

**“THE MATTER, FORME AND POWER OF A COMMON
WEALTH ECCLESIASTICALL AND CIVILL”**

- JOHN LILBURNES PURITANSKE REVOLUSJON, 1638-1649 -

- Tron Ingar Morstad -

MASTERGRADOPPGAVE I IDÉHISTORIE

- Som veiledet av professor Thomas Krogh -

**Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk, ved
Universitetet i Oslo**

- KURS 4990 -

Vårsemesteret 2009

SAMMENDRAG AV OPPGAVEN

Oppgaven foregår innenfor rammen av Den Engelske Puritanerrevolusjonen, som fant sted mellom 1642 og 1660. Den omhandler skriftene og den politiske karrieren til John Lilburne (1614-1657). Lilburne var overbevist kalvinist, og under krigen mot Charles I virket han som offiser i Parlamentets hærstyrker. Da han i 1645 frasa seg kommandoen, slo han inn på politisk virksomhet i London, og agiterte for religiøs, politisk og økonomisk frihet. Han samlet en tilhengerskare rundt seg, deriblant de artikulerte pamflett-aktivistene William Walwyn, Richard Overton og John Wildman. Sammen med Lilburne kom de til å utgjøre lederskapet i Leveller-partiet, en politisk organisasjon som både forsøkte å skape et demokratisk alternativ til Englands herskende orden, såvel som å utgjøre dette alternativet selv. Leveller-partiet fikk betydelig støtte blant den lavere middelklassen i London, og øvde politisk trykk på Underhuset ved å samle underskrifter til appeller og manifeste. Etter at krigen mot kongen endte med seier i 1646, prøvde Lilburne og levementerne å ta politisk kontroll over Cromwells New Model Army ved agitasjon og infiltrasjon. De var nær på å lykkes, og utga mellom 1647 og 1649 en rekke manifeste - grunnlovsforslag i form av sosiale kontrakter – som krevde radikal og demokratisk nyordning av det engelske samfunnet.

Oppgaven følger John Lilburnes politiske forfatterskap fra da han avgikk fra kommandoen i the Eastern Association og til Leveller-partiet ble knust av Cromwell i 1649. Den prøver å identifisere grunnlaget for, og innholdet i hans politiske idéer, analysere de skiftende argumentasjonsstrategier som preget manifestene hans, og vurdere hvordan dette påvirket idéinnholdet. Dette er forsøkt gjennomført ved å tolke skriftene ut fra historisk-kulturell kontekst, idémessige sammenhenger, og de diskurser som var tilgjengelig for å uttrykke seg politisk i epokens England. Det er forsøkt å påvise eventuell utvikling i og sekularisering av Lilburnes politiske tenkning, og hva som nødvendigvis måtte bli de logiske konsekvenser av hans politiske programmer. Til dette kommer det noen betraktninger om John Lilburnes plass og virkningshistorie innenfor de generelle rammene av den anglo-amerikansk statsskikk.

- Denne oppgaven er tilegnet en tålmodig kjæreste; min gode venn, cand.philol. Vegard Gundersen, hvis standhaftige hjelp og støtte til dette prosjektet ikke kan overvurderes; men aller mest til mine foreldre -

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forside	s. 1
Sammendrag	s. 2
Takksigelser	s. 3
Innholdsfortegnelse	s. 4
<u>Kapittel I: Innledning</u>	s. 5
I.1 Presentasjon	s. 5
I.2 Forord	s. 6
I.3 Rettferdiggjøring av oppgaven	s. 8
<u>Kapittel II: Problemstilling og forskning</u>	s. 10
II.1 Utarbeidelse av problemstillingen	s. 10
II.2 Problemstilling	s. 12
II.3 Tidligere forskning	s. 13
<u>Kapittel III: Bakgrunnsramme</u>	s.16
III.1 Borgerkrigen: en mulighet for dissens	s. 16
III.2 Etymologi: begrepene ”levelling” og ”leveller”	s. 20
III.3 John Lilburne (1614-1653): en biografi	s. 23
<u>Kapittel IV: Argumentasjonsstrategier for dissens</u>	s. 27
IV.1 Common Law-dogmet – den juridisk-historiske argumentasjon	s. 29
IV.2 Klassisisme – James Harrington og arven fra antikken	s. 30
IV.3 Rasjonalistisk naturrett - og koblingen med ”English Birthright”	s. 32
<u>Kapittel V: Dokumentene i kontekst</u>	s. 35
V.1 1645: Kampen for toleransen.	s. 36
V.2 1646: Sekulær ”freedom”, politisk ”liberty”	s. 48
V.3 1647: Revolt	s. 57
V.4 1648: Revolusjon	s. 81
V.5: Sammenbrudd – “Cheated and Cozened”	s. 101
<u>Kapittel VI: Sammenbruddet</u>	s. 103
VI.1 Englands New Chains Discovered	s. 103
VI.2 Konklusjoner	s. 107
VI.3 Avslutning: Om polybianske revolusjoner og kulturell treghet	s. 112
Bibliografi	s. 115

KAPITTEL I: INNLEDNING

”Under slavery, the people, embittered by their lengthy sorrows, will miss no opportunity to reappropriate their rights. But since there is neither goal nor plan, slavery relapses in an instant into anarchy. Within the heart of this general tumult there can be heard but one cry: “Freedom!” But how can this valuable thing be secured? Nobody knows. And soon the people are divided into various factions, eaten up with contradictory interest...After a short while there are only two factions within the state; they distinguish themselves by two names, under which all necessary have to include themselves: “Royalist” and “Antiroyalist” This is the moment of violent commotion. The moment of plotting and conspiracy...In this, royalism serves as a subterfuge as much as antiroyalism. Both are masks for ambition and covetousness. The nation now is merely an entity dependent on a collection of criminals and corrupt persons. In this situation only one man and a suitable moment are needed for an entirely unexpected result to emerge. If the moment comes, the man emerges...He speaks to the people, who until this moment believe themselves all...You are nothing. And they say: We are nothing. And he speaks to them: I am the Lord. And they speak as if out of one mouth: You are the Lord. And he says to them: Here are the conditions to which I am willing to subject you. And they say: We accept them...What will succeed this revolution? No one knows.”

- Denis Diderot, 1774- ¹

“I tell you, sir, you have no other way to deal with these men than to break them in pieces;...if you do not break them, they will break you.”

- Oliver Cromwell om John Lilburne the Levellers- ²

I.1 Presentasjon

I 1642 brøt den politiske ordenen som historisk sett er kjent som den elisabethanske konstitusjonen³ sammen i de anglo-skotske kongedømmene, og trippelmonarkiet degenererte til borgerkrig mellom Krone og Parlament. I kaoset og maktvakuumet som fulgte i kjølvannet av innbyrdeskrigen, oppsto en rekke politiske og religiøse ideologier. Noen av disse, som millenniaristene og kristen-kommunistene⁴, var religiøst og ofte sekteriansk inspirert, mens andre, som republikanerne og absolutistene,⁵ hadde en mer sekulær verdensanskuelse. Noen trodde at begivenhetene betydde at Kristi rike sto for døren, og at England måtte forberede seg på endetiden; andre hevdet at nasjonen var kastet tilbake til naturtilstanden, og at et nytt

---

¹ Sitert fra Koselleck, Reinhardt, (2001) *Futures Past*, Kompendium, Unipub, Oslo, ss 47-48

² En rasende Cromwell om the Levellers i 1649; i hvertfall i følge en tyvlyttende John Lilburne. Sitert fra Shaw, Howard,(1968) *The Levellers*, Longmans, Green and Co, London, s 82. Oliver Cromwell (1599-1658) var parlamentsgeneral. Han kommanderte de berømte ”jernsidene”, en elitetropp kavaleri berømt for sin disiplin og effektivitet, og var ”Lord Protector”, dvs militærdiktator over Samveldet (“The Commonwealth”) fra 1653 til sin død i 1658. *Encyklopædia Britannica*, (1998) Micropædia: ”Cromwell, Oliver”.15th edition Chicago, USA

³Coward, Barry (2003) *The Stuart Age: England 1603-1714*, Longman, UK, [1980] kap. 3-5

⁴ Som f.eks de millenniaristiske The Fifth Monarchy Men og de kommunistiske The Diggers.

⁵ Respektivt James Harrington og Thomas Hobbes.

samvelde, basert på nye prinsipper, burde opprettes på de britiske øyer. Blant den siste gruppen fremsto en demokrat ved navn John Lilburne. Mellom 1638 og 1649 agiterte han gjennom skrift, aksjon og tale for en radikal nyordning av det engelske politiske samfunnet. og rundt seg samlet han en gruppe - eller et parti - som omtaltes som "the Levellers". Lilburnes bevegelse gjorde seg bemerket, beryktet, og i blant innflytelsesrik. Deres filosofiske utgangspunkt var et knippe idéer vi kan gjenkjenne som grunnleggende for det moderne samfunn, men som ble betraktet som skandaløse samtiden. Partiet fikk riktignok kort flyvetid; den independentiskerevolusjonshelten Oliver Cromwell⁶ knuste disse radikale demokratene så fort "political expediency" var forenlig med omstendigheter. Derimot overlevde skriftene deres og prinsippene de forfektet, og mange av dem gikk senere inn i britisk statspraksis som konstitusjonelle selvfølgheter. Denne oppgaven handler om disse "Utjevnerne", og deres fremste ideolog, rabulisten "Free-born John" Lilburne. Den skal ta for seg noen av tankene og oppfatningene som de fremsatte i sine skrifter, og prøve å tolke dem i sin idehistoriske kontekst.

I.2 Forord

Da jeg startet med oppgaven, hadde jeg en oppfatning om at noen av det moderne demokratiets røtter - vel å merke de som ikke er klart klassiske – må søkes i det protestantiske sektvesenet som florerte i Europa på 15- og 1600-tallet. Dette var et resultat av å ha lest en del bøker som omhandlet disse temaene, blant annet Norman Cohns *The Pursuit of the Millennium*,⁷ Max Webers *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*,⁸ og også noen romaner, som Umberto Ecos roman *Rosens Navn*⁹ og Iain Pears' *An Instance of the Fingerpost*.¹⁰ Tanken slo meg ikke på grunn av den fremhevelsen av individ og egalitarisme i de protestantiske sektene som ofte nevnes i vårt fag, men også fordi den parlamentariske typen statsordning først blomstret i overveiende protestantiske land, som Nederland og England. Flere ting talte da for valget av England som oppgavemateriale. England var et protestantisk land med et voldsomt sektoppkomme, som på grunn av sin geografiske

---

⁶ En "independent" var en frikirkelig protestant. De var prinsipielt motstandere av statskirken, men kunne de tolerere en løs organisasjon. I oppgaven er "independent" synonymt med militærpartiet ledet av Cromwell og svigersønnen Henry Ireton.

⁷ Cohn, Norman (1993): *The Pursuit of the Millennium, revolutionary millenarians and mystical anarchists of the Middle Ages*, London, og Cohn, Norman (1997) *Europas Indre Demoner*, Humanist Forlag, Oslo. Oversettelse av *Europe's Inner Demons*

⁸ Weber, Max (1995) *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Pax, Oslo. Oversettelse av *Die Protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* [1904].

⁹ Eco, Umberto (1990): *Rosens Navn*, Tiden, Oslo. Oversettelse av *Il nome della rosa* [1980]

¹⁰ Pears, Iain (1998): *An Instance of the Fingerpost*, Berkley Books, New York

plassering og særegne Common Law-system lå utenfor europeisk standardkultur i perioden.¹¹ Engelskmennene ble derfor mindre berørt av renessansens republikanske idealer som representert av Mirandola, de Montaigne og Machiavelli, men desto mer preget av sine egne historiske erfaringer. Landet innehadde slik sett en kulturell særstilling i Vest-Europa. Til tross for Common-Law-tradisjonen, var England like fullt monarkisk i statsskikk og krasst hierarkisk i samfunnsorden. Så sent som Jakob II var referansepunktet ennå Ludvig i Versailles. Veien fra personlig og nepotistisk *arte di stato* til moderne, rasjonell *politics*¹² var lang og smertefull, men 1600-tallet er avgjørende i utviklingen av engelsk konstitusjonell ideologi og praksis. Det tilsynelatende strømlinjeformede Tudor-despotiet som hadde dominert det fredelige 1500-tallet, begynte å slå sprekker. Før "The Great Insurrection"¹³ handler engelsk historie om monarkene – om Elizabeth, Henrik og Mary. Etter borgerkrigen er Englands politiske historie en fortelling om Underhusets overveielser - om Shaftesbury, Clarendon og Bolingbroke. Min første fornemmelse var derfor at et vannskille måtte ha inntruffet i løpet av den historisk og ideologisk smertefulle prosessen som blir kalt "Puritanerrevolusjonen", og som snudde det engelske samfunnet opp ned. Min tanke var

---

¹¹ J.G.A. Pocock argumenterer i *The Ancient Constitution and Feudal Law* for at europeisk juridisk og styringsmessig tradisjon kan sees ut fra to modeller: "Imperium", som fungerer ovenfra og ned ved påbud, og baserer seg på Romerretten slik den fantes i Italia (engelskmennene ville kalt dette "statute", altså "befaling"); og "custom" som fungerer nedenfra og opp, baserer seg på folkelig tradisjon og presedensbaserte privilegier, og har germansk opprinnelse. Mens England kun kjente *custom*, hadde man f.eks i Frankrike en mer typisk europeisk blanding av begge systemer. Logisk sett legger *Imperium* med sitt "makt" og "plikt" og veien åpen for sentralstyring. *Custom*, grunnet nøkkelbegrepene "privilegium" og "rettighet", for maktfordeling a la det engelske Parlamentet; det er nesten unødvendig å påpeke at "custom" er den middelalderske tradisjonen. Poenget er at utypisk for Europa forøvrig var *custom* enerådende i engelsk Common Law. Både fordi den var avhengig av tolkning, og fordi den åpnet for splittelse i lojaliteter, var *custom* både real- og idéhistorisk sett var den potensielt mest eksplosive tradisjonen. Pocock, J.G.A.(1957) *The Ancient Constitution and Feudal Law*, Cambridge University Press, UK. Kapittel II: "The Common Law Mind: Custom and the Immemorial".

¹² "Arte di stato": "Statskunst", rett og slett middelalder- og renessansefyrstenes manøvre for å "holde seg i salen", basert på allianser, personlige adelsnettverk, patronasje og diplomatisk balansekunst. Nøkkelbegrepet her blir "prudenzia" (it.), en slags kvalifisert, pragmatisk og forsiktig klokskap; et eksempel er Filip II av Spania, som var kjent som "El Prudente" grunnet sin politiske dyktighet. Den britiske ekvivalenten var James I av England og VI av Skottland, som briljerte i å balansere skotske adelsklaner opp mot hverandre. Implisitt ligger det i dette at det til en viss grad mangler systematisering, teori og prinsipper for politisk praksis (selv om Pocock passer på å påpeke at politisk erfaring har konseptuell struktur. Pocock, J.G.A. (1975): *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press [2003] s 220. I tillegg kommer selvsagt teologiske implikasjoner - samt følgekonseptet "arcana imperii", "statshemmelighet". Kontrasten til dette er det moderne eller antikke "politics"/politikk, hvor avgjørelser tas etter felles overveielser på grunnlag av rasjonelle kriterier for å nå bestemte, avgrensede og realistiske mål. Denne tradisjonen er teoretisk systematisert, og har det i seg å kunne være brutalt formålsrasjonell. Selv om utgangspunktet for denne tradisjonen er den rasjonelle politiske samtalen mellom borgerne i den greske polis, som uttrykt i Aristoteles *Politikken* og Thykudides *Peloponneserkrigen*, kan den moderne varianten sies å ha startet med Machiavelli, og nådd sitt høydepunkt i Bismarck - men vi ser det også i noe så hjemlig som det norske sosialdemokratiet i etterkrigstiden. *Arte di stato*: Berg Eriksen, Trond (2006): *Machiavelli: Reven i hønsegården*, Universitetsforlaget, Oslo, ss 167, 201, 203. "*Politics*": Berg Eriksen, ibid: ss 15, 38, 118, 181. Pocock, op.cit. (1975): ss 66, 67, 353, 354. *James I*: Coward, 2003, op.cit, s 120.

¹³ "The Great Insurrection", "The Civil War", "The Puritan Revolution", "The Troubles", brukes alle som betegnelser på tiden mellom utbruddet av borgerkrigen i 1642 og Restaurasjonen i 1660.

derfor at England på 1600- og 1700-tallet på grunn av sin særegne stilling ble ført inn i en særegen utvikling; og at dette ikke kunne skilles fra det faktum at landet var militant protestantisk orientert, med et stort oppkomme av religiøs, og dermed politisk, fritenkning.

Personlig har jeg også alltid hatt stor interesse for moderne anglo-saksisk kulturhistorie. Den engelske livsstilens innvirkning på vår verden har vært enorm. England var det første land som tidlig i nytiden utviklet en nogenlunde moderne parlamentarisk statsordning.¹⁴ Fra 1600-tallet av skulle den engelske statspraksisen i stadig økende grad komme til å fungere som et farlig ideologisk alternativ til de kontinentale eneveltene,¹⁵ proporsjonalt med Storbritannias ekspanderende utfoldelse av makt og rikdom. Parlamentsstyre var revolusjonært for sin tid; selv om også det hadde sitt opphav i den middelalderske maktfordelingstanken, bar det i seg frøene til en politisk modernitet.

I.3 Rettferdiggjøring av oppgaven

Derfor ledet professor Thomas Krogh ledet meg til denne merkelige politiske gruppen fra borgerkrigen: the Levellers rundt John Lilburne. De gjorde seg til talsmenn for bred stemmerett; individuelle rettigheter; rett til rettssak og eiendom; likhet for loven uavhengig av stand; frihet fra vilkårlig behandling; økonomisk likestilling via frihandel; hemmelig stemmegivning; et føderalistisk politisk system; og årlig valgte parlamenter med begrenset myndighet, som i kraft av å være folkets utvalgte, var ansvarlig overfor dem. De hevdet at folket var suverent, og at Parlamentet ikke var annet enn samveldets første tjenere. I korthet var alle født like, og legitim politisk makt utgikk kun fra det folk som selv valgte å la seg styre. Deres viktigste politiske manifest, det definitive "An Agreement of the People",¹⁶ er blitt beskrevet av professor Perez Zagorin som Europas første forsøk på en skrevet grunnlov nedtegnet i et språk av politisk rasjonalisme.¹⁷ På mange måter er dette et lite utsnitt av ideer som blomstret seg i epoken. Man kjenner igjen både Locke og Hobbes i disse tankene; kontrakt, konsens, legitimitet, rasjonalitet. Men vi må huske at Hobbes ble uglesett i sin levetid, og Locke skrev i en situasjon som krevde rask og *ad hoc*-preget handling.¹⁸ Ideene om universell rettsikkerhet og folkesuverenitet, som er selvsagte for oss i dag, støtte sammen

---

¹⁴ 1600-tallet. Merk: "parlamentarisk" må ikke forveksles med "demokratisk". De to begrepene er ikke nødvendigvis komplimentære. Venezia er et godt eksempel.

¹⁵ Parlamentet var en faktor i engelsk politikk allerede på 1300-tallet; det økte i viktighet under Tudor-styret på 1500-tallet; det kunne erklære seg suverent og avsette kongen, hvilket skjedde på 1600-tallet; det ble på bekostning av monarkiet fullstendig bestemmende for nasjonens politikk fra etter 1689. Se forskjellen i forhold til de skjebner de forskjellige kontinentale stenderforsamlinger og riksråd gikk i møte i perioden.

¹⁶ Fra 1648 eller 1649, avhengig av hvordan man ser på det.

¹⁷ Jamfør Zagorin, Perez (1998): *The English Revolution: Politics, Events, Ideas*, Aldershot, Ashgate.

¹⁸ 1689-revolusjonen og den nederlandske invasjonen

med alt verden den gang holdt hellig: stand, hierarki, orden, konsens, dydighet, harmoni, patriarkalisme; med andre ord hele ”The Great Chain of Being”¹⁹ i det barokke kosmos. Dette var idéer som kanskje ble desto viktigere å holde hellige da England befant seg i en traumatisk og forvirrende borgerkrigssituasjon, og i siste instans skulle dette medføre partiets undergang. The Levellers var idealister, ikke realister. Deres drøm ble delt av for få, og fryktet av for mange,²⁰ og måtte gi tapt overfor Cromwells hellebarder. Men bare det faktum at et så radikalt politisk alternativ klarte å gjøre seg gjeldende på et så tidlig tidspunkt innen moderniteten, gjør det en undersøkelse verdig.

I bredere betydning omhandler oppgaven derfor fremveksten av demokratiske ideer i den vestlige moderniteten historie. Siden avslutningen av første verdenskrig har demokratiet vært en av Vestens største ideologiske eksportartikler, man strides om hvordan det skal defineres. Enhver partisan tar begrepet til inntekt for sin egen sak, og hevder å ha den rette definisjonen av det. Konseptet demokrati er blitt en idealstørrelse man holder opp som et symbol på alt som er moderne, rasjonelt og ”godt” - i motsetning til det angivelige mørke, middelalderske og overtroiske. Dette skjer som regel uten at man spør seg om hva ”moderne”, ”godt” eller ”middelaldersk” egentlig betyr, og ofte er resultatet den tristeste begrepsforvirring. Jeg tror ikke min oppgave vil være umiddelbart relevant for dagens demokratidebatt - slik er det ofte med idéhistorie - men den kan kanskje oppnå en liten blumenbergsk²¹ effekt. Ved å analysere begreper, og undersøke om opphavet til en av våre viktigste institusjoner faktisk er å finne i en idéverden som i utgangspunktet er fremmed for oss, kan den muligens utøve en oppklarende funksjon.

---

¹⁹ Kjernekonseptet i Lovejoy, Arthur (1960) *The Great Chain of Being. The Study of an Idea*. Harper&Row, New York.

²⁰ Shaw (1968) op.cit. s 98

²¹ Blumenberg, Hans (1983): *The Legitimacy of the Modern Age*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts. Oversettelse av *Die Legitimität der Neuzeit* [1966]. Blumenberg hevder i sin bok at et ikke finnes evige spørsmål, men at nye epoker føler seg intellektuelt forpliktet til å prøve besvare spørsmål som tidligere epoker har ment er avgjørende å besvare for menneskelig eksistens. Disse problemene er derimot skapt innenfor de idehistoriske sannhetspremissene til de gamle epokene, og er dermed grunnleggende fremmede og ”upassende” for de nyes epistemologiske strukturer – altså, spørsmålene blir ”illegitime” å stille fordi muligheten for et svar ikke lenger er til stede. Resultatet blir en form for kulturell schizofreni. Løsningen er derfor å analysere og renske begrepene og problemstillingene våre for å se hva som legitimt hører hjemme og kan spørres om i en gitt kulturell kontekst. Likeens er det med de moderne politiske begrepene. En interessant variant av denne schizofrenien er når Rousseau-fødde europeere kritiserer den amerikanske republikken for ikke å fungere tilstrekkelig demokratisk. Disse kritikerne er sjelden klar over at anglo-amerikanerne har en grunnleggende forskjellig politisk tradisjon fra den vi finner på det europeiske kontinentet, med helt andre begreper. ”Liberty” er ikke det samme som ”frihet”, og demokratisk medbestemmelse er ikke det samme som republikansk representasjon. Kritikken bommer altså i utgangspunktet på mål – noe som skyldes forvirring og misforståelse grunnet uklare begreper.

KAPITTEL II: PROBLEMSTILLING OG FORSKNING

II.1 Utarbeidelse av problemstilling

Store deler av problemområdet vinkling har jeg allerede vært inne på i forordet. Da jeg begynte å lese bakgrunnshistorie om the Lilburne og Levelerne, dukket det straks opp en rekke begreper: ”puritanere”, ”demokrater”, ”revolusjonære”, ”egalitarianere”, ”sektionære”, ”millenniarister”, og så videre. Lilburnes forfatterskap og politiske bevegelse så ut til å bestå av en salig blanding av prinsipper. Før jeg definerer problemstillingen min, vil jeg derfor forklare noen av forventningene og fordommene som spilte inn da jeg utformet den.

- *Demokrati* -

Da jeg leste meg opp på temaet begynte en gammel mistanke å røre på seg igjen: at det i revolusjonsårenes England for første gang begynte å utvikle seg en genuint moderne,²² og for nåtidens mennesker gjenkjennelig demokratisk livsstrategi. Men også at en del av disse moderne demokratiske idéene – og dermed våre egne demokratiske idéer - nødvendigvis måtte være resirkulert klassisk, kristent eller middelaldersk tankegods, strukturert rundt gamle europeiske institusjoner og begreper som kontrakt, maktfordeling og representasjon. På bakgrunn av en generell oppfatning om at en politisk herskerstands primære interesse er opprettholdelsen av status quo,²³ spesielt i et så tradisjonalistisk og æresbasert samfunn som England i perioden var, gikk jeg ut i fra at dette nyutviklede eller nydefinerte demokratiske tankegods måtte ha funnet veien inn i moderne engelsk statsteori- og praksis²⁴ fra annet hold enn de tradisjonelle elitene; nemlig fra politisk radikale eller nonkonforme grupper som nettopp the Levellers. Siden all historisk forandring er ufrivillig, og til en viss grad blir født i smerte, måtte disse ”nye” ideene ha oppstått via redefinering og begrepsutvikling. I tråd med Quentin Skinners teori,²⁵ mistenker jeg at de oppsto som handlingsreaksjoner og intellektuelle løsninger på bestemte presserende historiske situasjoner; og jeg håpet at dette ble speilet i Lilburnes skrifter.

- *Religion* -

---

²² Modernitet: Formålsrasjonalitet, avsjeling, upersonlig abstrakt stat, etikk ikke moral, eiendom ikke forvalteransvar, kvantitet ikke kvalitet.

²³ Dette blir meget godt illustrert av presbyterianerne senere i oppgaven.

²⁴ Og senere over havet til New England

²⁵ Jamfør Skinner, Quentin (2003): *Visions of Politics*, Cambridge University Press

Lilburne og hans demokratiske kannestøperier ble ofte nevnt i samme åndedrag som ”puritanisme”.²⁶ The Levellers var alle overbevist religiøse²⁷ i en særdeles religiøs tidsalder, og den som mottar den levende Jehova, finner fort ut han er en hard herre som ikke inngår kompromiss i samvittighets spørsmål. Men de var også demokrater, og hva mer er, tilhengere av religiøs toleranse, selv for papistene. Jeg stilte meg derfor følgende spørsmål: Hvis den generelle oppfatning om at the Levellers var ekstreme puritanere og anabaptister stemte – og tidlig i oppgaven hadde jeg ingen garanti for dette - hvordan fikk dette innvirkning på deres politiske tenkning? Hadde denne tendensen i retning av religiøs toleranse og sekularisme i så fall, paradoksalt nok, nettopp *sammenheng* med deres religion? Var disse tenkernes livsorientering og verdenssyn et resultat av de implisitte ideologiske nødvendighetene som følger av å leve ut en protestantisk teologi? Hvordan ble tilværelsen strukturert, hvis ånden fra Calvin og Luther skulle overføres fra det religiøse til det sekulære og politiske liv?²⁸ Hvis det kunne påvises at Lilburne og hans våpendragere hentet inspirasjon fra de nonkonformistiske sektene, måtte det undersøkes om the Lilburnes revolusjonære ideer, slik de ble fremstilt i Putney-debattene og de mange *Agreements of the People*, var et resultat av en slags protestantisk-puritansk innebygd tendens til å reformere og bryte med fortiden.²⁹ Utgangspunktet her var Brailsfords påstand om at Lilburnes politiske idéer var et bevisst sekulært politisk prosjekt i forhold til en tankegang sprunget ut av religiøs overbevisning.³⁰

- Modernitet -

Det neste spørsmålet jeg stilte meg, var i hvilken grad det faktisk kunne påpekes en moderne tendens i Lilburnes politiske tenkning. Med en ”moderne tendens” mener jeg en demokratisk eller republikansk politisk tenkning som primært orienterer seg i *saeculum*,³¹ for

---

²⁶ En fungerende definisjon på ”puritaner” er helt enkelt at det var en troende protestant hvis religion og livssyn betydde uvanlig mye i det daglige liv og virke. Puritaneren prøvde gjerne å strukturere hele eksistensen ut fra Skriften som moralsk ledestjerne, og den rike dagboklitteraturen fra 16- og 1700-tallet er et resultat av dette.

²⁷ Kanskje med unntak av Richard Overton (1599-1664), Leveller-lederen som forfattet *Mans Mortalitie*, og ved flere anledninger ble beskyldt for gudløshet – forutsatt at man kan klassifisere mortalisme som gudløshet. Dette var vel mer en standard reaksjon fra samtiden på det potensielt sosialt subversive i å innta et mortalistisk standpunkt, og å slik oppheve den disiplinerende effekt forestillingen om et straff-helvete utøver. Leveller-lederen John Wildmans (1621-1693) religiøsitet tør jeg derimot ikke gå god for. Noen frykt for straff fra oven i dette eller det neste liv, ser ikke ut til å ha plaget denne uheldelige politiske renkesmeden i særlig grad.

²⁸ Dette problemet, såvel som tanken om at protestantismen skal være ”demokratisk” av natur, er riktignok nærmest blitt selvsagtheter - ”givens” - innen idehistorien. Derimot er de bare selvsagtheter av den grunn at hvis de er riktige, er de så grunnleggende at de ikke er til å komme utenom i modernitetsdebatten.

²⁹ For paradoksalt nok å *vende tilbake* til fortidens renhet, slik det var i urmenighetene.

³⁰ Brailsford, H.N, (1961): *The Levellers and the English Revolution*, The Cresset Press, London., s 31.

Brailsford hevder at Levellersnes program var et resultat av å overføre anabaptistiske prinsipper på det politiske liv. Man vet i hvert fall at John Lilburne – og Richard Overton - var tilknyttet anabaptistiske sekteri ungdommen.

³¹ Som definert mot *sacrae*. Jmfør Pocock’s *Machiavellian Moment*.

en slik tendens kan godt være forenlig med dyp personlig religiøsitet.³² En moderne orientering er noe som peker frem mot vår vitenskapelige verdensanskuelse og *ikke* bakover mot den klassiske. Den må være vesensforskjellig fra den antikke og middelalderiske verdensanskuelse, skilt både fra det sakralt politiske i grekernes polis-kult og romernes altoverskyggende *religio*, såvel som det det germanske middelalderkongedømmet av Gudsrett. Hvis en slik tendens ikke er påviselig, har ikke Lilburne og the Levellers annet enn kuriositetsverdi for demokratihistorien. Da burde de heller klassifiseres sammen med the Diggers, anabaptistene i Leyden, og den aparte mengden demokratiske, men politisk uviktige Rhin-sekter som Norman Cohn beskriver i sin bøker.³³ I tråd med dette stilte jeg meg også spørsmål om Lilburnes tanker overlevde borgerkrigen og Restaurasjonen i 1660. Hadde han noen betydning og virkningshistorie utover sin egen tid? En tenker kan være så radikal og nyskapende han bare vil, men hvis ideene hans støver bort på en bibliotekshylle i tre hundre år, har de knapt nok verdi som antikvarisk kuriosita.

II.2 Problemstilling

På bakgrunn av disse vurderingene utarbeidet jeg følgende problemstilling:

Hva var John Lilburnes idéer om politisk frihet?

Problemstillingen virker enkel, nesten vag, men den bærer i seg en del auksiliære problemer som må løses for å kunne besvare den. Jeg har vurdert problemene og løsningene slik: For det første må jeg analysere et representativt utvalg av hans egne skrifter, og spørre *hva* skriftene sier om politisk frihet. Dette er derimot ikke nok for å skape en tilfredsstillende og uttømmende idéhistorisk beskrivelse. En slik beskrivelse er ikke komplett før man finner ut hva disse idéene er *betinget av*. Dette er et problem som bare kan løses ved å gå fire veier: For det første må det oppnås en tilfredsstillende forståelse av *generell og spesiell kontekst*. Dette er et både et krav og et nødvendig kriterium innen et hvert fag, men selve adelsmerket innen vår disiplin. For det andre må det undersøkes hvilke *eventuelle andre idéer* som er utdypende, understøttende eller korrigerende for konseptet ”politisk frihet”. Dette er nødvendig for å avrunde forståelsen av kjernebegrepet. For det tredje må jeg spørre *hvordan* idéene uttrykkes, altså hvordan disse idéene *argumenteres for*. Ingen idé er uavhengig av det

---

³² Alt man trenger for dette, er en teologi som tillater en avhelligelse av *samfunnet* som sådan, uten å avhellige den enkelte troende – som tanke om ”The Society of the Elect”.

³³ I *The Pursuit of the Millennium* og *Europas Indre Demoner*

medium det presenteres i; ingen idé er uavhengig av kontekst; ingen idé er fullstendig original; og ingen artikulert idé er uten et taktisk tilsnitt, altså en agenda. Først når man vet *hvordan* og *hvorfor* noe sies, kan man uttale seg om hva som *menes* med utsagnet, og *hvorfor* det sies. Derfor vil jeg gjennomgå de tre typer politisk argumentasjon som primært var tilgjengelig for Lilburne innenfor hans historiske kontekst. Det fjerde er at det må det undersøkes om Lilburnes oppfatning av politisk frihet gjennomgikk noen forandring i den perioden han var litterært aktiv; ingen idé er konstant, men utsettes stadig for påtrykk, tilslipning og finpussing. Derfor har jeg valgt en kronologisk fremgangsmåte, da dette åpner muligheten for å vurdere forfatterskapet over tid.

Først når disse spørsmålene er besvart, vil jeg være i stand til å uttale meg om hva John Lilburnes oppfatning av politisk frihet var, og om jeg har klart å besvare problemstillingen. Denne oppsummeringen vil derfor komme i konklusjonen. Avhengig av svarene jeg finner, vil konklusjonen også inneholde betraktninger om i hvilken grad Lilburne bidro til den engelske, og derfor anglo-amerikanske moderniteten - og hvorvidt den protestantiske religion, selv i det bigotte og provinsielle England, var en bidragsyter, om enn en motvillig sådan, til den sekulære verdensanskuelse.

II.3 Tidligere forskning

John Lilburnes politiske forfatterskap er som regel blitt behandlet sammen med Leveller-bevegelsen. Det symbiotiske forholdet mellom disse gjør det vanskelig å skille person og parti, og enhver fremstilling av John Lilburne blir også en fortelling om Leveller-partiet, og omvendt. Dette er tydelig blant de fleste forfattere, men reflekteres også i denne oppgaven. I den grad jeg har klart det, har jeg prøvd å holde dem fra hverandre, men noen ganger er det hverken mulig eller forsvarlig. Summert er forskningen rundt John Lilburne forskningen rundt the Levellers.

John Lilburne og hans Leveller-parti er ukjente for menigmann. De spiller ingen rolle i den ”store” idéhistorien slik vi møter den her hjemme, og det hadde vel heller ikke vært rettferdiggjort. Like fullt har engelske og også amerikanske historikere interessert seg for deres idéer; faktisk i den grad at jeg gikk fra å tro at veileder hadde ledet meg til en uoppdaget gullgruve, til nær å gi opp å kunne si noe nytt. Størrelser innen den politiske delen av faget, som Perez Zagorin, Christopher Hill, J.G.A. Pocock, Quentin Skinner, Keith Thomas og C.B. MacPherson har alle på et eller annet punkt skrevet bøker, kapitler eller artikler for å diskutere The Levellers’ teorier og virkningshistorie. Dette skyldes det voldsomme oppkomme av demokratiforskning som preget 1900-tallet, men også konstitueringen av idéhistorien som

disiplin. I de store, episke nasjonalhistoriene ville en figur som Oliver Cromwell, og hans forøkning av Storbritannias makt og ære, selvsagt inneha den sentrale rollen. Fenomenet Lilburne og the Levellers ville da bare ha være neglisjerbare uroelementer som forstyrret ”de store menn, tanker og prosjekter” – som Trevelyan ville ha ment.³⁴ I engelsk historiografi er dette den klassiske whig-tolkningen, hvor det politiske er det bestemmende. Det er ”toppfolkenes historie”, altså historien om de store Parlamenter og statsmenn.

Forskningen rundt bevegelsen har økt kraftig de siste femti år, grunnet interesse fra Skinner, Hill og MacPherson. Dette henger sammen med at historiefagene etter annen verdenskrig har snudd seg mot radikal politisk teori, men også med radikaliseringen av forskerstanden. Etter annen verdenskrig og den europeiske nasjonalismens sammenbrudd, har de store nasjonalhistoriene ikke lenger vært betraktet som helt stuerene. For det engelske fagmiljøets del artet dette seg som en vekker, hvor man har måttet se i øynene at Storbritannia ikke lenger var den dominerende imperiale makt i verden, ikke en gang et imperium. Etter 1945 vokste derfor en ny generasjon historikere frem. De var gjerne politisk radikale, som Brailsford, og brakte med seg et annet sett forventninger til kildematerialet, og en annen type spørsmål enn viktorianere som Trevelyan. Svarene de fant ble selvsagt også annerledes. De opererte ofte i utgangspunktet med helt andre viktighetspremisser, eller en annen form analyse – nemlig varierende grad av marxistisk sosialhistorie. I takt med (sosial-) demokratiseringen av Europa har historiefagene derfor i høyere grad vendt seg mot mikrohistorie og sosialhistorie, hvor man tar for seg de ”vanlige menneskers” liv og virke.³⁵ Dette gjelder også innen idéhistorie, hvor trenden til en viss grad er gått vekk fra ”de store menn og tanker” og mot mer obskure fenomener. Det har selvsagt gitt marginale demokratiske fenomener som the Levellers et nytt ”lease on life” fra idéhistorikernes side.

Lilburne-gruppens fartstid som gjenstand for historisk og politisk analyse er derimot ikke lang. Første gang de dukker opp i moderne historieforskning er hos S.R. Gardiner, som i 1893 ”gjenoppdaget” dem i sin *History of the Great Civil War 1642-1649*. Frem mot år 1900 ble det utgitt kildekrifter som blant annet inneholdt Putney- og Whitehall-debattene og diverse pamfletter. Det viktigste av disse var Sir Charles Firths *Clarke Papers*, som var en del av The Camden Societys utgivelser mellom 1891-1901. Firth var den første som utga disse obskure pamflettene fra puritanerrevolusjonen, og la dermed grunnlaget for all senere forskning rundt fenomenet. Et av de første større verkene som eksklusivt tok for seg Lilburne og the Levellers var H.N. Brailsford’s *The Levellers and the English Revolution* fra 1961. Den

---

³⁴ Trevelyan, George Macauley (1904) *England Under the Stuarts*, 21th edition, 1949, London

³⁵ Jamfør f.eks Keith Thomas’ *Religion and the Decline of Magic* eller Norman Cohn’s *Europas Indre Demoner*.

ble utgitt etter Brailsfords død, og ble symptomatisk nok redigert av den innflytelsesrike borgerkrigseksperten Christopher Hill. Til tross for Brailsfords klare ideologiske agenda er boken fremdeles regnet som et standardverk. Den vil derfor bli mye brukt som et kontekstuellt referanseverk i denne oppgaven, hvilket også gjelder Howard Shaws *The Levellers* fra 1968. Også G.E Aylmer har involvert seg i Leveller-diskusjonen, og utga i 1972 *The Interregnum: The Quest for Settlement*.³⁶ Denne antologien fulgte han tre år senere opp med kildesamlingen *The Levellers in the English Revolution*,³⁷ som er preget av lange forord og fyldige kommentarer. Det siste som er utgitt om the Levellers, er ikke uventet kommet fra Cambridge: dette er *The English Levellers*, en kildesamling av Andrew Sharp.³⁸ De som har gjort den sterkeste innsatsen rundt fenomenet, er William Haller, Don M. Wolfe og A.S.P.Woodhouse, og deres arbeid markerte virkelig starten på den moderne forskningen om John Lilburne. Disse verkene er fremdeles referansestandarder innen feltet, blir stadig sitert, og utgjør det primære kildegrunnlaget for denne oppgaven. Wolfe utga i 1944 *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution*,³⁹ og Woodhouse, i 1950, *Puritanism and Liberty*.⁴⁰ Hedersplassen går derimot til William Haller, som mellom 1938 og 1965 publiserte en rekke verker som berørte Leveller-fenomenet: *The Rise of Puritanism*,⁴¹ *Liberty and Reformation in the Puritan Revolution*,⁴² og den massive tre-binds kilde- og kommentarsamlingen *Tracts on Liberty in the Puritan Revolution, 1638-1647*.⁴³

Av faglig debatt rundt Lilburne-demokratene, har det meste av diskusjonen i forskningsmiljøene dreiet seg om "the Franchise" – hvorvidt the Levellers ville ha allmenn stemmerett eller ikke. Sentralt i denne debatten sto C.B. MacPherson. MacPherson utga i 1962 milepælen *The Political Theory of Possessive Individualism*,⁴⁴ som forsøkte å påvise

³⁶ Aylmer, G.E. (1972): *The Interregnum: The Quest for Settlement* MacMillan Press, London.

³⁷ Aylmer, G.E. (1975): *The Levellers in the English Revolution*, Thames and Hudson, London

³⁸ Sharp, Andrew (2004): *The English Levellers*, Cambridge University Press, Cambridge.

³⁹ Wolfe, Don M.(1944): *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution*, Thomas Nelson and Sons, New York.

⁴⁰ Woodhouse, A.S.P (1950): *Puritanism and Liberty: Being the Army Debates (1647-49) from the CLARKE MANUSCRIPTS, with Supplementary Documents*, J.M. Dent and Sons, London.

⁴¹ Haller, William (1938): *The Rise of Puritanism, or THE WAY TO THE NEW JERUSALEM AS SET FORTH IN PULPIT AND PRESS FROM THOMAS CARTWRIGHT TO JOHN LILBURNE AND JOHN MILTON, 1570-1643*, Second printing 1947, Columbia University Press, New York. Haller har nydelig humor. Både tittelbladet og tittelspråket er utformet som en parodi på en tilfeldig pamflett fra den engelske borgerkrigen. Selv tegnsettingen og syntaksen er korrekt og bombastisk. Innenfor leser man dedikasjonen, som sier *To Malleville, eight of whose great-aunts married eminent Divines*. "Divines" var gjerne puritanernes valg av navn på predikanter, og er foruten formelle anledninger sjelden hørt i dagens engelsk.

⁴² Haller, William (1955): *Liberty and Reformation in the Puritan Revolution*, Columbia University Press, New York.

⁴³ Haller, William (1965): *Tracts on Liberty in the Puritan Revolution, 1638-1647*, Octagon Books, New York.

⁴⁴ C.B. MacPherson (1962): *The Political Theory of Possessive Individualism*, Oxford University Press, Oxford. Det er interessant at MacPhersons bok kom ut året etter Brailsfords verk om dem. Brailsford var jo som nevnt så overmåte interessert i å vektlegge de sosiale aspektene ved Leveller-bevegelsen.

konsistens i Lilburnes skrifter. I korte trekk prøvde han å avgjøre om the Levellers skulle tas til inntekt for den liberal- eller sosialdemokratiske tradisjon. Han konkluderte med at de var liberalere, og møtte derfor sterk motbør, spesielt fra J.C. Davis.⁴⁵ Det mest kvalifiserte og idéhistoriske av tilsvarene mot MacPherson ble tingbragt av Keith Thomas. I Aylmers ovenfor nevnte *Interregnum*-antologi bragte han debatten opp på et helt nytt, og metodisk, nivå. Han påpekte at det er en faglig feil å lese konsistens inn i skrifter hvor dette ikke umiddelbart er synlig,⁴⁶ all den tid man i Lilburnes tilfelle forholdt seg til en demagog, og ikke en systematisk filosof. Debatten rundt the Levellers hadde politiske, såvel som metodiske og faglige aspekter, men det skal sies at det har vært ganske stille siden den gang. Franchise-debatten er den eneste virkelige forskningsdebatt som har utspilt seg rundt Lilburnes forfatterskap, hvilket vitner om at Levellerne faktisk var et marginalt fenomen i engelsk historie. Som konklusjon må jeg påpeke at en rekke av the Levellers' utsagn virkelig ser ut til å være forløpere for prinsipper som senere ble vektlagt i den amerikanske uavhengighetserklæringen, og dette forklarer utvilsomt amerikanernes interesse. Dette støtter også en "kulturell anglo-saksisk" tolkning av den amerikanske Uavhengighetskrigen, nemlig at det var et særegent internt engelsk oppgjør, en fortsettelse av konstitusjonskampene fra 1600-tallet. Premisset her er at engelske undersåtters rettigheter igjen var truet av vilkårlig makt, og at revolusjonen foregikk innen en engelsk ramme. Hvis John Lilburnes mange utsagn fra 1640-årene stemmer, dvs at rettigheter som representasjon, deltagelse, rett til eiendom, rettsak, religionsfrihet, o.l. var regnet som den frie engelskmanns fødselsrett, kan dette faktisk argumenteres for.⁴⁷ Hvis the Levellers faktisk var teoretiske foregangsmenn for demokratiet, kan det forklare noe av den interessen de har vakt blant de moderne idéhistorikere som spesialiserer seg innen politisk teori; og da spesielt den faglig tunge gruppen rundt Skinner og Pocock, hvis hovedprosjekt er å undersøke de nødvendige vilkår for liberal- og sosialdemokratiet.

KAPITTEL III: BAKGRUNNSRAMME

III.1 Borgerkrigen: en mulighet for dissens

"- Within less than a decade the power of the monarchy was first drastically reduced, and then extinguished, the king executed and monarchy abolished, along with the other pillars of traditional society, bishops and the House

---

⁴⁵ Dette ble anført i J.C. Davis, *The Levellers and Democracy*. Jeg har ikke vært i stand til å få tak i denne boken, men de som har Jstore-tilgang kan lese kritikken på følgende adresse: <http://www.jstor.org/pss/650074>

⁴⁶ Keith Thomas: "The Levellers and the Franchise", i Aylmers *Interregnum* (1972) op.cit.

⁴⁷ Forutsatt at man skiller ut fransk innflytelse, selvsagt.

of Lords. The downfall of the Crown and the established church meant the collapse of effective censorship of the press, and the emergence of radical ideas about religious toleration, political democracy, economic reform, fundamental restructuring of education and the law, and the imposition of new social values. What is more, these ideas were often voiced by men and women of low social status, whose views were only rarely heard in England before 1640 and after 1660. In these circumstances, “the English Revolution” does not seem to be an unreasonable term to use.”⁴⁸

Lilburnes parti var i likhet med gestalter som femtemonarkistene, Cromwells Protektorat og the Diggers barn av den engelske revolusjonen. ”Utjevnerne” hadde riktignok en forhistorie som strakk seg langt tilbake i tid, og kunne påberope seg slektskap med en rekke fenomener som var godt rotfestet i den vestlige kulturtradisjon: demokrati, den protestantiske sekterianisme, individualisme og den humanistiske kritikk; men sjansen til å utvikle seg uhindret var en følge av den britenes borgerkrig. Det er ikke min mening å gi en komplett bilde av den denne hendelsen, men en viss ramme er nødvendig både for å forstå det kulturelle rommet og den spesifikke konteksten Lilburne virket innenfor. Derfor skal jeg raskt skissere et bakgrunnsdraperi.

England var i første halvdel av århundret politisk sett som de fleste andre europeiske fyrstestater, hvilket vil si at det var et personlig kongedømme uten særlig embetsverk eller eksplisitt formulert statsvitenskap.⁴⁹ Nasjonens sentrum var hoffet, og monarkene styrte via et tradisjonelt, men usystematisert samarbeid med nettverket av lokale eliter. Disse kunne være adelen, Underhuset, finansielle interessegrupper i City eller lignende. Fellesnevneren for disse var for det første at de utgjorde en smal ”gentlemans-klubb” basert på eiendom, status, kulturell kapital og privilegier; og for det andre at de aktet å fortsette slik. Det engelske samfunnet var en særs aristokratisk innretning, og ingenting tydet på at bestemmende krefter ville tillate noen forandring. ”Parlamentarisme” var i perioden på ingen måte et tegn på demokrati.⁵⁰ Representasjon kunne hevdes å utgjøre en slags ideell og hevdvunnen form for medbestemmelse,⁵¹ men det var et sosialt sær-privilegium forbeholdt de bemidlede sjikt. Om

---

⁴⁸ Coward (2003), op.cit, s 185

⁴⁹ I England var bevist konstitusjonell teori noe som utviklet seg nettopp på grunn av borgerkrigen. Inntil da hadde jo det politiske styret fungert sånn cirka; vanskelige spørsmål blir sjeldent besvart før man står ved en ideologisk blindvei. Før borgerkrigen hadde man såvidt Sir Thomas More’s *Utopia* og de juridiske overveiningene til Sir Edward Coke; under og etter krigen fikk man the Levellers manifeste, Harrington’s *Oceania*, Hobbes *Leviathan*, Gerrard Winstanley’s kommunistiske Diggers og John Locke’s *Treatises*.

⁵⁰ Man trengte fast eiendom verdt 40 shilling årlig for å stemme til parlamentsvalg. Det høres kanskje ikke mye ut, men tatt i betraktning den generelle fattigdommen, den lille gruppe som faktisk var regnet som *yeomen* – fribøndene i elektoratet -, samt innflytelsen lords og squires utøvde på valgprosessen i fylkene, er det tryggest å kalle Underhuset et oligarki. Kun de som minst hadde tittel av *knights of the shire* (dvs lavadel eller gentlemen) kunne velges, og plasser gikk nærmest i arv. Det var noe av dette Lilburne reagerte så kraftig på.

⁵¹ Underhuset skulle på vegne av folket først og fremst skulle gi sin underdanige *velsignelse* til lovakter.

noe var det et tegn på rester av kontraktstenkningen fra middelalderens politiske partikularisme,⁵² og var derfor institusjonalisert anti-sentralisme.⁵³ Selv om epokens kulturelle mål fremdeles var kristen harmoni med hver på sin plass i the "Great Chain of Being", fantes det selvsagt intern dissens; men inntil 1640 klarte kongestaten nogenlunde effektivt å undertrykke den. Subsidiært til den stilltiende "samfunnskontrakt" som hersket innad i den politiske nasjonen, fantes det sentraliserte instrumenter for å gjennomføre uniformitet i landet. Disse var Høykommisjonen, Stjernekammeret og The Stationer Company, som skulle sensurere henholdsvis politiske meninger, religiøse ytringer og trykking av bøker. Derimot hadde riket to akilleshæler som de delte med de fleste fyrstestater i religionskrigenes tid. Den ene var misnøye med kirkeordningen; den andre var den begredelige tilstanden i de kongelige finanser. På den religiøse siden fantes det et sterkt og militant puritanerparti innad i England med hundrevis av non-konformistiske avskygninger. De mente de at reformasjonen aldri var gått langt nok, men den engelske kongemakten var en sakral orden, for alle praktiske formål et slags protestantisk teokrati, og kongen ville ikke gi innrømmelser i kirkeproblematikken. Slogordet ble "No Bishop, No King", og det var mer enn en unse sannhet i dette: for i den konfesjonelle stat er ikke religiøs dissens et åndelig anliggende; den blir av nødvendighet høyforræderi. Det finansielle var mer umiddelbart presserende. Karl I var kronisk bankerott, og det var parlamentet som satt på rikets pengesekk. De ville gjerne ha kongelig patronasje, krigsflåter og en aktiv kontinentalpolitikk, men de ville ikke betale for det. En løsning på kronens pekuniære problemer via rasjonalisering av skattleggingen kunne jo ramme deres egne. Kongen var steil i religionsspørsmålet, og parlamentet svarte med å nekte midler og "supply". Slik gikk de rundt hverandre med stadig økende bitterhet.

Tidlig i Karls styre begynte det derfor å vokse opp opposisjon mot kongen. Man stolte ikke helt på de skotske Stuartene, som ble mistenkt for å være absolutistiske, og muligens krypto-katolske sympatier. Da Underhuset i 1629 demonstrerte motstand, oppløste Charles det uregjerlige Parlamentet.⁵⁴ Han førte et effektivt autokratisk styre de neste elleve år, men stemmene stilnet ikke selv om MPene ble sendt hjem. Innad i "gentlemans-klubben" steg motstanden mot kongens manglende "consultio" med eliten. Gjenoppvekking av føydale skattleggingsprivilegier og bruk av Høykommisjonen for å påtvinge en sakramental og høykirkelig praksis ble mottatt med bitterhet. Det ble til samtidens forferdelse hvisket om

---

⁵² England var velsignet med å ha bare ha étt parlament, og det var antagelig en av grunnene til at det utviklet seg til en så mye mer effektiv stat enn Frankrike, som slet med mange.

⁵³ Ludvig XIV ble ikke regnet som eneveldig før han hadde overvunnet Stenderforsamling og Pariserparlament.

⁵⁴ Kjent som det Korte Parlament. Det satt bare en sommer.

”vilkårlig styre”,⁵⁵ noe som omtrent hadde samme klang blant de lov-gale engelskmennene som ordet ”rex” i Roma. Da den bankerotte Karl i 1640 sammenkalte et nytt Parlament for å rydde opp i rotet han skapte i den skotske Bispekrigen,⁵⁶ brøt konsensen i den politiske nasjonen sammen. England opplevde det eneste som kunne felle en stat i den tidlig-moderne tidsalder: et skisma tvers gjennom herskerklassen.⁵⁷ Parlamentsmennene og rojalistene skilte seg i faksjoner, og England degenererte til innbyrdeskrig.

John Lilburne og hans parti av meningsfeller var barn av denne konflikten. Det første offeret for opprøret var nemlig symbolene på kongens vilkårlige makt, de spesielle domstolene. Rundhodene⁵⁸ i Parlamentet avskaffet raskt Høykommissjonen, Stjernekammeret og Stationer-kompaniet, men dermed åpnet de en Pandoras eske som de aldri igjen skulle få lukket. Kombinasjonen av usensurerte trykkpresser og bortfall av samvittighetsstraff åpnet slusene for en styrtsjø av dissens og nonkonformisme, som aldri igjen lot seg betvinge. Selv om de var rebeller mot kongen, var Underhuset på ingen måte idealistiske demokrater. De representanter de bemedlede, og derfor ut fra epokens syn de politisk ansvarlige interesser. Parlamentet var innbegrepet av ”Bildung und Besitz”, og sloss egentlig bare for en annen type konservatisme enn kongen. I krigens malstrøm opplevde England det spetakkel at håndverkere preket, arbeidere snakket om sosial rettferdighet, og at trykkpressene tidoblet sine utgivelser uten noen form for sensur.⁵⁹ Parlamentet, som hadde planlagt en ganske annen utvikling, så på i avsky mens borgerkrigen snudde deres verden på hodet. Det var først da alle vedtatte normer var i oppløsning at noen kunne begynne å snakke om demokrati, og det var her John Lilburne og hans drabanter trådte inn på scenen. Ti år tidligere ville disse religiøse og politiske dissenterne blitt nådeløst knust av ”the prerogative organs of government”;⁶⁰ men med krigen i sin avgjørende fase og den sosiale orden i kaos, var samfunnet i støpeskjeen. Borgerkrigen var deres store sjanse; de benyttet den, og i fra 1645 begynte de sin agitasjon.

---

⁵⁵ Den unge Henry Marten, senere en Leveller, skapte skandale ved å uttrykke overfor Edward Hyde (altså Clarendon) ”I do not think one man wise enough to govern us all” Sitert fra Brailsford (1961), op.cit, s 5.

⁵⁶ Charles II og William Laud, erkebiskopen av Canterbury, gjorde i 1638 den feil å prøve å innføre den anglikanske Common Book of Prayer, og dermed episkopalisk kirkeordning, i det kalvinistiske Skottland. Dette førte til to væpnede konfrontasjoner i 1638 og 1639, som kalles Første og Annen Bispekrig

⁵⁷ I denne epoken kontrollerte overklassen så store deler av et lands ressurser at den moderne tidsalders mye romantiserte folkeopprør ikke hadde store utsikter til å nå særlig langt. Vellykkede opprør hadde som regel kvalifisert lederskap, gjerne av misfornøyde adelige. Jamfør f.eks. den tyske bondekrigen i 1520.

⁵⁸ Parlamentsmennene ble kalt ”rundhoder”, mens rojalistene ble referert til som ”kavalierer”. Dette var i likhet med ”grandene”, soldatenes tilnavn på det independentiske toppsjiktet i the New Model Army, skjellsord. På bakgrunn av at de ikke brukte f.eks. ”chevaliér”, og at Spania var den store katolske Satan for engelskmennene i perioden, regner jeg det for sannsynlig at tilnavnene er av spansk opphav. ”Tory” og ”whig” har samme bakgrunn i denne edle engelske tradisjonen; det betyr respektivt skotsk landeveisrøver og irsk hestetjuv.

⁵⁹ Den kroniske bibliofile pamflettsamleren George Thomasson er den som er ansvarlig for at det meste fra Revolusjonen har overlevd. Mellom 1640 og 1655 samlet han mer enn 18 000 mer eller mindre ulovlige pamfletter. Disse er kjent som *The Thomason Tracts*, og ligger i British Museum. Coward (2003) op.cit, s 239

⁶⁰ Brailsford (1961), op.cit s 5

III.2 Etymologi: begrepene ”levelling” og ”Levellers”

Rundt 1647 begynte Lilburnes menn å bli kjent under et bestemt navn, nemlig som ”The Levellers”. Betegnelsen var ikke deres egen ide, og den ble heller ikke godvillig mottatt. Det var først og fremst et tilnavn som ble slengt etter dem som en del av en svertetekampanje, og Lilburne og hans menn prøvde stadig å kvitte seg med det. Overfladisk henspiller navnet på deres angivelige ønske om å ”level” – utjevne alle menns eiendom.

- Begrepets forhistorie -

Begrepet ”levelling” henger egentlig sammen med et sentralt fenomen i britisk historieskrivning, nemlig det mye omtalte ”enclosure” på 16- og 1700-tallet. ”Enclosure” betyr kortfattet at den lokale lorden eller squieren i kraft av sine privilegier gjerdet inn lokalt ”commonland” for kommersielt høstningsbruk i stor skala. Og dette var upopulært. Commonland var utmark som hadde ligget med kollektiv bruksrett for bondesamfunnet siden middelalderen. Man argumenterte gjerne for at utmarken hadde ligget til landsbyen ”since time immemorial”, noe som i denne institusjonaliserte tradisjonalismens tidsalder var den endelige bekreftelse på anstendighet.⁶¹ Da noen økonomisk teori om fremskritt var fraværende og gamle seder alltid var de beste, vakte inngjerdingen ofte intens misnøye blant de små i samfunnet. Mange steder i landet levde det engelske bondesamfunnet fremdeles kulturelt sett i middelalderen; eiendom og rettigheter var kollektivt definerte størrelser, styrt av eldgamle privilegier gitt landsbyen. Ofte var de fattige også avhengige av utmarken, og reagerte derfor med å rive ned - *to level* - lordens gjerder. Dette vakte anstøt blant de herskende sjikt, og hadde noe av samme kulturelle status som *poaching*⁶² på 17- og 1800-tallet. Engelskmennene har gjennom sin historie hatt et meget bestemt forhold til privat eiendom, og likedan et meget bestemt forhold til lov og rett. Besittelse var ofte definert av lov, og loven gjerne definert av besittelse,⁶³ og under inngjerdingen gjaldt virkelig det engelske uttrykket om at ”possession is nine tenths of the law”. Det var mulig at det en eller annen gang hadde vært en ullen bestemmelse på stedet om commonland; derimot var lorden nå de facto besitter, og lorden var respektabel. De hjemløse rev ned gjerdene hans; de hadde ikke anstendighet nok til å ha ”a fixed interest in the kingdom”⁶⁴ ved å besitte eiendom; de

---

⁶¹ Pocock (1957), op.cit. F.eks. er undertittelen på et av Pockocs kapitler ”Custom and the Immemorial”.

⁶² Krypsskytteri på en adelig eiendom eller skog

⁶³ Jamfør Pocock (1975) op.cit. Her definerer han engelsk Common Law mer eller mindre som landbesittelse.

⁶⁴ Henry Ireton i Putney-debattene, se kapittel V.3.

var uhepen pøbel. Hva verre var, ved sin rebelske oppførsel utfordret de de patriarkalske og eiendomsbaserte samfunnsforhold, Guds egen ordning, værens-kjeden. En *leveller* var altså alt annet enn en respektabel person.

- Det å være en "leveller" i samtidens kultur -

"To level" ble oppfattet i verste mening, nemlig som et program for å skape komplett økonomisk og sosial likhet. Dette var pekefingeren samtiden alltid holdt mot Lilburne, selv om anklagen var usann. Å hige etter sosial og økonomisk likhet var nemlig selve kardinalsyndens innenfor 1600-tallets kultur. Å stille spørsmål ved de eksisterende eiendomsforhold ved å kreve sosial likhet, var å angripe selve fundamentet i den patriarkalske samfunnsorden. Paulus hadde lært de kristne at man skulle innrette seg etter de herskende sjikt. De satt der av gode og guddommelige grunner, og det var en rangering i alt.⁶⁵ Guds orden i skaperverket var nemlig nettopp det, en *orden* - et hierarki.⁶⁶ Ikke noe vektla dette mer enn det barokke, organiske 1600-tallets hoffkultur og deres jakt på den store kosmiske syntese. Derfor var det heller ingenting som var mer politisk effektivt enn å beskyldte noen for å "*declare for Anarchye, and community*".⁶⁷ Angrep på sosial gradering ble et angrep på Gud. Var man anarkist, ble man da per definisjon opprører, og erketyper på en opprører var Lucifer. Både Lilburne og Levellerne var dypt religiøse, og var etter alt å dømme i stand til å se denne teologiske implikasjonen. Derimot var de voksne nok til ikke å ta særlig anstøt. Tilsvar ga de først og fremst i spørsmålet om eiendom.

Eiendomsforholdene var patriarkalske, og angrep på eiendom eller føydale privilegier ville derfor også være et angrep på verdensordenen, og indirekte Gud. Menneskenes kjærlighet for å forvalte sitt pund er minst like stor som kjærligheten til Skaperen, som i sin tur vanligvis havner på en stakket tredje plass etter personlig prestisje. Man glemmer fortore farens død enn tapet av farsarven,⁶⁸ og man må sjalu vokte sine særretter. Det var derimot ingen ting Lilburne avskydde mer enn økonomiske privileger. Kvikke hoder var raske til å gripe tak i dette når det gjaldt å beskrive bråkmakerne rundt Lilburne, men the Levellers var aldri for økonomisk *likhet*. De var for økonomisk *frihet*. Økonomisk frihet var for dem en frihet på lik linje med andre typer frihet, som var en forutsetning dersom mennesket skulle

---

⁶⁵ "Enhver skal være lydige mot de myndigheter han har over seg. Det finnes ingen myndigheter som ikke er fra Gud, og de som er ved makten er innsatt av Gud. Den som setter seg opp mot dem, står derfor i mot Guds ordning, og de som gjør det, skal få sin dom". Eller i den litt snertnere engelske versjonen: "Obey the powers that be." Det Nye Testamente, Paulus brev til romerne, 13,1-2.

⁶⁶ *Hierarki*, av gresk, *hieros*, hellig, egentlig prest, og *archia*, styre

⁶⁷ John Lilburne: *An Agreement of the People for a Firm and Present Peace*, 1647, i Wolfe (1944) op.cit, s 231

⁶⁸ Niccolo Machiavelli, *Fyrsten*, kapittel XVII, avsnitt 3, s 89. Aventura, Oslo

kunne realisere sitt potensiale.⁶⁹ Det hindret derimot ikke motstanderne deres fra å beskyldre dem for å være kommunister, altså tilhengere av økonomisk likhet. Da det i 1647 skulle forhandles mellom Levellersoldatene og grandene om et konstitusjonelt kompromiss, visste Henry Ireton - Cromwells svigersønn og toppoffiser i The New Model Army - å utnytte dette til fulle. Ireton kunne både vinne debattpoenger og hale ut forhandlingene ved å late som om han trodde de var kommunister, selv om han meget godt visste bedre.⁷⁰ Kommunist- såvel som anarkiststempelet hang derfor over dem helt til slutten, og gjorde dem politisk uspiselige.

- Lilburne blir en Leveller -

Skal man tidfeste et punkt da dette politiske skjellsordet ble relevant for John Lilburne, kan vi ta tak i en pamflett. "Leveller" som gruppebenevnelse på Lilburnes menn, ble ført i pennen av den kroniske overløperen Marchamont Needham i 1647,⁷¹ som visstnok hadde hørt dem beskrevet av kong Charles selv:

"[B]y the name of Levellers, a most apt title for such a despicable knot to be known by, that endeavour to cast down and level the enclosures of nobility, gentry and propriety, to make us all even, so that every Jack shall vie with a gentleman and every gentleman be made a Jack."⁷²

I dette utsagnet ligger frykten for alle de uvesen som er nevnt over: angrep på eiendom, privilegium, sosial gradering og den sakral-monarkiske orden. De fortjente aldri kommunist- og anarkiststempelet, for Lilburne og the Levellers var hva vi i dag måtte ha kalt liberal-

---

⁶⁹ For en meget god analyse av forholdet mellom frihet og eiendom hos the Levellers i forhold til Locke og Hobbes tenkning, jmfør C.B. MacPherson (1962) op.cit.

⁷⁰ Hva Shaw kaller "the low tactics of debate in Henry Ireton", finn sidetallet

⁷¹ I den engelske borgerkrigen ble pressen for første gang et avgjørende maktapparat. Marchamont Needham (1620-1678) var en av Englands første profesjonelle journalister, og begynte å utgi ukentlige nyhetsblader da sensuren bortfalt under parlamentsrevolten i 1640. Han startet som parlamentsmann og utga det anti-rojalistiske bladet *Mercurius Britannicus* med brodd mot rojalistenes Oxford-baserte *Mercurius Aulicus*. I 1647 skiftet han derimot side og stilte sin penn til tjeneste for rojalistene. Da var det Parlamentets tur til å få gjennomgå, denne gangen gjennom avisen *Mercurius Pragmaticus*. I 1650 snudde han derimot igjen, og angrep rojalistene i nok en avis, *Mercurius Politicus*, på oppdrag fra Samveldet. Needham var derfor ofte fengslet av begge sider. Han ble gitt amnesti av Charles II i 1660, men som så mange andre i sin generasjon klarte han ikke å avstå fra konspirasjoner og politiske kannestøperier. Brailsford oppgir at Leveller-referansen stammer fra *Mercurius Politicus* av 16. november 1647. Et angrep på the Levellers kan stemme i forhold til at han da kalte seg rojalist, men utgivelsen kan ikke være den rette. Både Coward (2003) op.cit, s. 525, Keeble, N.H. (Utgiver) (2001): *The Cambridge Companion to Writing of the English Revolution*, Cambridge University Press, s. 59, og Encyklopædia Britannica oppgir at *Politicus* først kom ut i 1650, som en republikansk utgivelse. Med andre ord har Brailsford gjort en feil i sitt standardverk. Avisen han tenker på, må være den rojalistiske *Mercurius Pragmaticus*. Da går både kronologien og ideologien opp, i og med at *Pragmaticus* i følge tre andre kilder utkom i 1647, og at svartmaling av republikanere passer med at Needham da støttet Charles. Needham er et godt eksempel både på den gryende, eller mer korrekt, potensielle pressemakten i perioden, og hvor forvirrende vanskelig det kunne være å velge side. Encyklopædia Britannica (1998) op.cit, "Needham, Marchamont".

⁷² Brailsford (1961) op.cit, 309-310

konservative; men den psykologiske effekten programmet deres hadde på samfunnets etablissement, var som 1789. Alt dette førte til at de ble uantagelige for den massive kulturelle treghet som i siste instans legger føringer på forandring i enhver historisk situasjon, og beseglet deres endelige nederlag i møtet med den samtidige reaksjonen.

III.3 John Lilburne (1614-1653). En kort biografi

John Lilburne ble født i kongeslottet Greenwich i 1614, som tredje sønn av en lavadelsfamilie fra County Durham. Det var en paradoksal begynnelse for en mann hvis hele liv skulle bli definert av opprør mot autoriteter. Senere i livet skapte han seg nemlig et image som "Free-born John" Lilburne, den lille mannens forsvarer mot storfolkernes tyranni. Så om man med et skjemt vil si at han var *porphyrogenitos*, var det i så fall et stygt stykke skjebnens ironi. Johns anti-autoritære korstog skulle verken krones med seier eller ende i gloriøs tragedie, men utarte til foraktelig tragikomikk før det uunngåelige cromwellianske teppefall i 1649.

Lilburnes flørt med forbudte tanker startet tidlig. Da han var femten år, ble han sendt som lærling til en kledehandler i hovedstaden, en by som på denne tiden syret med religiøs puritanisme og den beslektede striden mellom Karl og Parlamentet. Hans første møte med opprør gikk derfor gjennom religion,⁷³ noe som var tilfelle for mange i hans generasjon. Forbudt tro var appellerende til ungdommelige opprørsfølelser. Mens han var lærling ble han derfor med i den puritanske opposisjonen mot kongens høykirkelige regime – han ble *dissident*.⁷⁴ Dissensen ble da personifisert av presbyterianerne William Prynne og professor Bastwick, og i 1636 konverterte John til kalvinismen. Han leste Bibelen, puritanerteologi og rettslære, og snart var han også separatist, tilhenger av å skille stat og kirke.

- *A Worke of the Beast*

På grunn av beundring eller nysgjerrighet besøkte han i 1637 Prynne og Bastwick i fengslet, og gikk med på å smugle nederlandske utgivelser av Bastwicks populære *Letany*⁷⁵ til England. Han dro til Generalstatene, men ble forrådt og angitt ved hjemkomsten, og måtte møte for Stjernekommeret. Enten til tross for - eller på grunn av - at han nektet å betale

---

⁷³ Haller (1965), op.cit, bind I, s 13,

⁷⁴ En dissident var en som av samvittighetsgrunner ikke kunne si seg enig i læren til the Church of England, og derfor utviste *dissens*.

⁷⁵ Thomas Prynne og dr. John Bastwick var presbyterianere, og var blitt fengslet grunnet opprørske prekener og ulovlige anti-episkopalske utgivelser. *The Letany of John Bastwick* var et skrift som summerte opp biskopenes forbrytelser mot den sanne kristne religion og fordømte dem som anti-kristne.

rettsavgiften, godkjenne anklagen, fjerne hatten og ta *ex officio*-eden,⁷⁶ led han samme skjebne som sine nye forbilder. Lilburne ble pisket gjennom Fleet Street, dyttet opp på skafottet og ”barbert”⁷⁷ med rakkerkniven. Ydmykelsen i straffen sved nok sårt, for han forholdt seg ikke stille. Forbildene Prynne og Bastwick skulle bli erkefiendene hans ved en senere korsvei,⁷⁸ men han tok viktige lærdommer av måten *The Letany* var komponert. Han lærte å appellere til folket ved å skrive på et enkelt og engasjerende språk, og å ta for seg temaer menigmann interesserte seg for; men Lilburne tilførte en dråpe geni som var helt hjemmelaget. Han passet på alltid å fremtsille seg selv som den som led på alles vegne. Denne formelen kom til å prege hele hans forfatterskap og agitasjon, og den var modell for skriftet han ga ut om skafott-straffen. Resultatet av Fleet Street og *Letany*-lærdommen ble pamfletten *A Worke of the Beast*,⁷⁹ som markerer John Lilburnes inntreden på den offentlige scene i England, og starten på kildebehandlingen i denne oppgaven.

A Worke er det første politisk bevisste skriftet av betydning vi har fra John Lilburnes hånd. Det kaster et meget godt lys både over den personen Lilburne var, og den personen han ønsket å være. Som Haller skriver, så var ikke formålet med pamfletten rettferd, men publisitet.⁸⁰ Å lese *A Worke* er som å lese en selvskrevet hagiografi. Temaet er Lilburnes moralske og åndelige seier over et korrump samfunn gjennom rettferdig lidelse og Den Hellige Ånds hjelp. I hans beskrivelse er piskemarsjen gjennom Fleet Street en 1600-talls parallell til Golgata; ydmykelsen og lidelsen er enorm, men gjennom Guds hjelp holder han ut mishandlingen. Da ørene kuttet, slenger han ut kopier av *The Letany* og preker sannhetens Ord i stede for å skrike; slik tjener han martyrkronen. Gjennom cropping’en fikk han sannsynligvis både oppfylt den eldgamle kristne ambisjonen om *imitatio Christi* og behovet for å ligne heltene i Foxe’s *Booke of Martyrs*, for Lilburne blir i løpet av pamfletten merkverdig lik Kristus. Han avslører alle puritanerens kjennetegn: Vissheten om⁸¹ å være en av de predestinert Utvalgte; den hvitglødende skråsikkerheten angående egen sak; og det masochistiske behovet for å lide til Guds ære. *A Worke* er et utrolig skrift. Det er helt uten

⁷⁶ Å fjerne hatten overfor sine høyerestilte var et absolutt krav i samtiden, og det å unnlate å gjøre det ble ansett som skandaløst. Derimot var det en regel hos blant annet kvekerne at man ikke ”uncovered” for andre enn Gud, og det er mulig Lilburne var påvirket av dette. Å nekte å ta *ex officio*-eden og dermed gå med på å eventuelt inkriminere seg, ble et senere Leveller-krav. I dag kjenner vi det i anglo-amerikansk rettsprakis som ”the right to remain silent”. Det er mulig at det for Lilburnes del var motivert av det anabaptistiske påbudet ”swear not at all”.
⁷⁷ ”Cropping”, dvs pisking og avkutting av ørene mens hodet satt skrudd fast i gapestokken. Det var nok dessverre en god del dissidenter som gikk rundt uten ører under Interregnumet.

⁷⁸ Presbyterne hadde en tendens til å forandre mening om toleranse da de beveget seg fra opposisjon til posisjon.

⁷⁹ John Lilburne: *A Worke of the Beast, or a Relation of a most vnchristian censure, executed vpon IOHN LILBURNE (Novv prisoner in the fleet) the 18 of Aprill 1638. With the heavenly speech uttered by him at the time of his suffering.* Gjentrykt fra The Thomason Tracts i Haller (1965), op.cit, bind II.

⁸⁰ Haller n(1965), op.cit, bind I, s 13

⁸¹ - eller kanskje det sterke, selvoppfyllende ønske om -

balanse, og fullstendig skrevet ut fra patos. Det kan virke fantastisk for nåtidens mennesker, for det er vanskelig å forestille seg at dette faktisk er en frisk mann som snakker med fullt alvor. Hvis det er ting pamfletten mangler, er det noen form for diskresjon eller eleganse. Om noe ligner det på produksjonen til en annen ideologisk beslektet rabulist, nemlig Thomas Paine.

Det var ikke bare for det religiøse Lilburne led, selv ikke i den sakralt ladede *A Worke*. For mange unge og åndelig ressurssterke mennesker som på forskjellig vis fant seg selv utestengt fra det engelske samfunnet via strukturelle mekanismer,⁸² var forbudt religion ofte bare *veien inn* i politisk dissens. Den kunne for så vidt manifestere seg i helt andre former.⁸³ Lilburne var meget klar over at han var en gentleman. Han var seg derfor bevisst at han under Stjernerammer-saken var blitt dårlig behandlet også *juridisk*; og at denne saken, selv om den nominelt dreide seg om ulovlig trykking og religion, åpenbart hadde *politiske* overtoner. Og han reagerte med hellig vrede. Særs beskrivende for Lilburnes karakter er det faktum at han nektet grid da han ble tilbudt å slippe ørekuttingen. I bytte ville dommerne ha en liten, og forsåvidt uviktig innrømmelse; men han var idealist, ingen diplomatisk taktiker. Lilburne visste å skaffe seg fiender. Han så ikke gråtonene eller den tidvise nødvendigheten av kompromiss, og dette karaktertrekket skulle få følger for Leveller-saken senere. For ham var alt enten rødt eller svart. Følgen var at da den unge nonkonformisten John Lilburne ble pisket i Fleet Street, ble "Free-born John the Leveller" født. Han ble politisk aktivist; han utga *A Worke of the Beast*. Foran Stjernerammerets dommere startet Lilburne sin gracchiske *cursus honorum*: den evige rebell, vilkårlighetens fiende og folkets selvutnevnte tribun; og den veien forlot han aldri.

- Levtenant-Colonel Lilburne -

Som for alle andre brushoder i hans generasjon, kom utløsningen på frustrasjonene med borgerkrigen i 1642. For engelskmennene var borgerkrigen og alle dens etterdønninger⁸⁴ lenge den definerende historiske erfaring. Blant Lilburne og hans meningsfeller kunne krigen mellom konge og parlament behagelig lett rasjonaliseres som en strid mellom godt og ondt. På den ene siden Underhuset, "the commons of England", som sto for borgernes frihet, styre

---

⁸² Som monopolselskapet the Merchant Adventurers, hvor Lilburne ikke hadde råd til inngangsavgiften.

⁸³ Lilburne var kristen individualist; jamfør den kristne kommunisten Gerrard Winstanley og hans Diggers.

⁸⁴ Borgerkrigen varte offisielt fra 1642-46 og 1648-49. Den kan også være fruktbart å se borgerkrigen som en periode som startet i 1640 i og med sammenkallelsen av Det Lange Parlament, og varte frem til 1689, da den parlamentsvalgte kong Wilhelm av Oranien gikk i land med sin nederlandske revolusjonsarmé. Til tross for små perioder med relativ stabilitet – som Charles II's regjering - var perioden en langtrukket maktkamp mellom Konge og Parlament som først endte med Parlamentets endelige seier i 1689.

ved lov og det politiske element i ”The Ancient Constitution”; på den andre side Kongen og hans kreaturer, som representerte vilkårlig maktbruk, sosial ulikhet og høykirkelig undertrykkelse. Det seirende parlamentet skulle fort nok gjøre dem av med denne naive oppfatningen, men Lilburne kastet seg entusiastisk inn i krigen som kaptein i parlamentshæren.

Han ble tatt til fange av rojalistene samme år og stilt for retten i Oxford, og unngikk så vidt tiltale for høyforræderi. Han var heller ikke eksemplarisk i sin oppførsel overfor militære autoriteter, og som offiser i the Eastern Association⁸⁵ inntok han Tickhill Castle, mot eksplisitte ordre fra den befalshavende jarlen av Manchester.⁸⁶ Lilburne trakk seg tilbake i 1645 med grad av oberstløytnant, fordi han ikke ville ta eden som ble foreskrevet av den presbyterianske ”Solemn League and Covenant”.⁸⁷ Det kan være flere grunner til dette: en ting er at Lilburne var frikirkelig, dvs. at han ikke var for statskirke. Men det var heller ikke Cromwell, som faktisk avla eden. Mer sannsynlig er det at han så faren for teokrati, i og med at ”The Solemn League” tillot fjerning av dissens og skisma med tvang. En tredje mulighet er den anabaptistiske innflytelsen hos Lilburne: budet ”swear not at all” ble holdt hellig av mange lavkirkelige. Uansett grunn hindret eden ham i å påta seg flere offisersposter.

- Lilburne the Leveller -

Med intrigene i arméen og *A Worke* som erfaringsgrunnlag, var Lilburne i 1645 allerede en erfaren politisk agitator, og Leveller-partiet startet som en privat, pamflettbasert protestaksjon samme år. Det seirende Parlamentet begynte å utvise stadig mindre sjarmerende trekk, og mange mente at det var på tide å reagere. Få var tjent med at fruktene av kampen mot vilkårlig makt skulle forspilles ved opprettelsen av et parlamentstyranni. Noen som tenkte slik var firkløveret som senere ble ledere av Leveller-bevegelsen. De kom primært sammen for å slåss for den religiøse samvittighetsfriheten, men innen 1646 hadde enigheten dem i mellom vokst til et politisk program. John Lilburne var hovedmann; de to neste var den vare humanisten William Walwyn og den rebelske naturalisten Richard Overton. Sistemann var opportunisten John Wildman, som ble verdsatt for sin juridiske evner, men som ikke hadde moralsk standhaftighet til å stå løpet ut da kampen mot Cromwell nærmet seg klimaks.

---

⁸⁵ Før Parlamentet i 1645 på svensk manér opprettet ”The New Model Army”, var styrkene deres typisk for perioden ineffektivt og lokalt organisert etter mønster av den gamle feudale militærordningen.

⁸⁶ Cromwell likte å diskutere ting liggende til sengs, og Lilburne var en av hans ”sengekamerater”. Som hans intime samtalepartner kom Lilburne senere til å spille en viktig rolle i generalens kampanje for å få fjernet Lord Manchester fra kommando, og slik tilføyte jarlen politisk falitt.

⁸⁷ ”The Solemn League”, dvs innførelsen av det kalvinistiske kirke- og samvittighetssystemet i England, var den pris Underhuset betalte for å få skottenes militære hjelp mot rojalistene

KAPITTEL IV: ARGUMENTASJONSSTRATEGIER FOR DISSENS

Lilburnes senere politiske argumentasjon er allerede synlig, om ikke annet enn som et tynt skjær, i *A Worke of the Beast* fra 1638. Den er først og fremst et typisk Lilburne-verk. Den setter ham selv, som lidende for hele England, i sentrum; den blander alle typer argumenter uten noen form for systematikk, og den er kaotisk tegnsatt og skrevet. Videre renner pamfletten nærmest over av bibelsitater og religiøse referanser – et særegent lilburniansk trekk. Men den er også det første Leveller-verk, for selv om intellektene til Overton og Walwyn var påkrevet for å sette ideene i system, er sammenhengen til senere Leveller-tenkning like fullt til stede i hentydningene til naturrett, historiske analogier og henvisninger til engelsk juridisk presedens.⁸⁸ Det som virkelig peker frem mot senere Leveller-manifester er kravet om retten til ikke å inkriminere seg – ”the right to remain silent” – som nevnes under Lilburnes beretning om rettsaken. Selv frasen ”*the mystery of iniquitie*”, som senere ble brukt til å begrunne kravet om likhet for loven, og som Overton og Walwyn gjorde et så stort språklig grep ut av i *The Grand Remonstrance* i 1646, dukker opp her.⁸⁹ Hvis angrepet på biskopene – som i følge Lilburne styrte via ”*Iure Diabollico*”⁹⁰ - med en viss grad av generøsitet kan tolkes som et forsvar for frikirkene, ser vi også kravet om troshetsfrihet.⁹¹ Alt dette var læresetninger som Levellerne senere systematiserte og fremsatte som ”self-evident truths” i sine manifeste.

Enhver epoke argumenterer ut fra sine egne språk, og noe av det mest interessante med Lilburne er de veier argumentasjonsstrategien hans fulgte i løpet av Leveller-partiets levetid. Idéhistorisk sett er det vi snakker om selvsagt diskursanalyse, og vi skal gå litt nærmere inn på enkelte av disse språkene. Spørsmålet blir hva som var det tidlig-moderne Englands generelle argumentasjonsmodus. Skal man beskrive det i ett ord, kan man si at det var *tradisjonalistisk*. For periodens engelskmenn var det tidshegnede og aldershelligede alltid det beste.⁹² Det garanterte tingenes naturlige orden, slik som *pater familias* autoritet og den rettmessige balansen mellom stendene i samfunnet. Det gamle hadde i kraft av sin elde bevist sin evige verdi, og i dette aner vi selvsagt det før-moderne menneskets hang til å rasjonalisere verden via en ”Great Chain of Being”, en uforanderlig naturlig orden. Det betyr ikke at det ikke fantes progresjon; bare at inertiaet i den sosiale orden kunne være massiv, og at forandring

⁸⁸ *A Worke of the Beast*, (1638) op.cit, ss 12, 13

⁸⁹ *A Worke*, ibid, s 10

⁹⁰ *A Worke*, ibid, ss 14, 15

⁹¹ Hele pamfletten er tross alt et klageskrift over urettferdigheten i samvittighetstvang.

⁹² Jamfør Pocock (1957) op.cit kap II, ”Custom and the Immemorial”

ikke alltid ble forstått. Typisk for den tidlig-moderne tankevanen løste man ikke problemer som oppsto grunnet irreversible strukturelle forandringer gjennom utvikling. Da menneskets tilstand var et nullsumspill, ble all forandring gjerne oppfattet som degenerasjon, og forsøkt løst via redistribusjon av allerede eksisterende ressurser.⁹³ Dette manifesterte seg også tydelig i måten epokens menn uttrykte seg på.

Frem til 1640-tallet kunne kvalifisert engelsk argumentasjon struktureres ut fra ett begrep: *The Ancient Constitution*.⁹⁴ *The Ancient Constitution* var ganske enkelt Englands *politeia* og Englands lover, slik samtiden innbilte seg at de hadde vært til evig tid: udefinert politisk balanse mellom King, Lords og Commons, rigid sosialt hierarki blant stendene, og lov definert som forholdet til eiendom. Selvsagt er det et idéhistorisk kjennetegn på epoken at eldgammel herkomst ga en nasjon status, men noe av bakgrunnen for dette lå også i Englands spesielle kulturelle posisjon i Europa. I motsetning til franskmennene, hadde engelskmennene bare ett lovverk – Common Law. De var derfor ikke i samme grad berørt av gnisningen mellom lovtradisjonene *custom* og *imperium*,⁹⁵ som kunne gi grunnlag for sammenligning av tradisjoner i Europa, og dermed avle en genuin historisk bevissthet.⁹⁶ Engelskmennene kunne tillate seg å henfalle til ren historisk fiksjon da de ville forstå sitt samfunn; i dette tilfelle, *The Ancient Constitution*. *The Ancient Constitution* var engelsk lov, og engelsk lov var som sagt definert som premissene for besittelse av jord - ”possession is nine tenths of the law”. Derfor ble den anglo-saksiske verden meget bevisst på eiendom som et prerekvisitt til politisk frihet:⁹⁷ frihet *fra*, ikke frihet *til*; altså *liberty*, ikke *freedom*.⁹⁸ Historie handlet først og fremst om politiske statutter; politiske statutter var lov, derfor var historie først og fremst et juridisk anliggende. Engelsk historiefortolkning ble alik sett det samme som engelsk lovtradisjon. De ”offisielle” historikerne ble derfor menn som Sir Edward Coke, som forsket i gamle dokumenter og parlaments-statutter for å finne presedens i en eller annen sak. Grunnet sin sakkunnskap og prestisje, var det gjerne disse mennene som ble premissleverandører i politisk debatt, og kombinasjonen av disse faktorene var at engelsk politisk teori, dannelseskultur og historieforståelse innen 1640 var tungt juridisk betinget. Det var typisk nok en naturlig del av

---

⁹³ James utsagn om London er et typisk eksempel på dette; Coward, (2003), op.cit. s 31 se også Harringtons politiske filosofi, denne opgaven, kap IV.2.

⁹⁴ Dette er som sagt tittelen på Pococks bok, og hele verket er elegant spunnet rundt dette begrepet.

⁹⁵ Se fotnote 10

⁹⁶ Jamfør Pocock (1957), op.cit kap III “The Common-law Mind: the Absence of a Basis of Comparison”

⁹⁷ Denne tanken har er del av en lang tradisjon helt fra Aristoteles’ *Politikken*: økonomisk autarki som prerekvisitt for politisk deltagelse. Det var en tanke det besittende gentry’et i England kunne si seg meget enig i.

⁹⁸ Dette punkt Leveller-forskningen har blitt studert av av C.B. MacPhearson (1962) op.cit, som ser videreutviklingen av eiendomsbegrepet som retten til eiendom i *person*. Selvsagt en grunntanke i John Locke, men MacPhearson mener den er til stede i the Levellers.

en ung gentlemans oppdragelse å gjøre et studieopphold ved en av *the Inns of Court*. Dette var heller ikke uten innvirkning på de grupper som argumenterte for politisk forandring. Da Parlamentet gjorde væpnet opprør mot kongen, slåss de alltid for ”King and Commons” såvel som *the Ancient Constitution*. Lilburne og The Levellers måtte, for å rettferdiggjøre det som var rene republikanske innovasjoner, ty til denne tradisjonalistiske, historisk-juridisk og språklig betingede argumentasjonsstrategien. Det var fullstendig grunnleggende for måten man debatterte på i samtiden. Selv politisk dissens ble tvunget inn i dette mønsteret, og derfor skal vi gå litt nærmere inn på noen former politisk diskurs.

IV.1 Common Law-dogmet – den juridisk-historisk argumentasjon

Common Law-forståelsen av historien ga de eksisterende maktforhold enorm prestisje, så da the Lilburne i 1645 begynte å agitere mot den økende maktbruk som ble oppvist av Westminster-forsamlingen og Parlamentet, måtte de også bruke denne fiksjonen. Dette er tydelig allerede i Lilburnes ”England’s Birthright Justified” fra samme år.⁹⁹ Retorikken er klart tilpasset epokens språkbruk, og hadde antagelig det siktemål å få størst mulig gjennomslag ved å appellere til den spesifikke juridisk-historiske tankegangen som var akseptabel for samtiden. Derimot var ikke Lilburnes og the Levellers agenda å vende tilbake til ordningen som hadde hersket før borgerkrigen. De ville ha en nydannelse av samfunnet; en *revolusjon*, altså en tilbakevending til de riktige samfunnsforhold. Det beste ordet er muligens *reformasjon*.¹⁰⁰ For å kunne argumentere for en slik reformasjon måtte de paradoksalt nok vise seg som gode konservative, og veien gikk gjennom å benytte Common Law-tradisjonen for hva den var verdt. Slik Parlamentet tidligere hadde brukt denne sær-engelske argumentasjonstaktikken som et våpen mot kongemakten, brukte nå the Levellers den samme strategien mot Parlamentet. Dette var faren med myten rundt *the Ancient Constitution*; konseptet kunne grunnet sin ulne natur brukes like mye som en spore til opprør som konservatisme. I og med at hele idiomet var betinget av lov og tradisjon, ble den foreskrevne metode å hevde at de tilstander som hadde hersket før borgerkrigens utbrudd ikke var de rette etter engelsk lov. De var degenererte og ulovlige, og måten å argumentere for dette på, gikk

---

⁹⁹ Da han igjen ble arrestert, denne gang for å snakke mot Underhuset, skrev han at de selv ved samme tilfelle mot kongen siterte “*as first Magna Carta and the 5.Ed.3.9. and 25.Ed.3.4. and 28.Ed.3.3...[and]by another Statute made in the 42.Ed.3.3. it is there inacted, That no man be put to answer without presentment before Justices, ...according to the old Law of the Land.*” (min utheving). John Lilburne, *England’s Birthright Justified*, trykt i Haller (1965), op.cit, bind II.

¹⁰⁰ Eventuelt *redress* eller *reductio*, med alt det bærer i seg av middelalderske tankegods.

gjennom ytterligere fiksjonsdannelse: Nemlig mytene om *the Norman Yoke* og *the English Birthright*.¹⁰¹

Idéen om *The Norman Yoke* dukker opp allerede på første side i Levellersnes *A Remonstrance of Many Thousand Citizens* fra 1646.¹⁰² Den går i korthet ut på at engelskmennene levde i et slags gullalder-demokrati¹⁰³ under de anglo-saksiske kongene, hvorpå de ble erobret av normannerne. Normannerne innførte kontinental føydalisme i England, og trellbandt befolkningen. Slik mistet de det som var deres *birthright*; retten til å være fri. Nå hadde derimot nasjonen reist seg mot normanner-usurpatoren Karl, og man skulle endelig få *redress*; den engelske nasjonen skulle kaste kongedømmet,¹⁰⁴ ta igjen sin fødselsrett og igjen bli fri, og en ny republikansk gullalder ville da inntreffe.¹⁰⁵ For det moderne øre virker dette selvsagt lite kredibelt. Poeng er ikke å undervurdere kraften i denne argumentasjonen for en samtid som ikke hadde utviklet noen systematisk historievitenskap. Noe av det spesielle med the Levellers, var at de innenfor denne særegne og helt insulære engelske retorikk argumenterte for en nyordning. De nyfortolket det konservative Common Law-idiomet nettopp for å kvitte seg med det;¹⁰⁶ men det var selvsagt også andre metoder for å argumentere republikansk.

IV.2 Klassisisme – James Harrington og arven fra antikken

England var ikke fri fra ytre innflytelse. Selv om the Lilburne og the Levellers kan beskrives som primært engelsk-orienterte, og slik var med på å legge mye av premissene for senere utvikling av frihetsidealer i den anglo-saksiske verden, var den klassiske europeiske tenkningen selvsagt alltid til stede. Den fungerte hele tiden som et alternativ til hjemmeavlet tradisjon, men den var mindre kraftig all den tid England etter den saksiske erobringen permanent mistet forbindelsen med *lex romana*. Denne tenkningen ble først og fremst båret frem av de som kaltes *republicans*, og det primære intellekt i denne bevegelsen var James Harrington (1611-1677). Han utga i 1656 boken *The Commonwealth of Oceania*. Oceania – en taktisk omskrivning for Britannia - tar for seg den klassiske og smertelige problematikken

---

¹⁰¹ Et godt eksemel er *The Putney Debates*, Woodhouse (1950) op.cit ss 95-97. Ireton har typisk nok den modne oppfatning at Erobringen ikke var undertrykkelse påført engelskmennene, men bekreftelsen av en allerede eksisterende (føydal) undertrykkelse.

¹⁰² *A Remonstrance of Many Thousand Citizens*, 7. juli, 1646, Wolfe (1944) op.cit. s. 113

¹⁰³ Muligens er dette innflytelse fra William Walwyn.

¹⁰⁴ *A Remonstrance* op.cit. s 116

¹⁰⁵ Woodhouse (1950) op.cit, *Introduction* til Putney-debattene, s 96

¹⁰⁶ Pocock (1957) op.cit, kapittel VI: *Interregnum: the 'Oceana' of James Harrington*, s 126,

om revolusjonshjulet og statenes stabilitet.¹⁰⁷ Som borgerkrigsforfatter kan det derfor passe å sette ham sammen med Vergil, Machiavelli og Hobbes. Harringtons prisme var klassisk, og dette var en verden som var mer eller mindre lukket for de lovlærde Lilburne, Overton og Wildman; den eneste av Levellerne som hadde noen forbindelse hit, var humanisten Walwyn. Den klassiske tradisjonen var langt mer rasjonell enn de engelske juristenes antikvariske obskurantisme; Harrington anså ikke normannerne for å være så mye tyranniske som håpløst ineffektive, og hadde modenhet nok til å se at sakserne ikke var mye bedre.¹⁰⁸ I hans utopi er det derfor en annen herre en *Custom* som styrer: nemlig Fornuften. I samveldet *Oceania* finnes det maktfordeling, embetsrotasjon, en sterk middelklasse som sikrer stabilitet, og et folk som selv stemmer over lovene som vedtas. Slik sett kunne *Oceania* være det definitive ledd som i revolusjonstiden pekte frem mot senere anglo-amerikansk praksis, men dette er bare tilsynelatende.

Harrington er i likhet med Common Law-juristene både historisk innstilt, og opptatt av eierskapet til jord; og det er her han avslører seg som grunnleggende før-moderne. For at alle skal ha nok til å være borgere, postulerer han en grense for hva man kan eie av jordeiendom, og premissene for denne type tenkning er uunngåelig kosmiske. Det formålspregede og meningsbærende kosmos er per definisjon tilstrekkelig i alle ting - det har nok til alle.¹⁰⁹ Hvis noen sulter, er det fordelingen det er noe galt med. Harrington gjentar tankene fra Platon og Aristoteles, og løsningen på utilstrekkeligheten blant menneskene er den samme. Den er ikke fremskritt og forbedring, men som i antikken lovgivning. Igjen er vi tilbake i det lykurgiske og før-moderne, og Harringtons jordlov har klare gracchiske undertoner. Men til forskjell fra læremesteren Machiavelli, skyldes undergangen bare menneskets uvitenhet, ikke Fortuna. Harrington var altså et skritt foran renessansen, men han et stykke igjen til moderniteten.¹¹⁰ Forsåvidt fantes det i England en god tradisjon for den slags spekulativ tenkning. Nærmere 150 år tidligere hadde renessansemannen Thomas More skrevet sin *Utopia*, og Harrington fulgte i denne tradisjonen. Harringtons krav på vidgjetenhet var at han gjenoppvekket denne argumentasjonsstrategien i revolusjonens tideverv, og fremskaffet en alternativ republikansk tolkning til den juridisk betingede Common Law-retorikken.

Klassisisme og historisme var de to primære retoriske tropene som eksisterte i perioden; skulle man kreve en nyordning av samfunnet, måtte man appellere til tradisjon. Den ene var kontinental og forholdsvis rasjonalistisk, den andre var sær-engelsk og antikvarisk. Av disse

---

¹⁰⁷ Encyklopædia Britannica (1998) op.cit, artikkel "Harrington, James".

¹⁰⁸ Pocock (1957) op.cit, s 137

¹⁰⁹ Jamfør Lovejoys "Principle of Plenitude", Lovejoy (1960), op.cit.

¹¹⁰ Pocock (1957) op.cit, s. 146

er det den siste som interesserer oss mest, fordi den var Lilburnes "weapon of choice". Derimot oppsto det et problem så snart man spurte hva slags "birthright" det engelske folket var blitt fratatt under Erobringen: for hvilke rettigheter har man, når man ikke lenger noen lov har? Dette fører straks til spørsmålet om forholdet mellom historisk argumentasjon og rettighetsargumenter – og en tredje argumentasjonsvei: den rasjonalistiske naturlovstenkningen.

IV.3 Rasjonalistisk naturrett - og koblingen til "English Birthright"

Naturrett kan defineres som et system av rettigheter og rettferd som er felles for hele menneskeheten, men som utgår fra naturen i stede for samfunnsregler og artikulert menneskelig lov.¹¹¹ Fra Aristoteles og frem til vår egen tid har dette vært et tilsynelatende kraftig etisk argument, men da det strengt tatt hverken lar seg observere eller definere, er det ikke mulig å oppnå enighet om hva det skal bety.¹¹² Ironisk nok er det derfor naturretten som har tilpasset seg forskjellige menneskelige forhold, heller enn mennesket som har tilpasset seg naturretten.

Lilburne og The Levellers skilte seg ikke ut på dette punktet. De hadde også en oppfatning av frihet som utgikk fra naturlige rettigheter, som de gjerne brukte som argumentasjon. Hovedbegrepet deres i denne sammenhengen er det før nevnte *birthright* – fødselsrett. Fordi Leveller-argumentasjonen så sjelden holder seg til en bestemt modus, fordi den så ofte er et resultat av flere hoder, og fordi den som regel er avsløpet til dynamikken i en spesifikk politisk situasjon, dukker også naturrettstenkningen for første gang opp i *A Remonstrance* - Walwyn og Overtons verk, som er blitt sitert som eksempel på folkesuverenitet, normanner-åk og gullalderdrøm. Leveller-bevegelsen startet i 1645 som en revolt mot det nye parlamentsregimet, og MP'ene blir opplyst om at "*ye were chosen to work our deliverance, and to estate us in naturall and just libertie agreeable to Reason and common equitie*".¹¹³ Videre brukes samme argumentasjon om religion:

"but compell, yee cannot justly; for ye have no Power from Us so to doe, nor could you have; for we could not conferre a Power that was not in our selves..."¹¹⁴ (min understrekning).

---

¹¹¹ Encyclopædia Britannica (1998), artikkel "Natural law".

¹¹² I og med at begrepet "naturlov" er avhengig av en form for intensjon, er vi strengt tatt inne i Kosmos igjen, og dermed blir begrepet irrelevant for vår egen epoke.

¹¹³ *A Remonstrance* (1646), op.cit, s 114

¹¹⁴ *A Remonstrance*, ibid s. 122

Her høres det vanlige naturretstenkningen som Hobbes kom til å gjøre så kjent seks år senere:¹¹⁵ universelle rettigheter, appell til naturlig fornuft og hentydninger til samfunnskontrakten. Så langt er alt rent og pent; argumentasjonen virker feilfri, men det finnes skjær i sjøen. Selv om naturret per definisjon skal være uavhengig av menneskelige forhold, var Lilburne-menneses oppfatning paradoksalt nok knyttet til diskursen rundt *The Ancient Constitution*. Om det var på grunn kulturell disposisjon, mangel på konsistens eller resultat av situasjonen han sto i, er ikke alltid godt å si.¹¹⁶ Uansett var deres oppfatning av naturlige rettigheter dels betinget av den den antikvariske Common Law-argumentasjonen, noe som ved første øyekast gjør the Levellers naturlovsoppfatning til en selvmotsigelse. Det er først når man utstyrer begrepet med et adjektivet ”engelsk”, at man får denne umulige ligningen til å gå opp. The Levellers forutsatte at alle fribårne engelskmenn hadde visse umistelige juridiske rettigheter som var en del av deres nasjonale arv. Denne problematikken er blitt utførlig behandlet i MacPherson, som i sin *The Political Theory of Possessive Individualism* analyserer det han mener er ”*certain assumptions they made about the nature of freedom*”.¹¹⁷ Disse er retten til *habeas corpus*, eiendom, representasjon, et cetera, og innbefatter alle engelskmenn som ikke hadde ”*forfeited their birthright*”,¹¹⁸ som levelleren Petty sier i Putney-debattene. Og disse ”antagelsene om frihetens natur” som MacPherson påpeker, er forsåvidt – og delvis - det tradisjonelle i Aristoteles’ autarkiske oikos-begrep, med det unntak at borgeren nå regnes som å ha eiendom i sin egen person og arbeidskraft. Dette kan peke mot markedssamfunnet, men det er ikke poenget: engelsk fødselsrett er forsåvidt ufarlig nok hvis det innhegnes av en geografisk definisjon, men det potensielt eksplosive i denne formen for argumentasjon inntreffer i det den som forfekter prinsippet gjør kvantespranget fra en *engelsk* definisjon, som forsåvidt både er inkonsistent med og overflødig for naturretstenkningen, til en *universell* definisjon. Dette hoppet måtte ha vært et stort steg for ”the Common-law Mind”, dypt i engelsk juridisk tradisjon som den sto, men dette hoppet var bare en tanke eller en presserende politisk situasjon unna. Spørsmålet er da om the Levellers faktisk gjorde dette spranget; og svaret er at ja, det gjorde de.

---

¹¹⁵ *Leviathan* kom ut i 1651.

¹¹⁶ Levellerne hadde for vane å kaste sammen mest mulig argumenter, gjerne av forskjellig natur, antagelig for å virke optimalt overbevisende. Det er ikke før de senere *Agreements of the People* at manifestene deres blir nogenlunde oversiktlige. Overton har en nogenlunde klar stil, men det er et herkuleansk arbeid å komme seg gjennom en Lilburne-pamflett.

¹¹⁷ MacPhearson (1962) op.cit, s 111

¹¹⁸ Woodhouse (1950) op.cit, *The Putney Debates*, s 53

The Levellers påpekning av engelskmennenes manglende rett til å erobre irenes land, fordi de i sin tur bare forsvarte *sin* fødselsrett,¹¹⁹ er den lodningen som trengtes for å transformere rene engelske rettigheter til et generelt program basert på naturrett. Dette var antagelig ikke deres teoretiske intensjon, og det spørres om de så denne koblingen. Uansett skapte de på denne måten en luke i sin sær-engelske argumentasjon som åpnet den teoretiske muligheten for en universell fortolkning av Leveller-prinsippene. Lilburne og the Levellers var oppfostret i den type argumentasjon som fulgte *The Ancient Constitution*; da de fant denne tradisjonen utilstrekkelig for å tjene sin egen politiske agenda, konstruerte de fiksjonen om tapet av *English Birthright* ved Erobringen. For dem var det igjen begrepet om fødselsretten som åpnet for en bredere tolkning etter universelle naturrettslige prinsipper. Og dette er både første steg mot revolusjonen og veikartet til en modernitet.

- Konklusjon -

Disse tre diskurstypene bar hver for seg med seg visse premisser. Av dem er det bare den siste, naturrettstenkningen, som kan sies logisk å bære i seg en kime til modernitet og muligheten til genuin politisk nydannelse. Den juridisk-historiske argumentasjonsstypen jeg har referert til som *Common Law/Ancient Constitution*-dogmet, var i seg selv tradisjonalistisk, og essensielt tilbakeskuende. Selv om det var så uklart definert at det like mye kunne fungere som legitimering for politisk opprør som en fane for sosial stabilitet, kunne dette bare skje innenfor rammene av tradisjonell konservatisme og sitert presedens. Det var et fullstendig insulært fenomen som geografisk og ideologisk begrenset seg til England, og kunne aldri tillempes som et universelt prinsipp. Mulighetene for teoretisk utvikling var i tillegg svært begrensede, da det i sin helhet var betinget av appell til tradisjon. Selv om Lilburne-fabrikasjonene rundt *The Norman Yoke* og *English Birthright* var desperate og radikale forsøk på å uttrykke noe som ikke lot seg uttrykke innenfor denne tradisjonen, kunne det ikke endre dens essensielt konservative karakter. Normanner-myten var kanskje et *retorisk* brudd med konseptets natur, men det endret ikke det faktum at om noe, så var argumentasjonsstrategien rundt *The Ancient Constitution* et skoleeksempel på idéhistorisk kontinuitet.

Det samme kan sies om Harrington samtidige republikanisme. Den hadde større åpning for fornuften, men bare innen en ramme av kosmisk nullverdi. Noe fremskritt var logisk sett ikke mulig ut fra hans tenkning, og all den tid den sto på klassiske ben var også den historisk betinget. Selv om den var mer tvetydig, og antagelig hadde en potensielt bredere

---

¹¹⁹ Brailsford (1961) op.cit, s 41, ss 498-502.

tillempningsverdi, var den likedan tilbakeskuende. Den representerte derfor også idéhistorisk kontinuitet i perioden. Det er først da man kom inn på de rasjonelle rettighetsargumentene at mulighetene for en genuin idéhistorisk nydannelse var til stede. Naturrettstenkningen er grunnleggende filosofisk og kritisk. Fordi den kun appellerer til fornuften, uavhengig av spesifikke sosiale forhold, bærer den i seg mulighetene for å være både universell og grunnleggende; og i dette ligger igjen muligheten for modernitet. Når man argumenter ut fra rettighetsargumenter, har man åpnet muligheten for et klart brudd med fortiden, og man kan starte helt fra bunnen av. Det var dette amerikanerne gjorde noe over hundre år senere, da de underskrev sin Uavhengighetserklæring basert på ”self-evident truths”, og det var en god del Lilburne-tenkning i dette. Idéene om frihet til eiendom, rettsak og politisk medbestemmelse var allerede postulert i England et sekel før, da Levellerne forfattet sine ”Agreements”. For, som Overton uttrykte det:

“... for whatever our Fore-fathers were; or whatever they did or suffered, or were enforced to yeeld unto; we are the men of the present age, and ought to be absolutely free from all kindes of exorbitancies, molestations or Arbitrary Power...”¹²⁰

Rasjonell rettighetsargumentasjon var et potensielt insitelement til idéhistorisk brudd. The Levellers var aldri mer moderne eller revolusjonære enn da de tydde til naturrettstenkningen. Den var den mest radikale av argumentasjonstypene i samtiden, og også den eneste som pekte fremover mot vår tid.¹²¹

KAPITTEL V: DOKUMENTENE I KONTEKST

Lilburne og The Levellers ble på grunn av denne radikalismen uglesett i sin samtid, og fikk aldri se sine ideer omsatt i praksis, slik de senere ble i Amerika og England. Både deres demokratiske idéer og noen av ledernes personligheter bidro til at de skaffet seg fiender på alle hold. På det punkt de trår inn i det historiske kildeløp, var det kongemakten, representert ved den høykirkelige erkebiskopen av Canterbury, som var hovedmotstander. Det var på dennes ordre at den unge dissidenten John Lilburne ble pisket gjennom Fleet Street. På slutten av karrieren var det deres tidligere allierte, den independentiske hærledelsen styrt av

---

¹²⁰ A Remonstrance (1646) op.cit, s 114

¹²¹ Det må merkes at jeg her ikke har tatt for meg den rent bibelbaserte kristne argumentasjonen. Denne mer tradisjonelle formen for argumentasjon var selvsagt alltid til stede i epoken og spiller dels inn i Lilburnes skrifter, men den er ikke direkte relevant for oppgaven.

Cromwell og Ireton, som med sabel i hånd dro teppet ned for Leveller-drømmen. Da de møttes i 1645, besto fiendebildet derimot av de ortodokse og plutokratiske presbyterianerne i Underhuset. De var i ferd med å tilrane seg den makt arméen på dette tidspunktet ofret liv og blod på å slå av kongens hender, og aktet å bruke den til gjennomføre en uniform og intolerant kirkeordning i riket. Lilburne og kameratene kastet seg inn i striden for toleransen, og det er her vi plukker opp tråden. De kom ut av den organisert som et politisk parti med et revolusjonært program.

V.1 1645 - KAMPEN FOR TOLERANSEN

1645 var et begivenhetsrikt år i engelsk historie. Det bevitnet opprettelsen av the Fairfax's New Model Army; de blodige og visstnok gudsgitte parlamentsseirene ved Naseby og Langport; og i vår sammenheng var det Leveller-partiets fødselsår. I april 1645 returnerte John Lilburne til London. Han måtte som sagt avslutte militærkarrieren da han nektet å sverge ed til den presbyterianske *Covenant*, hvilket er nøkkelen til å forstå dette året; for i rundhodenes leir var 1645 tvedraktens tid. Det var preget av en økende kløft mellom presbyterianerne, som innehadde majoriteten i Parlamentet, og de frikirkelige independentene, som stort sett utgjorde både soldat- og offisersmaterialet i parlamentshæren. Stridens kjerne var, som ved krigsutbruddet med Kongen, spørsmålet om kirkeordningen, og derfor indirekte hvor langt den religiøse toleransen i riket skulle gå.

Parlamentspresbyterne mente at reformasjonen hadde gått langt nok nå da de var i posisjon. De så frem til å opprette en nasjonal og erastiansk kirkeordning etter nogenlunde skotsk mønster, fulgt av en rask enighet med Kongen. En passelig nedskjæring av kongelig autoritet og en oligarkisk relokalisering av "all makt i denne sal" ville danne overbygningen på en sosialt konservativ orden, hvor folket visste å lyde sine herrer, og herrene visste å disiplinere kjettere. Ikke så med independentene. Selv om den engelske borgerkrigen hadde blitt utløst grunnet et komplekst nett av overlappende årsaksforhold, hadde mange slåss mot den anglikanske kongemakten fordi de så sin samvittighet truet av religionstvang. De hadde ingen interesse av en ny intolerant kirkestat, gjenreist i presbyteriansk skrud.¹²² Toleransen, og med det den kommende etterkrigsordenen, ble derfor temaet for 1645. Det var dette problemet som førte "The Great Insurrection" inn i fasen hvor borgerkrig gled over i revolusjon,¹²³ og hvor revolusjonen igjen spiste sine barn. Toleransestriden var begynnelsen

---

¹²² I ettertid kan man virkelig undres over MP'enes dømmekraft, da de utfordret sine egne pretorianere.

¹²³ I den ikke-polybianske, moderne post-1789 betydningen av ordet.

på Leveller-bevegelsen, da den førte Lilburne sammen med kampfellene, og rettet dem mot et felles mål. Kampen bidro til å konsentrere de tankene som senere ble krystallisert til politiske programmer i *The Agreements of the People*. Vi skal derfor se på to av Lilburnes utgivelser fra dette året, og analysere temaer og argumentasjon.

- A Copie of a Letter to Mr. William Prinne, Esq.-

I 1645 forberedte John Lilburne seg på det sivile liv igjen. Cromwell hadde reddet karrieren hans én gang ved å overflytte ham til et annet regiment, men ved opprettelsen av den nasjonale New Model Army var det ingen utvei. Den 30. april overlot han derfor kommandoen over infanteriregimentet sitt til en oberst Okey, men før dette skjedde rakk han å involvere seg i nok en kontrovers. Bakgrunnen var at Parlamentet iverksatte The Westminster Assembly forslag om at den anglikanske *Book of Common Prayer* skulle erstattes med den presbyterianske *Directory of Public Worship*. Med seieren mot Kongen og de libertinske kavalerene innen rekkevidde, var tiden inne for å rense landet. Presbyterne ville ikke tillate opposisjon, så trykkesensuren ble forsterket. Som motsvar til dette utga Lilburne den 7. januar *A Copie of a Letter to Mr. William Prinne, Esq.*¹²⁴ Der dukket mange av temaene fra *A Worke of the Beast* dukket opp. Igjen var brodden rettet mot kirkehierarki, med den forskjell at prestene nå gikk i svarte frakker i stede for messehagl; og der han i 1638 hadde lidd *med Prynne*, skulle han nå få lide på grunn av ham.

Tilgang til trykkpressene var i denne tiden et politisk spørsmål, og derfor også et problem med religiøs undertoner. I starten av borgerkrigen hadde Underhuset avskaffet sensuren,¹²⁵ da de så den som et uttrykk for både kongelig absolutisme og høykirkelig tvang; men Parlamentet, som tross av alt var sosialt ansvarlige ”men of property”, fikk fort kalde føtter da antall utgivelser tidoblet på ett år. Disse skriftene kunne ha svært radikalt politisk og religiøst innhold, så i 1643 gjeninnførte de sensuren. Den ble underlagt det gamle Stationer Company’et. En parlamentær Committee of Examinations fikk makt til å dømme i saker, men dermed hadde Underhuset også manøvrert seg inn i samme uføre som Kongen. Spørsmålet om pressene ble derfor startsignalet for de radikales angrep på de høye herrer i Underhuset. Det er her vi møter Lilburne sammen med the Levellers for første gang. Han utga *A Copie of a Letter*, som antagelig var trykket på Overton’s ulovlige presse.¹²⁶

---

¹²⁴ Trykt i Haller (1965), op.cit, bind III.

¹²⁵ Ved å vedta lovgivning som avskaffet *the Stationer Company*, som sto under erkebiskopenes jurisdiksjon

¹²⁶ Haller (1965) op.cit, bindII, s 90.

A Copie omhandler primært trykkefriheten, men den ved en rekke temaer rører i standard lilburniansk stil, dirigert mot et pletora av forhold han krever rettet. Den lille pamfletten, som bare er litt over syv trykte sider, er i likhet med den før nevnte *A Worke of the Beast* kaotisk og usystematisert, med setninger som går over halvsider eller mer.¹²⁷ Tematisk sett er det ingen orden i skriftet. Bibelsitatene hagler, og religiøs og sekulær argumentasjon blandes uten tanke på konsistens. Pamfletten er i første omgang et angrep på Prynne og parlamentspresbyterne, fordi de har gjenopprettet trykkesensuren og kneblet opposisjonen. Deretter ekspanderer det lille skriftet til oppskriften på en hel politisk teologi, med grunnlag fant han i Magna Charta og visse grunnprinsipper om den kristne verdighet.

Hovedargumentet er i kort følgende: Presbyterianerne har opphevet trykkefriheten for å kvele kritikk, og straffer de som bryter denne bestemmelsen. Ved å gjøre dette, frarøver de undersåttene deres rettmessige frihet.¹²⁸ De blir trellbundet av "svartfrakkene", som Lilburne sa at vil vise seg å være "*more cruel Task-masters than their dear fathers, the Bishops*".¹²⁹ Mens soldatene, som presbyterne avskriver som "Sectaryes", på daglig basis våger liv og blod for Parlamentet, blir de ad bakveier ført inn i egyptisk slaveri. Dette er ikke en ærbar måte å behandle sine opponenter på, spesielt ikke når ting faktisk er under debatt¹³⁰ – hvilket ikke er et ubetydelig poeng. Var svartfrakkene ærlige sjeler, ville de ikke trengt å slå disse mennene ned med vold og kneblet dem; var de ikke redde for egen sak og posisjon, kunne de argumentert i åpen diskusjon. De kunne møtt sekterianerne "*upon even ground and equall termes*"¹³¹ og holdt trykkeriene oppe for alle som ville si sin mening. I stede valgte de å etterligne den spanske inkvisisjonen, og ty til småskåren legalisme for å kunne erklære motstanderne som utenfor loven – ved å låse inn trykkefriheten "*under the Key of Imprimatur*".¹³²

¹²⁷ I tillegg kommer det at trykket er så elendig at det noen steder er uleselig. Der det er mulig, har jeg prøvd å rekonstruere ved å bruke det ord eller uttrykk som gir mest konsistens. På side 2 (side 182 i Haller) faller f.eks. trykket ut, og teksten leser "...having received a Talent from the Lord, I (-)oncei(-)ed my (-)elfe bo(---)in Con(---)ce to imploy it...". Jeg har da valgt å lese "...conceived my selfe bound in conscience to imploy it." Stavingen kan også i beste fall kan beskrives som kreativ selv for Middle English, og igjen er det nødvendig å tolke. På samme side, i en liste over presbyternes tilskrevne hensikter, dukker f.eks. uttrykket "*Lizinos*" eller "*Lizines*" opp (igjen trykkets kvalitet). Jeg kan ikke tenke meg at dette skulle bety noe annet enn "license", altså urettmessig maktbruk, da "lazyness" ikke gir noen mening i sammenheng med "Dominion". Riktignok er "Pride" (fra de syv dødssyndene) også nevnt, men skulle dette være et synderegister, tror jeg "sloth" heller enn "lazyness" ville bli brukt, da vanligvis har vært de engelsktalendes benevnelse på denne synden.

¹²⁸ ...yea robbing us of our Liberty (as we are Subjects)... [so] ...So that whill we are... fighting for the Subjects Liberty, we are brought into Egyptian bonds...Lilburne, *A Copie* (1645), op.cit s 2.

¹²⁹ Lilburne, ibid, s 2

¹³⁰ ...you...the Black-Coates in the Synod, have not dealt fairly with your Antagonists in stopping the Presse against us, while things are in debate...Lilburne, ibid, s 2

¹³¹ Lilburne, ibid, s 2

¹³² Lilburne, ibid, s 3

Etter å ha beskrevet symptomene, kommer turen til å analysere selve lidelsen: nemlig kirkespørsmålet. I klassisk Lilburne-stil blir det kastet en utfordring rett i ansiktet på Prynne. Hadde presbyteren det nødvendige mannsnot, kunne de møtes til teologisk holmgang i Londons Laugshall.¹³³ Da kunne de avgjøre hvilke av debattantenes teser som kunne bli stående - og det under folkets påsyn, så ingen lys kom under noen skjeppe.¹³⁴ Lilburne listet deretter opp grunnene til hvorfor det er galt å forfølge noen pga sin tro, og å fengse sine medkristne for følelser de selv ikke kunne styre. Staten og Kirken måtte ikke blandes –hadde ikke både Lilburne og Prynne lidd under dette i 1638? Lilburne skrev seg som vanlig bort i hellig vrede, og etter dette alvorlige temaet utarter pamfletten til en grotesk satire over Prynnes karakter. Ingen sammenligning mellom jesuitt, farao og presbyter er på dette stadiet for simpel, og Lilburne mener at Hans Papistiske Hellighet i Roma visserlig vil kanonisere Prynne når han får tak i bøkene hans. Det kunne gjerne være en statskirke bare den lot dissidentene i fred, argumenterte Lilburne; men man måtte i anstendighetens navn avskaffe presbyternes tiende, som ikke var annet enn den katolske kirkestatens grunnstein. Prynne, manisk opptatt av tiende og eiendeler som han måtte være, kunne bare løpe og sladre til Parlamentet om hvor ond Lilburne hadde vært: "Free-born John" er klar for alle de uhellige sanksjoner Underhuset kunne tenke ut.¹³⁵ Skriftet avsluttes helt i Lilburnes stil, med en personlig hilsen til Prynne: *Yours more than you are the Truthes JOHN LILBURNE*

Så hvordan kan disse raljerende brokkene i en syv siders pamflett danne grunnlaget for en helhetlig politisk teologi, som jeg hevdet ovenfor? Jo, svaret ligger der også Prynne måtte ha sett sett faren: nemlig i *implikasjonene* av utsagnene mer enn hva som direkte sies. Det er to typer argumentasjon til stede i dette skriftet:

1) Den ene er rettighetsargumentasjon, og er den vi først møter først, på side 2: engelskmennenes *rett* til å trykke fritt. Dette kan i denne sammenhengen refereres til som *Subjects Liberty and Priviledge*-argumentet. Det er for såvidt en helt verdslig argumentasjonsstrategi, og er betinget av det før nevnte Common Law-dogmet. Den foregår derfor innen rammen av tidens historisk-juridiske diskurs, men er mer fiktivt basert enn juridisk belagt.

---

¹³³ Lilburne, *ibid*, s 3

¹³⁴ Dette måtte den ærverdige fariseeren måtte ha oppfattet som en dobbel fornærmelse. Presbyterianerne var av overbevisning både teologisk og sosalt elitistiske, og hele poenget med trykkeordonnansen av 1643 hadde jo vært å *unngå* spredning av farlig heterodoksi. Jeg tror også Lilburne var klar over at en Laugshall-debatt ikke ville finne sted da han kastet utfordringen; den var et propagandagrep. Han ville uansett oppnådd gevinst, for ved å stille opp, måtte Prynne ha åpnet for anerkjennelse av de frikirkelige ved å debattere med dem; ved å ikke stille opp, ville han bli avslørt som en arrogant og undertrykkende folkefiende. Denne tolkningen gir konsistens ut fra et taktisk perspektiv.

¹³⁵ Lilburne, *A Copie*, *op.cit*, s 7

2) Den andre argumentasjonsstrategien er den som kan kalles argumentet om Den Kristne Frihet, og som dukker opp på side 3. Denne strategien er tvers gjennom religiøs, og er basert på en type kristen overbevisning som er hentet fra Lilburnes frikirkelig miljø. Med sin bruk av bibelsitater innehar denne strategien likefullt en langt større grad av konsistens og belegg enn *Priviledge*-argumentasjonen.

Sammen utgjør disse to strategiene grunnlaget for formulering av en doktrine om politisk frihet. Den ene er religiøs, den andre verdslig politisk, men den politiske friheten utgår med ett signifikant unntak¹³⁶ fra premisser som tilveieskaffes av den religiøse. Pamfletten blir først interessant når den beveger seg inn på religionsspørsmålet. Det er på dette grunnlaget at et konsistente bilde rundt argumentasjonen om trykkefrihet og "Subjects' Liberty" trer frem. Først med det religiøse som støtte-argumentasjon for det verdslige,¹³⁷ begynner det politiske i Lilburnes tenkning å bli forklarlig. Den verdslige magistraten har ingen rett til å tukle med religion, for det å tvinge noen til å tro er både syndig og absurd. Det troende subjekt er derfor per definisjon religiøst fritt.¹³⁸ Prynne hadde argumentert for at styresmaktene alltid hadde hatt innflytelse på kirken, og at det ikke var noe rart med det. Lilburne vedgår at det var nok så, men hvem hadde gitt Magistraten denne retten? Hadde Gud gitt dem denne makten? Nei, de var nok likere kongene i Åpenbaringen, som samarbeidet med Dyret for å kunne forøke sitt velde. I sitt maktbegjær hadde konger og bisper blandet den ekklesistiske med den verdslige Stat,¹³⁹ og slik fått "*the golden Lawes of Christ, to depend upon the lead in Lawes of man*".¹⁴⁰ Kirkestaten var Antikrist, og England var selv offer for denne perversjonen - ikke bare i katolsk tid, men også da Tudor-settlementet ble opprettet.¹⁴¹ Lilburne hadde selv hadde lidd under dette, da Laud sendte ham i gapestokken i 1638.¹⁴² Intoleranse er intolerabelt; for kun Kristus er konge for sine troende, og den som forfølger De Hellige¹⁴³ gjør seg til Antikrist. Forfølgelse er synonymt med Lucifers synd, for den som dømmer andre, tar Herrens makt i sine egne hender. Hvem var vel hybris-rammet nok til å *plucke his [Kristi] Crowne from his head, his Scepter out of his hand* [?]¹⁴⁴ Fortsatte Prynne

---

¹³⁶ Unntaket er det som utgår fra eksplisitt engelsk lov

¹³⁷ Og omvendt

¹³⁸ Lilburne, *A Copie*, op.cit, s 4

¹³⁹ Jeg mener dette augustinske ekkoet langt fra er tilfeldig. Lilburne var, som så mange andre puritanere, en belest mann, og Augustin sto i en særstilling blant Kirkefedrene hos protestantene.

¹⁴⁰ Lilburne, *A Copie*, op.cit, s 4

¹⁴¹ Dvs Henrik VIII's, og senere Edward VI's reformasjon.

¹⁴² *A Worke of the Beast*, se over.

¹⁴³ Som sagt var Lilburne kalvinist, og "De Hellige" vil altså si de som var sikre på å være predestinert til frelse – som ham selv.

¹⁴⁴ Lilburne, *A Copie*, op.cit, s 5.

og hans meningsfeller å drikke dypere av forfølgelsens bitre kalk, ville Herrens hevn ramme hele England. Millenniumet var nært.

Så hvor kommer trykkefriheten inn i dette? Jo, den har sammenheng med de frikirkeliges praksis. Det første er selvsagt at de små menighetene kunne være avhengig av trykkpressene for å kunne utlegge Skriften for den lesende menighet, men dette er en simpel observasjon. Det finnes en langt dypere idégrunn. Jeg nevnte at det var et viktig poeng at Lilburne syntes det var ille at sensuren hardnet da *ting var under debatt*, og dette er noe av nøkkelen inn til å forstå ideene bak skriftet. Grunnen er at de frikirkelige puritanerne hadde for vane å diskutere alt; fr dem var Ordet bokstavelig talt *logos spermatichos*. De diskuterte med pastoren etter prekenenen, og de diskuterte også til enhver tid sin personlige moral og menighetens teologi, for å finne ut hvordan man kunne leve et bedre og mer kristelig liv.¹⁴⁵ Med andre ord fostret de en mental innstilling hvor man alltid var åpen for nye ting og ikke fryktet forandring. For dem var reformasjonen et dynamisk konsept, da den logisk aldri hadde noe endepunkt. Skulle man komme nærmere det hellige, måtte man diskutere seg frem til sannheten. Dette er den teologiske og sær-puritanske formen for sokratisk dialektikk. Trykkefriheten er synonym med tale- og derfor prekefriheten, som var så avgjørende for de frikirkeliges aktivitet. Og hva er talefrihet? Jo, det er strengt tatt retten til å si seg uenig - å utvise dissens, hvilket er det samme som samvittighetsfrihet. Det er i korte trekk veien argumentasjonen går, men det ligger noe i det som er potensielt langt farligere. For hva er retten til å være dissident? Jo, det er å utvise *opposisjon*, og opposisjon er heterodoksi, pluralisme. Implisitt i denne argumentasjonen ligger det altså en frigjøringssteologi som kan hevde at man på Kristi bud er fri, og dermed har en gudegitt rett til å være uenig. For over lovene i Kristi rike har magistraten ingen makt, og derfor ingen rett til å forfølge i samvittighetsspørsmål, hvilket nettopp var en av de tesene som Lilburne tilbød seg å forsvare overfor Prynne.¹⁴⁶ Godtar man dette har man straks institusjonalisert opposisjon, og gitt den legitim eksistensrett - en uhørt ting i en tidsalder hvor man ble straffet for å hevde at det hadde vært uenighet innen Underhuset. Den logiske konsekvensen av dette er der det blir farligst: har man først institusjonalisert opposisjon, må man nemlig sikre retten til å være uenig for alle, og da må man innføre *prinsipiell politisk likhet*. De prinsipper som lå implisitt i debatten om trykkefriheten gjorde altså at religiøs frihet meget lett dro med seg politisk frihet. Det var dette som hadde ligget i rojalist-slagordet "No Bishop, no King", og det var disse

---

¹⁴⁵ Woodhouse (1950), op.cit, ss 46-57

¹⁴⁶ Lilburne, *A Copie*, op.cit, s 4.

implikasjonene Prynne fryktet. Det var ikke den minste av Lilburnes oppdagelser at *isegoria* forutsetter *isonomia*,¹⁴⁷ og dette ble grunnlaget for all hans senere argumentasjon.

Derimot kunne frigjøringssteologien alltid snus innover mot individet og gjøres passiv, slik det så ofte hadde skjedd før. Men det er mer krutt enn som så i denne blandingen, og Lilburne unngår denne snaren ved å mobilisere den andre halvparten av sin politiske personlighet: nemlig den legalismen som fikk ham til å sitere Magna Charta ved enhver anledning. Lilburne legger til et rent sekulært konsept som understøttende argument, og dermed tar argumentasjonen definitiv politisk form. Kristen frihet er i seg selv både godt og nok, men Lilburnes geni ligger i det at han knytter begrepene ”*Subjects... Liberty and Privilege*”¹⁴⁸ til trykkefriheten. Ved å binde den kristnes frihet til den engelske undersåttens rettigheter som definert i Magna Charta, er lodningen komplett. Det som fremgår av ”*Subjects Liberty*”-argumentasjonen, er at Lilburne forutsetter trykkefrihet som en rettighet engelskmennene har krav på. Hvilken juridisk eller praktisk politisk presedens han kunne anføre som belegg for dette, kan jeg ikke forstå, da sensur underlagt biskopene hadde alltid vært en integrert del av engelsk pressepraksis. Han fremstiller det derimot som om undersåttene var blitt *frarøvet* sine rettigheter, hvilket bare åpner for to tolkninger: enten må det være rettigheter de allerede har hatt - som kunne blitt, og som nevnt skulle bli, basert i historisk Common Law-fiksjon – eller rettigheter som de på en måte *hadde i seg*. Det er her argumentasjonen utvides, og åpner for politisk innovasjon. Konseptet om den kristne frihet, sammenført med ideer om engelske rettigheter betinget av periodens juridiske-historisk diskurs, var en særs potent blanding. Hvor enn vi senere leser republikansk propaganda fra Lilburnes hånd, er Kristus riktignok aldri langt bak; men i forhold til *A Worke* representerer *A Copie* en voldsom modning i hans tenkning. Selv om det i det ennå er det religiøse som dominerer, har han begynt å formulere sin doktrine om engelsk *birthright*. Det var den kjepphesten alt skulle rotere rundt inntil Walwyn og Overton begynte å bringe inn definerte tanker om Naturrett.

- Fengsel og fortvilelse -

Grunnet *A Copie* måtte Lilburne flere ganger frem mot sommeren fremstå for the Committee of Examinations for brudd på sensuren, men ingen anklage holdt vann. Like fullt hadde han skaffet seg en fiende for livet i William Prynne, og presbyteretablisementet

---

¹⁴⁷ Gresk: *isegoria*: lik rett til fri tale; *isonomia*: likhet for loven., Hansen, Mogens Herman (1993) *Demokratiet i Athen*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S, København. Definisjoner respektivt ss 52 og 108

¹⁴⁸ Lilburne, *A Copie*, op.cit, s 3

begynte å se seg om etter måter de kunne stoppe ham på. I juli møtte Lilburne Wiliam Walwyn, og dette året traff han også Richard Overton, som utga sine presbyter-spottende Martin Marpriest-traktater.¹⁴⁹ Overton og Walwyn drev en kampanje mot speakeren i the Commons, Lenthall, og hans bror, Sir John Lenthall, som de mente hadde forsynt rojalistene med £60 000. De hadde før møttes på forskjellige politiske samlinger,¹⁵⁰ så da Lilburne den 19. juli møtte dem i Westminster Hall, gikk han bort for å bli bedre kjent med dem. Ved en annen søyle sto derimot oberst King og Dr. Bastwick. Etter å kjapt ha informert speakeren om at Lilburne spredte skandaløs sladder om ham i parlamentshallen, ble det resolutt utskrevet ny anklage fra the Committe of Examinations. Med henvisning til Magna Charta protesterte han på deres rett til å anklage ham og sto på retten til å forholde seg taus, men ble kastet i Newgate. Fengslingen og den vilkårlige partisanjustisen han som fikk fra Parlamentet la derfor mye av grunnlaget for de ting som preget forfatterskapet hans den høsten. Etter Parlamentsvedtaket i august om å innføre nasjonal presbyterianisme, utga han derfor *On the 150th page*,¹⁵¹ en mindre religiøs og mer politisk kritikk av et Underhus som han så som stadig mer korrump og maktarrogant. Dette skriftet inkorporerte Lilburne senere i et større: *England's Birthright Justified*,¹⁵² som ble skrevet fra innsiden av Newgate Prison; og *England's Birthright* kom til å fungere som selve råteksten for the Levellers' politiske argumentasjon.

- *England's Birthright Justified* -

England's Birthright Justified kom ut i ulovlig opplag 8. oktober 1645, seks dager før John slapp ut av Newgate. Verket var ikke signert, og boksamleren Thomason merket den som *Lilbournes or some friends of his. London 8ber 1645*.¹⁵³ Gitt Lilburne's kaotiske og særs lite lesevennlige stil, mistenker Wolfe at Overton's hånd har vært aktiv i første del av pamfletten, da denne er nogenlunde strukturert og oversiktlig.¹⁵⁴ Aylmer ser derimot ut til å ta det for gitt at den er et verk av Lilburne.¹⁵⁵ Jeg vil av to grunner behandle det som hans. Det første er at hvis det er to forfattere, må Overton og Lilburne nødvendigvis ha samarbeidet. I og med at pamfletten ble utgitt i én del, må de begge ha gått god for hva som skulle inn av argumentasjon, da de på dette tidspunktet var nære bekjente. Det andre er at Lilburnes

---

¹⁴⁹ Overton utga dette året *The Araigement of Mr. Persecution*, som det er blitt sitert fra over.

¹⁵⁰ Haller (1965), op.cit, bind I, s 93

¹⁵¹ Trykt i Sharp (1998), op.cit.

¹⁵² Trykt i sin helhet i Haller (1965), op.cit; trykt i utdrag i Aylmer (1975), op.cit

¹⁵³ Haller (1965) op.cit, s bind III, s 257.

¹⁵⁴ Wolfe (1944) op.cit, s 5

¹⁵⁵ Aylmer (1975) op.cit, s 56

forfatter-karakteristika er lett gjenkjennelige der skriftet utarter til raljering: en forferdelig urett, krav om *redress*, insulær legalisme, referanser til Magna Charta; språklig kaos, satire, personangrep og beskyldninger, samt små personlige hendelser det er lite sannsynlig at andre enn han selv har visst om. Derfor mener jeg at det er forsvarlig å betrakte pamfletten som et Lilburne-verk, selv om man må ta høyde for Overtons innflytelse og penneføring.

England's Birthright omtales gjerne som Leveller-partiets inkubasjonsskrift, men det første en kan merke seg, er at den ikke er interessant av samme grunner som *A Copie*. Mens *A Copie*, et lite skrift på bare syv sider, bærer i seg så mange ideologiske implikasjoner at det både er et betydelig og et spennende arbeid å analysere det, er den femti sider lange *England's Birthright* bare viktig på grunn av *hva* den sier, og ikke *hvordan* den sier det. Det er lite dobbelt bunn i skriftet, og lite av den potensielt eksplosive argumentasjon som gjør *A Copie* til et slik takknemlig analyseobjekt. Birthright er en ganske prosaisk drøvtygging, og trettende der den skjærer ut i spesifikke klager og lovhenvvisninger. Derimot er den viktig fordi den fungerte som en modell for senere Leveller-krav. Det er et artig paradoks at der Lilburne etterlyste en plattform for engelsk lov,¹⁵⁶ endte han med å skape en selv.

Pamfletten åpner med et opptrykk av Underhusets opprørsapologi av 1642. Her møter vi et avansert argument om lovens bokstav versus lovens ånd. Parlamentet har gitt kongen makt over hæren, men bare til landets og innbyggerne beste. Det er absurd at Parlamentet skulle gi kongen makt til å bruke hæren mot dem, for ingen kan villig gi fra seg makten til å skade en selv. Brukes lovens bokstav aktivt mot lovens ånd, har man rett til opprør. Dette belegges med sofistisert og nesten moderne argumentasjon som ser ut til å være humanistisk inspirert: en bestemmelse fjernet fra sin historiske kontekst og spesifikke hensikt er en skygge uten substans, et legeme uten sjel, skriver forfatteren. Man må ikke ta tolkning vekk fra applikasjonen av lov. Denne formen for rettferdig balanse trenger uansett ikke uttrykkes i skrift, for den er åpenbar for alle fornuftige mennesker, og naturlig implisitt i alle ting.¹⁵⁷ Mangler det respekt for lovens ånd, kan kongen i et "mixed monarchy" som England gjøre seg absolutt ved å vri på lovens bokstav. Dette er verre enn et ærlig tyranni, da loven da misbrukes for å gi despotiet legitimitet. Alt dette er skoleeksempler på opprørsteori begrunnet både i den juridisk-historiske tradisjon og rasjonell naturretstenkning. "So farre the Parliaments own words."¹⁵⁸ konkluderer Lilburne. Deretter følger anklagen, ved at han på

---

¹⁵⁶ John Lilburne (muligens med Richard Overton): *Englands Birthright Justified Against all Arbitrary Usurpation, whether REGALL or PARLIAMENTARY, or under what Vizor soever*, s 8. Trykt i Haller (1965) op.cit, bind III

¹⁵⁷ Lilburne, *ibid*, s 2

¹⁵⁸ Lilburne, *ibid*, s 2

bakgrunn av sin egen behandlig i Lenthall-saken trekker ut de konklusjoner han mener følger av Parlamentets resonnement.

For, er det denne etikken parlamentsmenennene nå følger, spør han? Fulgte de loven om implisitt "equity", da de inhabilt dømte en av sine egne, som i Lenthall-saken? Alle rasjonelle menn innser at Parlamentet har makten til å vedta, oppheve og forandre lover, da de er nasjonen inkarnert. Men må man ikke også gå ut i fra at de *selv begrenses av disse lovene*? Gud skapte aldri en lovløs mann, og er de engelske MP'ene i særklasse i Skapelsen?¹⁵⁹ Lilburne hadde jo blitt straffet for ikke å respektere det man mente var Parlamentets hevdvunne privilegier;¹⁶⁰ men der det ikke er eksplisitt lov, kan det jo heller ikke være noen ulovlighet.¹⁶¹ Man skal ikke straffes for å fornærme innbilt majestet.¹⁶² Parlamentet burde heller gi sine privilegier eksplisitt definisjon, for alternativet er svært farlig. Å bevege seg bort fra erklært lov leder til kaos, og fører med seg "Will and Power", premisene for det vilkårlige tyranniet.¹⁶³ Ukjent parlamentarisk privilegium er like farlig som ukjent kongelig prerogativ.¹⁶⁴

Så, Underhuset er altså begrenset av egen lov. Er ikke Parlamentets makt da også begrenset av de som ga dem makten? Jo, for Parlamentet skal ivareta folkets vel, ikke straffe dem og leke herskere. Noen vil hevde at loven kun gjelder folket; men folket har vel aldri vært så svakelige at de frivillig har gitt sine tjenere makten til å skade seg?¹⁶⁵ Ingen kan fra naturens side være utstyrt med ønsket om å ødelegge seg selv, fortsetter Lilburne, og nettopp derfor er det galt å tvinge noen til å vitne mot egen person.¹⁶⁶ Igjen beveger argumentasjonen seg inn på Naturtilstanden og Samfunnskontrakten, hvor menn bare blir bundet i politisk samslutning via konsens. I og med at Lilburne hadde nektet å svare og blitt dømt for forakt mot retten, følger et stort utbrudd mot selv-inkriminering, på grunnlag av Magna Charta og Guds naturlov.¹⁶⁷ Sammenfallet mellom lovens ånd og lovens bokstav må gjelde i enhver sammenheng, skriver han. Mangelen på dette sammenfallet var akkurat hvorfor Parlamentet avskaffet Stjernekommissjonen og Høykommissjonen. Gitt deres egen opprørsapologi, skulle ikke

---

¹⁵⁹ Lilburne *ibid*, s 6.

¹⁶⁰ Tilskrevet sladder om speakeren

¹⁶¹ Lilburne, *Birtheright*, *op.cit* s 3. Dette er det såkalte legalitetsprinsippet.

¹⁶² En tidlig berøring med legalitetsprinsippet hos Lilburne

¹⁶³ Lilburne, *ibid*, s 3

¹⁶⁴ Dette er en bevisst språklig strategi; disse begrepene trekker nemlig inn debatten rundt Kongens "prerogativ" vs Parlamentets "privilegier" som hadde ført til krigsutbruddet, og argumentet snus mot Parlamentet.

¹⁶⁵ Ironisk nok var det jo antagelig akkurat dette som skjedde, at bøndene i saksisk tid byttet frihet mot trygghet. Alternativt, de hadde aldri denne makten, men ble utnyttet av de germanske krigsherrene. Frasen "servants" er forøvrig helt klart i samme åre som Fredrik av Prøyssens pliktmaksime om å være statens første tjener.

¹⁶⁶ Lilburne, *Birtheright*, *op.cit*, s 4

¹⁶⁷ Lilburne *ibid*, s 7

Parlamentet selv være forpliktet til å skipe bedre rett enn Kongen? Det måtte de være hvis opprøret mot Charles skulle ha et gram av rettmessighet i seg. Dessverre var Parlamentet nå selv blitt herskere, og derfor Kongen likt, mener han. Så langt trekker Lilburne konsekvensene av den tidligere nevnte apologien, og holder seg innenfor samme type argumentasjon. Derimot har dette mest karakter av å være et tilsvær, og er antagelig veiledet av Overton. Mye av svaret som rører inn på naturlov ser det også ut til å være ren tidskoloritt, for Lilburnes egen kontrakstenkning var på dette punktet fremdeles primært religiøst betinget, og bare sekundært avhengig av naturret.

Den strukturerte delen av skriftet strekker seg bare til side syv. Det er først og fremst på side åtte at Lilburne's egen penn blir tydelig, og det er herfra pamfletten mister all oversiktighet. Det finnes ingen orden hverken i rekkefølge, tema eller argumentasjon de siste førti sidene; opptrykk av personlige brev blandes med referanser til Parlamentsvedtak, og spesifikke klagemål dukker opp i samme setning som generell argumentasjon. For å analysere resten av skriftet har jeg derfor brukt det våpen han selv anvender mot fiendene som prisme; nemlig begrepet "monopol". Selv om heller ikke dette på noen måte kommer til systematisk anvendelse, er det en tein så god som noen å spinne utlegningen rundt. Gjennom dette begrepet skal jeg utlegge de fire misforhold han angriper: religion, økonomi, trykkefrihet og lov. Til slutt skal jeg se på hva Lilburne mener er løsningen på disse problemene.

Avskaffelsen av monopoler¹⁶⁸ hadde vært en fanesak for Lilburne helt siden han ble nektet inngang i *the Merchant Adventurers*, men tro mot sin karakter var han en stor nok mann til å innse at de burde avskaffes fordi de skadet *alle* – eller *de fleste*.¹⁶⁹ Det første monopolet han derfor angriper, er det han kaller "*the Patent of ingrossing the Preaching of the Word*"¹⁷⁰ - med andre ord religionsmonopolet. Han fortsetter i samme åre som *A Copie*, og påpeker at det nå er de svartkledde presbyterne som har tiltatt seg denne retten. Man har her den apostoliske djevelmakten versus de som har det kristne indre lys. Denne spesifikt puritanske oppfatningen belegges med at det er de minst opplyste som slåss for kongemakten, mens de ærbare selvsagt er parlamentsmenn!¹⁷¹ Deretter angripes Handelseventyrerne, som har det økonomiske monopolet. Siden ullen er Englands fremste handelsvare, er den engelskmennenes "birthright" og nasjonale arv, hvilket han belegger ved å henvise til statutt fra Henrik VI's tid. Lilburne mener at Eventyrerne agererer mot kongedømmets lover ved å frarøve nasjonen sitt patrimonium, og dette er Common Law-argumentasjonen. Deretter

---

¹⁶⁸ Også kalt "patents", eller "patents of monopoly".

¹⁶⁹ Eller Aristoteles' *mange*.

¹⁷⁰ Lilburne, *Birthright*, op.cit, s 8

¹⁷¹ Lilburne, *ibid*, s 9

kommer det mest forhatte: trykkemonopolet – ”*that insufferable, unjust and tyrannical Monopoly of Printing*” - som brukes for å slå ned de som snakker om ”*the just Rights and Liberties of the free-borne people of this Nation*”.¹⁷² Stationer Company’et bruker ikke bare denne autoriteten til å stjele sølvtøy og linduker fra husene de ransaker; i sin profittjakt jekker de også opp prisen på bibler, og gjør seg slik til gudsfjender ved å hindre spredningen av Ordet. Det verste monopolet er derimot advokatene. Da Parlamentet la så mye vekt på at Bibelen skulle være på engelsk, hvorfor ikke lovene? Advokatene profiterer grovt på at loven er franskspråklig, obskur og utilgjengelig. Dette er ren selvinteresse, ikke ulikt de de katolske prestene, og advokatene skal få sin gudsdøm, som bestemt i Salmene.¹⁷³ Så da loven, trykkingen, religionen og handelen allerede er usurpert, blir vel det neste menigmanns øl og brød. Og hvorfor ikke, når alt annet er underkastet korruperte særinteresser?

Lilburne har ikke valgt monopol-prismen uten grunn. I likhet med sine med-Levellers så han seg alltid som den lille manns forsvarer mot overmakten. Det var den lavere middelklassen de snakket for, det ambisiøst arbeidende sjikt. Hvis det var noe de oppfattet som urettferdig var det det utad ekskluderende interessefellesskapet som utgjorde den økonomiske og politiske nasjonen i England. Det blir eksplisitt nevnt at Parlamentets skatter spesielt rammer ”*men of middle quality and condition*”,¹⁷⁴ som hattenmakerne i London. Her minner Lilburnes tenkning om det senere liberaldemokratiet; for der har friheten fra undertrykkelse og regulering tradisjonelt stått som den største verdi. Og hvor mye verre blir ikke da et regelrett patron-klientsystem, hvor overklassen utnytter juridiske privilegier og økonomisk makt til monopolisere stats- retts- og næringsliv?

Følgelig foreslår Lilburne sin løsning på de urettferdige forhold i England, og som vanlig er den helt utopisk, og hadde derfor ikke en sjanse til å gjennomføres. Samvittighetsfrihet og trykkefrihet var selvsagte krav; retten til å tie likeså. Derimot er det i *Birthright* noe radikalt nytt, som skulle bli svært viktig da the Levellers i 1647 organiserte seg til et parti. Det første var kravet om å fjerne det obskure skjær som omgav engelsk lovverk og statsskikk. Man måtte få en skrevet grunnlov, ”*a plain platform*”,¹⁷⁵ i stede for kaoset av presedens og obskurantisme. Dette ble et meget viktig Leveller-krav og deres tre *Agreements of the People*¹⁷⁶ var alle forsøk på å skape en samfunnskontrakt, et nytt år null med en ny grunnlov - altså ”*a plain platform*”. Av samme grunn måtte lovene oversettes til engelsk.

---

¹⁷² Lilburne, *ibid*, s 10

¹⁷³ Lilburne, *ibid*, s 40.

¹⁷⁴ Lilburne, *ibid*, ss 44-45

¹⁷⁵ Lilburne, *ibid* s 8. Lilburne og The Levellers omtaler også dette ofte som “Law Paramount”.

¹⁷⁶ Av henholdsvis 1647, 1648 og 1649

Gjorde man det, så kunne hver fribårne engelskmann kjenne lovene, og ingen trengte å bli uvitende kriminell. Deretter måtte man angripe ”gentlemansklubben”, overklassens politiske fellesskap. For å unngå nepotisme og korrupsjon burde parlamentsembete ekskludere alt annet virke eller interesse.¹⁷⁷ For å gi alle¹⁷⁸ tilgang til embedet, burde man innføre en parlamentar minimumslønn,¹⁷⁹ skriver Lilburne. I tillegg burde parlamentene måtte holdes årlig, slik at folket kunne bytte ut sine representanter hvis de ikke oppfylte sin plikt. Videre hadde Underhusets handlinger bevist at den lovgivende makt ikke burde blandes med den utøvende.¹⁸⁰ Man må begrense virkefeltet, for da total makt korrumpere totalt, må makten fordeles.

Hva vi ser her, er omrisset av en fullt utviklet demokratisk ideologi: trykkefrihet, samvittighetsfrihet, næringsfrihet, og et forutsigbart og forståelig lovverk; skrevet grunnlov, maktfordeling, årlige parlamenter, folkesuverenitet, tilgang til politisk deltagelse, og folkelig kontroll av representantene. Slik sett bygger den videre på implikasjonene i *A Copie*, men denne gangen er de politiske prinsippene blatant formulert. Disse maksimene tjente to hensikter: for det første å gjøre den enkelte borger i stand til å bli herre over sin egen skjebne. For det andre, å ta makten fra ”monopolistene”, det vil si det spesialist- eller fødselsveldet som begrenset religiøs, juridisk, økonomisk, opinionsdannende og politisk makt til noen få. Dette var også den beste garanti for at prinsippene i *England's Birthright Justified* aldri kunne bli gjennomført i sin samtid. Det satte John Lilburne i førersetet blant de radikale politiske tenkerne på 1600-tallet, og man skylder å si at de fleste av disse prinsippene senere er blitt regnet som essensielle bestanddeler av anglo-amerikansk statsskikk. Det at de ble oppfattet som så skandaløse England i 1645, tjener heller til å minne oss på hva slags samfunn ”parlaments-England” faktisk var, og en advarsel mot å generalisere innen historie. For Lilburnes del var derimot skriftet et viktig steg på vei mot sekulær politisk tenkning.

V.2 1646 - SEKULÆR ”FREEDOME” OG POLITISK ”LIBERTY”

Lilburne ble i oktober 1645 satt fri, etter tre måneder i Newgate. Grunnen var at man ikke kunne bevise beskyldningene mot ham, men på dette punktet hadde han skaffet seg mektige fiender. Både Prynne, King, Bastwick og brødrene Lenthall ville helst se ham fjernet. Ytterligere kontrovers var derfor uunngåelig med mindre han forholdt seg i ro. Dessverre var

---

¹⁷⁷ Lilburne, *ibid*, s 30

¹⁷⁸ Antagelig ikke tjenere og dagarbeidere, bestemt ikke kvinner.

¹⁷⁹ Om Lilburne vet at han går inn for en praksis fra det athenske demokratiet, vites ikke.

¹⁸⁰ Lilburne, *Birthright*, *op.cit* s 31

taushet aldri gull for Lilburne; han forsto aldri konseptet ”taktisk stillhet”. Derfor ble 1646 nok et vanskelig og begivenhetsrikt år i Johns liv; og denne gangen så det nesten ut til at stormennene hadde klart å knekke ham for godt. Den første kontroversen gjaldt de penger han hadde utestående hos Underhuset. Lilburne, som levde et liv uten for mye midler, prøvde hele tiden å få utbetalt de £2000 Parlamentet tilkjente ham for Stjernekambersaken,¹⁸¹ samt de £880 han hadde utestående for tre års sold. John ble tvunget til å forelegge sin sak for rette parlamentskomité, men i the Committee of Accounts’¹⁸² presidentstol satt hans nemesis: presbyterianer-teologen William Prynne. Komiteen konkluderte raskt med at Parlamentet var Lilburne intet skyldig, og at noe krav ikke skulle oppfylles. Lilburne’s fortid hadde endelig begynt å ta ham igjen, og dette ble tydelig ved neste korsvei, da han 19. juli utga pamfletten *The Freeman’s Freedom Vindicated*. Den tok nok en gang sikte på et oppgjør med Parlamentets tilsynelatende vilkårlige oppførsel. På enden av skriftet fulgte mer konsise oppsummeringer av prinsippene hans, og jeg skal derfor ta for meg postskriptet til *The Freeman’s Freedom*.

- *The Free-man’s Freedom Vindicated* -

Dette skriftet preges av samme språk og temaer som *A Copie*. Utgangspunktet for argumentasjonen er den kristnes frihet og verdighet, og nok en gang øyner vi frihetskalinisten John. Pamfletten åpner med å påpeke at den absolutte, suverene og altomfattende Gud er alle tings årsak. Han omfattes ikke av noe, og opprettholder og bevirker alt bare av egen uransakelige vilje. Kun på grunn av dette har han gitt mennesket makt over alle ting, og en rasjonell sjel med forståelse. Allerede ved ”rasjonell sjel” burde Prynne og meningsfellene begynt å ane uråd, men det blir langt verre. For av Adams ribben har Gud skapt en kvinne kalt Eva. Disse to er kilden til alle individuelle menn og kvinner siden, som derfor må være ”*by nature all equal and alike in power, dignity, authority, and majesty, none of them having by nature any authority, dominion, or magisterial power, one over or above another*”;¹⁸³ Da dette radikale premisset er fastlagt, fortsetter Lilburne til å trekke konsekvensen av det. I og med at det er slik at alle av guddommelig dekret er like¹⁸⁴ – og Lilburne lar det ikke herske noen tvil om den saken – hvordan konstituerer man politisk

---

¹⁸¹ *A Worke of the Beast* behandlet over.

¹⁸² Et slags ekstraordinært finansdepartement for krigssituasjonen

¹⁸³ John Lilburne: *The Free-man’s Freedom Vindicated. A Postscript containing a General Proposition*, 1646. Trykt i Woodhouse (1950) op.cit, s 317.

¹⁸⁴ Innsigelsen her er at alle nettopp *ikke* er like, fordi bare noen få har Guds nåde. Men kun Gud kjenner sine egne, og at det er helt i Hans makt hvem Han har valgt å redde. I og med at mennesket etter Fallet uansett er arvelig syndig og ingen har mer krav på frelse enn andre, holder argumentet vann.

autoritet? Jo, svaret sier seg selv; ved kontrakt, for “*neither have they, or can they exercise any (authority, red.anm.), but merely by institution or donation, that is to say, by mutual agreement or consent, given, derived or asumed by mutual consent and agreement*”.¹⁸⁵ Men når folket har gitt fra seg denne autoriteten, har de som i Hobbes univers gitt fra seg alt? Må de da holde ut hva enn suverenen lyster? Parlamentet, som var ”the Commons of England in Parliament Represented”, var jo nå nasjonens suverener, og de hadde jo ikke behandlet John vel. Var de derfor, som suverener, i sin rett? Svaret er selvsagt nei. For når man gir fra seg makt, kan dette kun være for at den skal brukes ”*for the good benefit and comfort each of other, and not for the mischief, hurt or damage of any*”.¹⁸⁶ Det er unaturlig, irrasjonelt og ondt av noen å gi fra seg så mye av sin makt at det setter deres representanter, betrodde tjenere, eller selvsagt – *Parliament-men* - i stand til å skade dem. Det er også ”*unnatural, irrational, sinful, wicked, unjust, devilish and tyrannical*”¹⁸⁷ for noen, det være seg verdslig eller prest, å tilrive seg makten til å styre og straffe andre uten deres samtykke. Den som gjør dette, setter i Herrens sted, og her settes igjen trumfkortet inn: det var nettopp dette som var Lucifer Erkeengels synd. Logisk må straffen derfor bli den samme: nedkasting til Helvete. *So farre Lilburne’s own words.*

Så til analysen. Tematisk er skriftet meget likt *A Copie*. Argumentasjonen er grunnleggende teologisk, på den måte at det er anvendt teologi for å løse et samfunnsproblem, eller som her, å rettferdiggjøre en bestemt politisk orientering. I seg selv er argumentet også nøyaktig det samme som i den pamfletten, bortsett fra at den Common Law-baserte trojanske hesten *English birthright* ikke er til stede. I motsetning til *A Copie* er den oversiktlig og språket disiplinert; Aylmer tilskriver dette at Lilburne noen ganger utga postskriptene som forsøk på å klargjøre de politiske synspunktene i sine ellers kaotiske pamfletter.¹⁸⁸ Dette gir konsistens, gitt den uoversiktligheit som preger hans skrifter forøvrig.

Ut fra det metodiske kravet om å se Lilburnes politiske forfatterskap gjennom prismet ”frihet”, kan vi rangere ideene i dette skriftet som følger: likhet for loven; rett til politisk deltagelse; folkesuverenitet; magistratens ansvarlighet overfor folket; og i siste instans religionsfrihet. All argumentasjon ledes ut av en meget bestemt tolkning av den kristnes verdighet. Fra at mennesket skapes som to i Guds bilde og deler samme opphav, flyter likheten nedover slektsleddene. Menneskene er likeverdige selv i synden, hvilket kommer

---

¹⁸⁵ Lilburne, *Free-man’s Freedom*, op.cit s 317

¹⁸⁶ Lilburne, *ibid*, s 317

¹⁸⁷ Lilburne, *ibid*, s 317

¹⁸⁸ Aylmer (1975) op.cit, s 71

frem i siste avsnitt.¹⁸⁹ Dette er hva Shaw i sitt verk om the Levellers beskriver som kalvinismens indre dilemma – nemlig De Utvalgtes likeverdighet. Det kan den på den ene side kan føre til en aristokratisk ideologi hvor de Utvalgte skal styre, men de Utvalgtes likeverd også kan føre til en egalitær holdning som leder til kritikk av det sosiale hierarki.¹⁹⁰ Det er den siste av disse tolkningene den religiøse Lilburne velger å legge til grunn for sine politiske teorier. I og med at man heller ikke kan avgjøre hvem de Utvalgte er, blir den logiske konsekvens at alle må investeres med de samme rettigheter. Tyranniserer man, kan man komme til å tyrannisere de frelste, og da faller Herrens dom. Slik kunne predestinasjonslæren potensielt danne utgangspunkt for en doktrine om universell rett til politisk deltagelse og likhet for loven, hvilket er nettopp den delen av det protestantiske budskapet Prynne og Bastwick helst skulle ønsket seg bort, skal vi tro Lilburne.

Pamflettens teologiske karakter underbygges også av at det er et svært påfallende fravær av Lilburnes vanlige Magna Charta-sitering. I stede er det den ideelle urtilstand som brukes som argumentasjon, om enn på kristent grunnlag. Kontraktstenkning og rasjonell rettighetsargumentasjon ala Hobbes er derfor til stede i pamfletten, og vitner om at dette var sterke og vanlige ideer i epoken - man kan ikke godta tyranni, fordi det er mot fornuften. På noen steder rører han ved noe som med en viss grad av generøsitet kan tolkes som naturettstenkning, men det er meget overfladisk, og ikke fullt utviklet. Jeg kan heller ikke avgjøre om dette er Walwyns innflytelse eller bare standard tidskoloritt – på 1600-tallet var det et vanlig grep å appellere til ”God, Reason and Nature”. Er man første inne på *Reason* og *Nature*, slår man uansett inn på en meget farlig vei – en vei som potensielt leder langt vekk fra spesifikke engelske friheter og begrensede konstitusjonelle forhold. Denne veien ble også tydelig senere i forfatterskapet, og ble allerede samme år utviklet i *London's Liberty in Chains Discovered*.

- Lords of the Realm og the Tower of London-

The Freeman's Freedom bidro ikke til annet enn å skaffe Lilburne flere fiender. Ikke bare provoserte den eksplisitte frigjøringssteologien i skriftet Parlamenets presbyterianermajoritet, men den gjenoppvekket også den gamle krangelen med general Manchester, som var Speaker i the Lords. Lilburne hadde i militærtiden vært Cromwells villige instrument for å få fjernet den ineffektive jarlen fra militær kommando, og han hadde selv blitt offentlig fornærmet av Manchester da han inntok Tickhill Castle i 1644. Foruten de

---

¹⁸⁹ Lilburne, *Free-man's Freedom*, op.cit, side 318.

¹⁹⁰ Shaw (1968), op.cit, s 3

rent politiske postulatene, hadde nemlig *The Freeman's Freedom* hevdet at Manchester beskyttet den korrupte King fordi de begge var presbyterianere, og Lilburne truet med å offentliggjøre alle de bevis Cromwell hadde samlet mot ham. Gitt maktforholdene på de parlamentæres side var dette særs lite taktisk, og følgen ble enda en retts sak, denne gang i Lordene. Elendigheten med pengesaken gjentok seg, for i dommerstolen satt Manchester selv. Lilburne klaget på at fornærmede part var dommer i saken, men til ingen nytte. Han nektet å inkriminere seg og tydde til taushet, hvilket bare ble oppfattet som frekkhet. Til slutt påpekte han at ut fra Magna Carta hadde de, som var Lords, ikke noen jurisdiksjon over ham, en commoner. Han appellerte derfor til the House of Commons for å få ærlig retts sak og dom av sine likemenn,¹⁹¹ men ble resolutt kastet i Newgate. Fra Newgate ble Lilburne kalt til Lordene igjen 11. juli. Han nektet å knele, ville ikke avdekke hodet,¹⁹² og holdt seg for ørene da anklagen ble opplest, i og med at han anså den for å være ulovlig. Da han selv fikk uttale seg, slo han ut mot dommerne:

“All you intended when you set us a-fighting was merely to unhorse and dismount our old riders and tyrants, that so you might get up and ride us in their stead. And therefore, my Lords...if you shall be so unworthy as to persevere...in the destruction of the fundamental laws and liberties of England...I will venture my life and heart's blood against you, with as much zeal and courage as ever I did against any of the King's party.”¹⁹³

Dette var for en krigserklæring å regne, og resultatet ble deretter. Dommen kan anses for å være det etablerte Englands forsøk på å knuse rabulisten Lilburne for godt: £2000 i bot og sju års fengsel i the Tower of London. Aldri skulle han kunne inneha offentlig embete, og pamflettene hans skulle brennes av rakkeren. Som Brailsford påpeker satte Lilburne derimot viktig presedens, kanskje uten å vite det selv. På samme måte som han var den første engelskmann som hadde stått i mot Stjernekammerets autoritet, var han også den første engelskmann som satte spørsmålstegn ved de Husenes konstitusjonelle grunnlag for å opptre som domstoler,¹⁹⁴ men en frekkhet av dette kaliber var uhørt for epokens hierarkiske orden. Lords-saken rundt *Freedom* er viktig både ideologisk og biografisk sett fordi den representerer Lilburnes definitive brudd med de moderate interessene på Parlamentets side. Inntil da hadde han hatt *personlige* fiender, slik som Prynne og King; han hadde vært innom

---

¹⁹¹ Hvilket han hadde krav på i følge Common Law

¹⁹² Dette var antagelig et frikirkelig trekk. Slik det er mulig at Lilburne forlot the hæren fordi han helligholdt budet om at man ikke skal sverge eder, var det vanlig blant anabaptistene at man hverken knelte eller ”uncovered” for andre enn Herren selv.

¹⁹³ Sitert fra Brailsford (1961), op.cit, s 93

¹⁹⁴ Brailsford (1961), op.cit, s 93. Dette ble senere rettet. I dag er det bare ”the Law Lords” som har rett til å fungere som appelldomstol, men embedet overføres til en Supreme Court of the United Kingdom oktober 2009.

fengselet, men forsåvidt blitt sluppet ut da man ikke fant lovlig grunnlag for å holde på ham. Derimot, etter å to ganger ha fått sin sak avslått av av beviselig inhabile dommere og opplevd en politisk motivert heksejakt, var det åpenbart at fiendene ikke lenger var enkeltmenn i egne rekker. Det var hele den autoritære strukturen som opprettholdt den sosiale orden. Det er fra dette punktet Lilburne startet veien mot revolusjonen, og det vises i skriftene hans.

Fengslingen av "Free-born John" ble ikke uten videre godtatt av befolkningen i London. Walwyn og Overton leverte Parlamentet en petisjon for frigivelse med mellom to og tre tusen signaturer, og den 7. juli utga de *A Remonstrance of Many Thousand Citizens*. I Overtons bitende og brutale språk krevde den avskaffelse av Lords, kongehus og monopoler, institueringen av en engelsk republikk, og fremfor alt reformasjon av det nå gjennomkorrumperte House of Commons. Om *England's Birthright* var den plattform the Levellers bygde sine politiske prinsipper på, var *A Remonstrance* det første virkelige Leveller-manifest. Det var en nådeløs demaskering av toppfolkenes partnerskap. Hva mer er, den gjorde John Lilburne til et ikon for de radikale gruppene i London. Mens John satt i Newgate og ventet på dommen, sørget Walwyn og Overton for å få trykket et omslag til manifestet med Johns ansikt dekket av fengselsgitter. Lilburne hadde igjen kommet seg inn i den rollen han mestret best: nemlig martyren som led på vegne av alle.

- London's Liberty in Chains Discovered -

Etter at de flyttet John fra Newgate, utga han *London's Liberty in Chains Discovered*, som var skrevet fra innsiden av Tower. Igjen utga han et postskript for å klargjøre standpunktene sine, og det er dette jeg skal ta for meg. *London's Liberty* fortsatte ut fra samme tema som *England's Birthright*, men med et par viktige forandringer. Frihetsideene han konkluderer med her er universelle, uavhengig av kjønn og stand. Aylmer påpeker derfor at det er blitt diskutert hvorvidt skriftet er oppriktig ment, eller om det er snakk om taktiske retoriske grep.¹⁹⁵ Dette er for så vidt å foregripe gangen i oppgaven, men det kan nevnes at det rører inn på den store debatten om the Levellers og graden av stemmerettsutvidelse de gikk inn for. Med kjennskap til Lilburnes andre skrifter, kontekst og personlighet, velger jeg å tilskrive universalismen hans mangel på konsistens. Det er faglig galt å innlese logisk stringens i en forfatter hvis det er mer sannsynlig at logisk stringens ikke finnes, og Lilburne var politisk agitator, ikke filosof slik som Thomas Hobbes. Manglende konsistens er for min

---

¹⁹⁵ Aylmer (1975) op.cit, s 71

del av sekundær viktighet i forhold til å identifisere grunnidéene i tankene hans, og å vurdere forfatterskapets virkningshistorie.

Fra begynnelsen følger argumentasjonen i *Londons Liberty* samme formel for verdighetsbetinget kontrakts- og rettighetsargumentasjonen i *Birthright*, men i langt mer konsis form. Bibelsitater fra både det Gamle og Nye Testamente anføres der han ”beviser” hvordan lysten etter despoti først ble demonstrert ved Kains drap på Abel. Intet menneske har rett til makt over noe annet, utenom ved overenskomst, sier han, og igjen demonstreres kalvinismens indre dilemma mellom aristokrati og demokrati. Men ikke fordi man ikke kjenner de Utvalgte, eller fordi de Utvalgte skal være være like. Lilburne siterer Paulus’ autoritet på at det er de Helliges plikt ikke bare å “*doe good each unto other...but...unto all sons of Adam...especially, unto them, who are of the Household of the Faith.*”¹⁹⁶ Han fortsetter med å påpeke at den største tjeneste noen kan gjøre andre, er å bruke sin fornuft til å opplyse medmenneskene om de privilegier Kristus har skjenket dem. Den nest største tjeneste, derimot, er å opplyse alle ”sønner av Adam” om de rettigheter de har på jorden all den tid de er skapt i Guds bilde - deres guddommelige patrimonium. Det er her argumentasjonen blir universell. Menneskene skylder å forsvare disse rettighetene i den grad de er “*in any measure established*”¹⁹⁷ i en stat. Straks er han tilbake i denne verden; mer bestemt en verden bestående av Common Law og Underhus. Adams sønner må stå sammen for å forsvare sine rettigheter mot alle jordens Nimroder, for deres makt flyter fra djevelen og ikke Gud. Kort sagt, den makt som ikke lovlig følger fra Skapelsen – hvilket strengt tatt er naturrettsstenkning – og ikke er fundert på frivillig overenskomst – hvilket ikke er annet enn kontraktstenkning – er illegitim, og må motstås og forkastes. Den logiske konsekvensen på dette er naturlig opprørsrett. Som Thomas Jefferson uttrykte det: opprør mot tyranner er lydighet mot Gud. Og hvem, om ikke Lilburne, har stått i mot Babylon? Mot slutten av pamfletten kommer vi nok en gang tilbake til hans egne bataljer med det engelske etablissementet, og undersåttens friheter listes opp. Her ser vi den offerrolle som gjorde ham så populær blant sine standsfeller i London. Hans opprør mot biskoper og lorder er nettopp lydighet mot Gud, og Tower er hans gloriøse martyrium. Hans fjerde, for å være nøyaktig.

Det interessante med denne pamfletten er derimot ikke opprørsretten, for den lå implisitt allerede i *A Worke of the Beast* fra 1638. Det bemerkelsesverdige er at argumentasjonen bredner: ved å i hvertfall for et øyeblikk å frigjøre seg fra Magna Charta og den uendelige sitering fra antikverte engelske lover som gjør *England's Birthright* til så

---

¹⁹⁶ John Lilburne: *Londons Liberty In Chains Discovered*, trykket i Aylmer (1975), op.cit, s 71

¹⁹⁷ Lilburne ibid, s 73

forferdelig dryg lesning, hever han retorikken opp på et høyere nivå. Der han forlater den mugne og insulære legalismen som var Common Law-dogmet, er han på vei til noe rikere og mer komplekst. Fremdeles er det snakk om en kristendemokratisk holdning, men ved å utvide fra kristne rettigheter til rent *menneskelige* rettigheter, ligger veien åpen for et demokrati som kunne gjelde for alle, om det så var Stor-tyrken i Konstantinopel.

I alle de pamfletter som jeg her har forelagt, ligger det et argumentativt taktikeri. Det første taktikeriet er argumentasjonen rundt "Subjects' Liberty"-begrepet, som vi først ser i *A Copie of a Letter*. Magna Charta var aldri noe frihetsbrev for "the commoners of England". Det var en føydal overenskomst mellom Johan uten land og hans baroner, fullstendig støpt i den middelalderske syntesens maktfordelingspråk. Det kan unnskyldes om Lilburne ikke innså dette, for hans løpebane forgikk i et tidsrom før historismen, i en samtid hvor engelsk lov og presedens var opphøyet til guddom. Men gitt den spissfindige Common Law-diskursen som foregikk, må han ha vært klar over at han strakk "Subjects' Liberty"-begrepet vel langt.

Det andre taktikeriet ligger i representasjons- eller folkesuverenitetsargumentasjonen. Parlamerter eller stenderforsamlinger fremstilles blatant som folkets tilltsvalgte, men det engelske Underhus hadde aldri vært folkets tjener. Dette måtte ha vært meget klart for Lilburne, som var vokst opp i et rigid hierarkisk miljø og selv mottok korreks fra de høye herrer. Parlamentsstyret var riktignok en organisk betinget tradisjon; den tilsa at slik tjeneren inngikk i sin herre, hadde herren igjen ansvaret for tjeneren. Slik representerte Parlamentet hele nasjonen, selv om det var uporsjonelt fordelt. Dette var den "virtual representation" amerikanerne hundre år senere skulle slåss så hardt mot, og det er også en form for gradert hierarki, nærmere ideen om kvalitativt forvalteransvar enn moderne, kvantitativ eiendomstenkning.¹⁹⁸ Parlamentet hadde aldri vært noe uttrykk for demokrati, og det må Lilburne ha forstått, selv om han gjerne ville at the Commons skulle være det. Grunnen til at han omtaler Underhuset som statens første tjener, er simpelthen for å manøvrere det inn i en stilling hvor de ikke har ennet valg enn å si seg enige eller avsløre seg. Det er snakk om retoriske grep. Hadde ikke dette vært ren taktikk, ville det allerede ha foreligget en demokratisk tradisjon som en integrert del av engelsk statsskikk. Da kunne han bare henvist til presedens, og det ville ikke vært nødvendig å understøtte det med de de 1600-talls ad hoc-begrepene som "God", "Reason", "Nature" og "Scripture" var og er.

Det var derimot sen-renessanses og tidlig-barokkens store filosofiske motefiksjon, naturtilstanden, som satte ham i stand til å fremføre et argument for universelle rettigheter.

---

¹⁹⁸ Som også vil si eiendom i person, jfr. MacPhearson (1962), op.cit.

Han tar det for gitt, eller mer sannsynlig velger å fremstille det som gitt, at det på et eller annet punkt har eksistert en ideell naturtilstand, og at menneskene frivillig har avstått makt. For Lilburne og the Levellers – kanskje med unntak av Walwyn, som klarte å forestille seg en urtilstand uten kristendom – kunne denne fiksjonelle strategien gis valør på to vilkår. Enten kunne man henvise til Skapelsen; da ble argumentasjonen koblet til naturrett og fornuftsargumentasjon. Eller man kunne gi den Common Law-legitimitet via myten om ”The Norman Yoke”; da falt man tilbake i den juridisk-historiske argumentasjonen og ”Subjects’ Liberty”-retorikken. Med unntak av Harrington og hans klassiske republikanisme, var det *kun* via denne imaginære omveien, revolusjonen tilbake til den opprinnelige tilstand, at menneskene i samtiden kunne finne brukbart filosofisk grunnlag for å skape politisk teori med mulighet for universell likhet. Det var også kun gjennom denne strategien man kulturelt sett kunne legitimere politisk innovasjon eller progresjon, da noen brukbar teori om fremskritt ikke fantes, eller også ikke var ønsket. Det gamle var alltid best, og betydningen av naturtilstand-tesen i britisk statstenkning vises ved at både Locke og Hobbes¹⁹⁹ bruker den som sitt naturlige utgangspunkt; Hobbes for å legge et grunnlag for et fredelig samfunn, Locke for å rettferdiggjøre et politisk innovasjon.²⁰⁰ Man måtte søke kontinuitet for å oppnå brudd, og dette er essensen av 1600-tallets revolusjonsbegrep. I vår sammenheng er 1646 er det året Lilburne beveger seg fra ren legalisme og teologi til naturrettstenkning, og postskriptet til *London’s Liberty* er stedet i tid hvor det kan stadfestes. Lilburne hadde mye å takke de fritenkende vennene Walwyn og Overton for.

Pamflettvirksomhet kom med en pris å betale, og da 1646 nærmet seg slutten, satt Lilburne så vel som Overton i Tower - denne gangen på langtidsopphold. Men de manglet ikke skrivesaker, og utenfor var Walwyn i full aksjon. Leveller-partiet begynte endelig å utkrystallisere seg som et reelt politisk alternativ, og ble i London organisert etter bydelsgrupper. *A Remonstrance of Many Thousand Citizens* var utgitt, og man hadde derfor et manifest av idéer å bygge videre på. Den tilfangetatte kongen så ikke ut til å godta noen forhandlingsløsning; independentene i hærledelsen var på full kollisjonskurs med Parlamentets presbyterianske majoritet; og grunnet manglende sold begynte misnøyen å spre seg i the New Model Army. I mellomtiden brukte Leveller-soldaten Edward Sexby tiden til å skape det kontaktnettverket mellom radikale i byen og misfornøyde militære som skulle bli så viktig det kommende året. Muligheten for en tredje vei var altså til stede. For Lilburne og the

---

¹⁹⁹ Respektivt Lockes *Two Treatises on Civil Government* og Hobbes’ *Leviathan*.

²⁰⁰ Oranje-revolusjonen i 1689

Levellers skulle 1647 bli det store året, øyeblikket de hadde sjansen til å sette enda en politisk presedens for England – og ta hele spillet hjem.

V.3 1647 - REVOLT

I begynnelsen av 1647 satt Lilburne fremdeles i The Tower of London, et sted han skulle bli til 1648, men det betyr ikke at han var uvirksom. For denne oppgavens vedkommende er 1647 det avgjørende året av to grunner. For det første, fordi Lilburnes forfatterskap da fløt sammen med det nyfødte Levellerpartiet. Fra 1647 er det ikke mulig å skille hans person fra partiet, og det er nødvendig i høyere grad å se på generelle "Leveller"-dokumenter for å sette tankene hans i sammenheng. For det andre, og kanskje viktigere, er det fordi Lilburne og stridsfellene endelig ga opp å benytte de kanaler som tradisjonelt var tilgjengelige for å påvirke de politiske prosessene i England. De gikk i stedet over til en langt mer radikal metode for å spre sine ideer: nemlig å appellere til *soldatene*. Som en konsekvens av dette organiserte de seg som et politisk parti. Hvis Lilburne og the Levellers har noe krav på modernitet, er det nettopp dette: de var de første i Europa som satte opp en partiorganisasjon for å fremme et eksplisitt politisk program, og det etter demokratiske linjer. Partistrukturen og den målbevisste agitasjonen gjorde dem i stand til å bli en av aktørene i spillet om Englands fremtid, og utøve politiske innflytelse helt ute av proposisjon med deres faktiske styrke. Jeg skal beskrive dette og analysere den idemessige utviklingen hos Lilburne og the Levellers gjennom tre dokumenter fra dette året: *The Large Petition* fra mars, *The Agreement of the People* fra november, og *Englands Freedome, Souldiers Rights* fra desember.

Skifte av agitasjonsgrunnlag skyldtes at England etter krigsavslutningen var preget av splittede interesser, hvor forskjellige grupper hadde forskjellige agendaer. Dette ble klart uttrykt gjennom den økende kløften mellom den presbyterianske majoriteten i Underhuset og den independentiske hærledelsen. De hadde i 1642 gått sammen om å bekjempe kongemakten, men forbundet var i ferd med å råtne på rot.²⁰¹ Riktignok var borgerkrigen vunnet, men det var en Pyrrhos-seier, og den løste ikke noe: bortfallet av det rojalistiske fiendebildet gjorde heller alt vanskeligere. Rent konstitusjonelt var situasjonen deres

---

²⁰¹ Dette er riktignok en forenkling, men den er nogenlunde metodisk fungerende. Den engelske borgerkrigen ble utløst grunnet et så komplekst nett av spesifikke og generelle årsaker, holdninger, klagemål og saksforhold av juridisk, politisk økonomisk og trosmessig natur, at det var lite mønster, religiøst, geografisk eller sosialt i hvem som støttet Kongen og hvem som støttet Parlamentet. Det var et spørsmål om hva som veide tyngst i den enkeltes samvittighet. I det store og hele er det likefullt mulig å si at anglikanerne var kongetro, og puritanerne parlamentsmenn - selv om presbyterianerne sto i en merkelig mellomstilling.

problematisk. Da de førte krig mot kongemakten, hadde det alltid skjedd under navnet ”King and Commons”. Tro mot epokens massive tradisjonisme måtte parlamentsmennene hevde at de førte krig *for* Kongen, for å befri ham fra hans onde rådgivere, selv da de slåss mot ham. Alt som var respektabelt fulgte de tidshelligede tradisjoner, så en ny ordening måtte bli tuftet på den gamle. Foruten ideologiske askeladder som Lilburne, var det få som hadde fantasi – eller mot – til å forestille seg noen annen engelsk orden enn ”King in Parliament”. Som på sjakkbrettet var kongen nøkkelbrikken, og veien tilbake til normalitet og stabilitet var helt avhengig av i hvilken grad han var villig til å forhandle. Det var først da man måtte skape en ny nasjonal enighet, at puritanerne lærte at det var vanskeligere å bygge opp enn å rive ned. De sosialt konservative presbyterianer-MPene - ledet av menn som Denzil Holles og Philip Stapleton – var villig til å ofre mye for oppnå en minnelig ordening med Kongen. Krig bærer alltid med seg normoppløsning, og presbyterne var sjokkert over graden av nonkonformisme og politisk radikalisme i hæren. Kombinasjonen av å gi underklassen sverd og å føre dem til angrep på de tradisjonelle autoritetene, måtte ha gjort mye for å rive ned de mentale og sosiale sperrene blant dem,²⁰² og dette forplantet seg også til religiøs utøvelse. Parlamentet skyldte ubeleilig nok disse kjetterne £3 millioner i sold, og i februar startet derfor den politiske kampanjen mot The New Model Army.

Det var ikke umiddelbart gitt at offiserene i hæren kom til å adlyde majoriteten i Underhuset.²⁰³ Independentene, ledet av menn som Oliver Cromwell og svigersønnen Henry Ireton, hadde ofte motsatte prioriteringer enn de høye herrer i Westminster. Selv om heller ikke de var belemret med plagsomt mye sosial samvittighet, fryktet de at et gentlemen-agreement mellom Konge og konservative ville sette den hardt tilkjempede samvittighetsfriheten til side. Det ville med all sannsynlighet føre til politisk og religiøs forfølgelse av alle som var uspiselige for det nye regimet. Radikale og nonkonformister sto derfor overfor en situasjon de ikke kunne vinne: krigen var over, arméen var overflødig, og Kongen satt trygt forvart på Holdenby House. Han ble oppvartet av et Underhus som var klare til å forhandle frem en tradisjonell ordening, hvis Kongen bare godtok en rigid nasjonal presbyterianisme. Parlamentet avviste all kritikk, slo ned på opposisjon i skrift og tale, hvilket gjorde at de frikirkelige med god grunn fryktet fremtiden. Der uenighet på den parlamentære siden tidligere kunne bilegges gjennom debatt, begynte det nå å bre seg et skisma, og mørke

---

²⁰² Jamfør Brailsfords sosiale analyse av borgerkrigen, Brailsford (1961), op.cit.

²⁰³ Det er en viktig kvalifikasjon at også independentene hadde MPs i the Commons. Disse hadde vært blant de hardeste når det gjaldt å oppnå total seier i krigen, og var ledet av menn som Arthur Hazelrig og Sir Henry Vane junior. Våren 1647 var de derimot i ferd med å miste det politiske initiativet og bli fullstendig overkjørt av presbyterianerne.

skyer la seg over politiske horisonten våren 1647.

- The Large Petition -

Selv om det stadig ble tydeligere at det var nytteløst å få parlamentsmennene til å lytte til andre råd enn sine egne, bestemte gruppen rundt Lilburne seg for å forsøke en siste gang. I mars 1647 sendte derfor William Walwyn *The Large Petition*²⁰⁴ til Underhuset. Jeg skal ta for meg *A Petition* av fem grunner: For det første fordi det er det uunngåelige bindeleddet mellom det foregående års *Remonstrance of Many Thousand Citizens* og det første *Agreement of the People*, som kom i oktober 1647; for det andre fordi *The Petition* er blitt beskrevet som syntesen av all Leveller-tenkning frem til dette tidspunkt;²⁰⁵ for det tredje fordi det er et av mange som William Walwyn utga våren 1647 med det formål å få Lilburne frigitt;²⁰⁶ for det fjerde fordi det forslår en rekke reformer for å ”*afford relief and greater scope for the class that Lilburne represented.*”²⁰⁷ Sist, og viktigst, fordi det er vannskillet i the Levellers agitasjon. Det representerer det punkt hvor de sluttet å appellere kun til Underhuset og de tilhengere Lilburne hadde i Londons lavere middelklasse, og vendte seg mot soldatene. Selv om den er skrevet av Walwyn, er den også en oppsamling av alle de ideer som Lilburne hadde propagert fra *A Worke of the Beast* til *Londons' Liberty in Chains Discovered*. Den er derfor avgjørende for utviklingen av partiets argumentasjonsstrategi, og må raskt settes i sammenheng.

Skriftet er rettet til Underhuset og påpeker en rekke misforhold, hvorpå de nødvendige løsninger umiddelbart foreslås. Stilistisk sett er den derfor en direkte fortsettelse av *A Remonstrance* fra året før. Hovedforskjellen ligger i at den er skrevet i en nogenlunde mild og forsonende tone. Som professor Aylmer påpeker er appellen mer preget mer av sorg enn sinne,²⁰⁸ og den språklige forskjellen til Overtons produkt fra året før kunne ikke vært større. Der han tydde til beskyldninger, svartmaling og avmektige trusler, er *The Large Petition* nærmest resignert i stilen. Det er åpenbart at de tre Levelleer ikke regnet med å få gjenhør for budskapet. *The Petition* er heller å se som deres siste håpløse forsøk på å få gjennomslag for sine synspunkter via lovlige kanaler - eller å få Parlamentet til å ta et skritt tilbake fra avgrunnen.

Appellen åpner med å erklære at det beste styret er den parlamentariske

---

²⁰⁴ Trykt i sin helhet i Wolfe (1944) op.cit, under navnet ”The Petition of March, 1647”, s 131.

²⁰⁵ Shaw (1968) op.cit, s 47

²⁰⁶ Haller (1955), op.ct, s 285

²⁰⁷ Haller, ibid, s 286

²⁰⁸ Aylmer (1975) op.cit, s 75

representasjonen, da dette utgår fra ”*the free choice of the people*;²⁰⁹ Da det eneste legitime mål for det politiske styre er folkets vel, har engelskmennenes hjerte alltid vært sitt Parlament nærmest, ”*as the most proper remedie of their grievances*.”²¹⁰ Igjen møter vi en rettighetsargumentasjon som forsåvidt er helt uavhengig av Common Law-dogmet. Den slags retorikk er per definisjon universell, men knyttes til det engelske Parlamentet spesifikt; og allerede der blir derfor det språklige taktikeriet avslørt. Det er mulig Underhuset skulle stå for *redress*, altså bøte på urett mot engelsk lov og privilegier, men Parlamentet hadde på ingen måte sitt mandat kun ut fra ”*the free choice of the people*”. De hadde heller ingen plikt til å promotere ”folkets”²¹¹ vel, hvilket må ha vært klinkende klart for MPene som i mars leste pamfletten. Walwyn, Overton og Lilburne måtte ha vært fullt klar over dette da de skrev, men taktikken er meget effektiv: for hvem gjør seg vel til esel ved å nekte for at de handler til folkets beste?²¹² Selv om intensjonen var god, må den ha blitt oppfattet som alt annet the Levellers sendte Parlamentet: nemlig som en frekkhet. Det var en tid da Charles styrte i vilkårlig majestet, fortsetter skriftet, og da det nærmest var en forbrytelse å nevne ordet ”parlament”. Det fikk engelskmennene til å våge blod og liv for Underhuset da det trådte sammen i 1640. Derfor har dette Parlamentet blitt ”*the most absolute and free of any Parliament that ever was*.”²¹³ Og hvorfor ga folket Underhuset en slik støtte og gjorde det så mektig? Jo, for å gi Parlamentet ”*power sufficient to deliver the whole Nation from all kinds of oppression and grievances, thereby making it the most absolute and free Nation in the world*.”²¹⁴ Argumentasjonstaktikken utvides, og blir snudd. Ikke bare har Parlamentet sitt mandat fra folkets frie valg, men det har ved folkets blod og offer også fått tilstrekkelige makt til å innføre total frihet. Implisitt ligger det at det bare er slik dets daværende maktstilling kunne rettferdiggjøres: nemlig ved å innrømme at Underhuset skyldte folket alt og er statens første tjener. Da premissene er lagt slik, appelleres det til MPenes anstendighet – deres ”*own better selves*”, som Aylmer kaller det²¹⁵ - ved å påpeke uretten som fremdeles vanæret det engelske samfunnet. Disse kan grovt sett ordnes i fem kategorier: juridiske, økonomiske, politiske, religiøse - og faktisk - sosiale forhold.

---

²⁰⁹ The Large Petition (1647) I Wolfe (1944) op.cit, s 135

²¹⁰ *Large Petition* ibid, s 135

²¹¹ Hvis man forutsetter, slik jeg nødvendigvis må gjøre, at ”folket” betyr alle de ærlige menn som i følge Lilburnes argumentasjon ikke har mistet sin ”birthright” – hvilket også vil inkludere butikkeiere og småbønder.

²¹² Forsåvidt er det nøyaktig samme taktikk som sofistene brukte mot sine ofre: still et spørsmål ingen kan svare hverken ja eller nei på. Det er en sofistisk strategi, og slik får de fastslått folkesuvereniteten uten sjanse til motsvar.

²¹³ *Large Petition*, op.cit, s 135.

²¹⁴ *Large Petition*, ibid. s 135

²¹⁵ Aylmer (1975) op.cit, s 75. Forord til kilde.

Selv om Parlamentet hadde gjennomført mange hederlige reformer, var nasjonen fremdeles undertrykt av urett av samme natur som før, *"though under other notions."*²¹⁶ Av religiøse klagemål nevnes at det siktes mot en ny uniformitet i riket. Der Underhuset avskaffet Høykommissjonen, hadde Synoden tatt dens plass. The Levellers puritanske røtter kunne ikke bli bedre illustrert enn der de sier at forfølgelsen nå ledes av et nytt presteskap, *"no more infallible than the former"*, og at dette ikke kan godtas av troende som ikke stoler på at *"controversies in Religion, can be trusted to the compulsive regulation of any."*²¹⁷ Med andre ord, enhver må få være salig i sin tro. Det er til stor skade for samveldet at dugelige menn holdes vekk fra embete bare fordi de er av en annen teologisk oppfatning. Likeså er tiende en despotisk elendighet.

Av de juridiske klagemålene er det første bruddet på retten til å tie og ikke inkriminere seg, det gamle Lilburne-kravet. Grovt sett tilsvarende dette det moderne rettsprinsippet som i dag praktiseres av siviliserte stater, nemlig at bevisbyrden ligger hos anklageren. Likeså blir det påpekt at engelsk lov har kroppslig avstraffelse for enhver overtredelse uavhengig av karakter, og at straffen sjelden står i forhold til forbrytelsen. Gjeldsfengsel er også en uting som ikke hjelper noen, og i usunne og skitne fengsler mishandles fangene av *"Goalers (altså "jailers")...cruell and inhumane...oppressive and extorting in their fees, and...attended with under-officers, of...vile and unchristian demeanour."*²¹⁸ Grunnen til dette er selvsagt at lovverket er obskurt og uforståelig for menigmann. Det er offer for advokatenes profesjonelle interesser, som har all interesse av at en sak drar ut.

Økonomisk sett måtte man få en slutt på Handelseventyrernes ullmonopol, som rammet så mange; men i lys av utviklingen i Lilburne-klikkens argumentasjonsstrategi, er det mest interessante klagemålet det som må settes under rubrikken "sosialt". For *"thousands of men and women are still...permitted to live in beggary and wickedness all their life long, and to breed their children to the same idle and vitious course of life,"*²¹⁹ uten at noe gjøres for å rette på det. Det er dette mer enn noe annet som avslører Walwyns penn, som et ekko fra *The Power of Love.*²²⁰ Overtons *Remonstrance* inneholdt lite av denslags. Det skal også sies at hvis dette er det eneste belegget Brailsford har for å klassifisere Lilburne, Overton og Walwyn som proto-sosialister, er det ganske tynt. Personlig kan jeg ikke forstå annet enn at det er et

---

²¹⁶ *Large Petition*, op.cit, s 136. Dette var jo i praksis å kalle parlamentet despoter.

²¹⁷ Begge sitater *Large Petition*, ibid, s 136

²¹⁸ *Large Petition*, ibid s 137. Fengsel var regnet som en av de verste formene for straff i perioden. Lilburne var ikke i stand til å gå selv etter de to årene han måtte sone etter smugler-saken i 1638.

²¹⁹ *Large Petition* op.cit, s 137

²²⁰ William Walwyn, *The Power of Love*, 1643. En pamflett for kristen nestekjærlighet og toleranse. Trykket i Haller (1965) op.cit, bind II.

utslag av Walwyns meget personlige, og meget kristne, oppfatninger.

Det er selvsagt det politiske som er mest interessant. Lorder og kongehus må temmes, og Parlamentet må innse sin egen suverenitet. Dessverre var dette ennå anatema for det konservative Underhuset, som var avhengig av tradisjonell legitimitet for å begrunne sin makt. For, “*though it be not now a crime to mention a Parliament, yet it is little lesse to mention the supreme power of this honourable House*”,²²¹ fortsetter appellen. Nå som Parlamentet er i ferd med å trekke “*the great and weighty affaires of this Nation to some kind of conclusion*”²²² skal de være forsiktige med å legge fra seg den enorme makten de har; for glir Charles uhindret tilbake på tronen, vil hevnen ramme mange ærbare engelskmenn.

Løsningen på disse problemene er som å lese en liste over alle de prinsipper Lilburne hadde forfektet gjennom sitt forfatterskap. Konstitusjonelt sett måtte man avskaffe, eller temme, “*the negative voices*” i nasjonens styre,²²³ nemlig lorder og konge. Angående religion burde man innføre full trosfrihet,²²⁴ og ikke forfølge noen som preket på fredelig måte. Dissenterske holdninger burde i seg selv ikke utestenge noen fra embete, og tiende burde avskaffes, da pastorer burde betales av menighetene som selv ville “*contract with them for their labour*.”²²⁵ Juridisk sett måtte Parlamentet frigi alle ulovlig dømte fanger og gi dem oppreisning, og erklære vilkårlig behandling for å være en forbrytelse mot samfunnet. Fengselsvesenet måtte humaniseres.²²⁶ Fengsel måtte ikke benyttes som annet enn varetekt, og fanger måtte ikke sultes og ødelegges. Gjeldsfengsel måtte avskaffes, så ikke insolvente gikk under og solvente lurte seg unna. Enhver burde få beholde retten til å forholde seg taus, og en tidsfrist måtte settes på rettsforhandlinger så ikke de som hadde pekuniær interesse av det kunne drive en sak i evighet.²²⁷ Lovverket måtte humaniseres, og utgis på engelsk “*in the most usuall Character of writing, without abbreviations*”,²²⁸ slik at alle kan bli sine egne herrer. Det måtte være minst være to vitner i rettsaker, og straffen må stå i forhold til forbrytelsen. Alle embedsmenns virkeområde og honorar måtte definitivt bestemmes og publiseres offentlig for å hindre embedsmisbruk. Til slutt kommer Lilburnes gamle kjepphest, nemlig at the Merchant Adventurers måtte oppløses og monopoler bli erklært ulovlige, fulgt

---

²²¹ *Large Petition*, ibid, s 138

²²² *Large Petition*, ibid, s 138

²²³ I Leveller-terminologi betyr dette Lords og Konge

²²⁴ Antagelig ikke for katolikker, da Lilburne hadde skrevet mot dem senest i 1646.

²²⁵ *Large Petition*, op.cit, s 140. Også symptomatisk sett et artig innblikk på puritanernes holdning til prekestændens status.

²²⁶ En klar referanse til Speaker Lenthalls bror, Sir John Lenthall, en notorisk ond fengselsvert, og hadde huset Lilburne under et av hans mange opphold. Lilburne gjorde seg til Lenthalls dødsfiende i *England's Birthright*.

²²⁷ Se Lilburnes *Englands Birthright Justified* over.

²²⁸ *Large Petition*, op.cit, s 139

av Walwyns helt personlige touch: at ”*some powerfull meanes*”²²⁹ ble tatt i bruk for å reformere tiggere og kriminelle.

Dette er mer eller mindre en oppskrift på et sivilt og prinsipielt ikke-hierarkisk samfunn, hvor innbyggerne ville blitt borgere og en demokratisk kontroll ville blitt utøvd på det styrende lag. Selv om alle disse prinsippene er ting som vi i dag ville anse som selvsagte i et sivilisert samfunn, var kravene i *The Petition* derfor en garanti for at alle etablerte interesser i England kom til å avslå dem: i dette tilfelle advokater, kreditorer, prester, embedsmenn, lorder, parlamentsmenn, alle som hadde interesse av kirkegods, og alle som drev med utenlandshandel. Lilburne og hans Levellers hadde alltid vært for radikale til at Underhuset gadd høre på dem, og de var ikke heldigere denne gangen, men de ga aldri opp. En god illustrasjon på dette er *A Remonstrance of Many Thousand Citizens*. Den var, til tross for Overtons bitende språk, like fullt et skrift rettet til Underhuset. The Levellers så ut til å aldri helt miste troen på at the ”Commons in Parliament Represented” ville forbedre seg, bare de ble fikk høre de rette argumenter; hvilket er et av deres mest avslørende puritanertrekk,²³⁰ all den tid de bare opplevde avslag på avslag. Det er nemlig viktig å forstå at før 1647 hadde all Leveller-propaganda foregått i nogenlunde moderate former. Lilburne fremhevet alltid legaliteten av skriftene sine; han hadde en rett til å skrive, selv om han riktignok hadde en pedagogisk politisk agenda rettet mot folk flest; han var jo en fribåren engelsk undersått. På samme måte adresserte The Levellers alltid appellene sine til Underhuset. Selv om kravene deres ble ansett som uhørte, endte alltid resultatet av deres mange underskriftskampanjer hos MPene. Det var altså en legalitet i det hele: Lilburne, Overton og Walwyn tok alltid sikte på å påvirke de de anså for å ha den legitime makten i riket, og debatten ble slik til en viss grad holdt innenfor etablert politisk orden. Det var bare i ekstreme tilfeller, ved ulovlig dom og fengsling, eller i saker hvor de anså loven for å være korrump og resultatet derfor som forhåndsgitt, at de utga pamfletter direkte til folket. *Seriøse* forsøk på politisk reform fra Lilburnes og Overtons side gikk alltid gjennom Parlamentet, og holdt seg slik på innsiden av hva som ble ansett for akseptabelt. Og det endelige forsøket på dette, var *The Large Petition*. Hvis the Petition faktisk var deres avgjørende og desperate forsøk på å appellere til MP’enes anstendighet og fornuft, fikk de sine bange anelser bitterlig bekreftet: Appellen ble brent av bøddelen, og forfatterne erklært i rikets akt. For Lilburne og tilhengerne var dette det siste beviset på at Underhuset endelig hadde utspilt sin rolle rent politisk.

Det er på denne bakgrunn av årsaksforhold at radikaliseringsen av aksjonsmidlene

---

²²⁹ *Large Petition*, op.cit, s 140

²³⁰ Menneskets indre lys ville gjenkjenne sannheten når det så den. Derfor viktigheten av å diskutere.

deres i 1647 blir forståelig. Først da Holles og Stapletons parti bestemte seg for å gjennomføre sine religiøse og politiske ambisjoner, på tross av all nonkonform, republikansk og independentisk orientert opinion i landet, ble the Levellers forvandlet fra politiske debattanter til radikale aktivister. Etter *The Large Petition* ga Lilburne og kampfellene endelig opp å påvirke Parlamentet. I 1647 brøt den militære makten endelig med den sivile, og the New Model Army ble en politisk aktør på egne ben. Det var i spenningsfeltet mellom disse to hovedaktørene at the Levellers så sin mulighet som et tredje alternativ, og slo inn på veien som gikk om populistisk agitasjon. Etter at *The Large Petition* slo feil, satset de på å agitere i et rikere jordsmonn: nemlig å vinne de misfornøyde soldatene i the New Model Army for sin sak.

- Mytteriet -

31. mars ga Lilburne ut *Rash Oaths Unwarrantable*, som krevde at hæren umiddelbart marsjerte mot den “*conspiracy...of unlawful, unlimited an unbounded men, that have actually destroyed the laws and liberties of England.*”²³¹ For Lilburnes del var broen mellom å være politisk debattant til å bli væpnet revolusjonsmann i ferd med å krysses. Parlamentsstrategien var endelig forlatt, og Levellerne satset på soldatene; heretter kunne man bare få rettferd fra militært hold, og loven satt i lansespissen.

Parlamentsmennene kunne ennå betale armeen, men da måtte de ta av det landet som var utsett til å opprette den nye presbyterianske kirkeordningen, og dette var de meget uvillige til å gjøre. Den 18. mai godtok endelig kong Charles ”The Propositions of Newcastle”, en politisk hestehandel med Parlamentet hvor han gikk med på presbyterianisme for tre år og ti års parlamentær kontroll som et grunnlag for nye forhandlinger. Med den falske vissheten om at spillet var vunnet, beordret derfor Underhuset den 25. mai militær oppløsning uten sold. Deretter fulgte begivenhetene i rasende fart. Den 29. mai utstedte Fairfax ordre om at The New Model skulle samles ved Newmarket; den 2. juni bortførte cornet Joyce Kongen fra Holdenby House; og den 5. juni utga soldatene et eget politisk manifest, *A Solemn Engagement of the Army*, hvor de sverget ikke å gå hver til sitt før Parlamentet imøtekom deres politiske og økonomiske krav. For ikke å komplett tape militær kontroll, hadde ikke de høyere offiserene annet valg enn å følge dem, og underskrev manifestet. De ble derfor “*committed...to political action*”,²³² som Coward skriver. Selv om de åpenbart hadde hatt sin egen agenda, ble de skjøvet lenger i radikal retning enn de ønsket: Soldatene satte opp et Armekonsil som skulle bestå av generalstaben, to lavere offiserer og to agitatorer fra hvert

²³¹ Sitert fra Shaw (1968) op.cit, s 54

²³² Coward (2003) op.cit, s 230

regiment; og dette var noe nytt. Politiseringen av armeen med *The Solemn Engagement* bragte uro til en allerede ustabil politisk situasjon. Det var nå var en tredje politisk kraft der det i utgangspunktet bare hadde vært to.

I slutten av juni forfattet general Ireton den moderate *A Representation of the Army*. Det ble senere inkorporert i *The Heads of the Proposals*, hvilket var hærens og independenter-MPenes fredsforslag til den kidnappede Kongen. I *The Heads* tilbød de å gi ham tilbake tronen hvis han gikk med på religiøs toleranse, toårige parlamentsvalg og parlamentarisk regjering. Da Kongen igjen gjorde seg umulig ved å avslå, måtte Ireton og Cromwell søke støtte hos the Levellers. Følgelig begynte the New Model å marsjere mot hovedstaden. Det ble sendt krav om at Holles, Stapleton og ni andre presbyterianere skulle forlate Parlamentet, samt at John Lilburne og Richard Overton skulle løslates fra Tower. "The eleven members" gikk fra Underhuset, men oppløp i London førte til at presbyterne gjenvant kontrollen over byen. Da London forberedte seg på krig, flyktet resten av Parlamentet til armeen. Dette bragte til veie den legitimitet Cromwell trengte, og den 6. august okkuperte han uten motstand London. De ledende presbyterne ble endelig kastet ut, og Lilburnes oppfordring om å rense Underhuset for reaksjonære var oppfylt. Den interne logikken i situasjonen hadde drevet grandene inn i armene på the Levellers, men det betydde ikke at det var de som bestemte. Cromwell besøkte sin gamle venn Lilburne i fengselet, men lot ham forstå at han bare kunne slippe ham ut hvis han lovet å avstå fra å "make new hurley-burleys' in the army."²³³ Det kunne ikke Lilburne love, og følgelig ble han og Overton sittende. Lilburnes forhold til Cromwell var i ferd med å surne, hvilket skulle få politiske konsekvenser samme høst. Det var sommeren 1647 at han sluttet å se generalen som sin store helt, og begynte å ane en farlig motstander.

På Lilburnes oppfordring av slo soldatene *the Heads*, og forfattet heller et nytt manifest: *The Case of the Army Truly Stated*.²³⁴ *The Case* var det dokumentet resten av året kom til å dreie seg om, og det er viktig for meg av tre grunner: det representerer en radikalisering av soldatenes krav; det bringer inn kravet om "a law paramount", altså en ufravikelig grunnlov; og det representerer det punkt hvor John Wildman blir med som Leveller. Selv om flere personer forfattet *The Case*, var Wildman hovedmannen bak det.²³⁵ Politiseringen av armeen var et uventet brudd i hendelsesforløpet. Frem til mai var kun Parlamentet og den slagne Kongen legitime parter i krigsoppgjøret, og derfor så alt ut til å

---

²³³ Shaw (1968) op.cit, s 57

²³⁴ Trykt i Wolfe (1944) op.cit

²³⁵ Det er beskrivende for Wildmans karakter at Wolfe holder muligheten åpen at Lilburne *betalte* ham for hans tjenester. Wolfe *ibid*, s 196

måtte ordnes etter presbyterianernes vilje. Parlamentet virket maktfullkomment, men deres politiske styrke hvilte i siste instans på the New Models bajonetter. For presbyterianerne var det derfor en fatal feil å legge seg ut med de pretorianere de selv hadde væpnet. Det at en hærstyrke ble politisert, var en unik hendelse i Europas historie; noe slikt hadde aldri skjedd før.²³⁶ Med armeens manifest ble parlamentssiden endelig splittet; den militære makten ble ugjenkallelig skilt fra den sivile, og the New Model ble en politisk aktør på egne ben. Det var denne situasjonen Lilburne og the Levellers prøvde å slå politisk mynt på etter at Parlamentet hadde vist seg umulig å påvirke. Sommeren 1647 var derfor Leveller-agitatørene gjennom taler, skrivelser og prekener aktive i hele the New Model Army. Lilburne, Walwyn, Wildman og Overton nærmet seg sitt ”machiavellian moment” - selve *l’occasione*. Om de innehadde den overlegne *virtú* som skulle til for å gripe den, skulle vise seg i løpet av året; for det var også andre spillere rundt bordet. Cromwell og Ireton satt enda med kommandoen over hæren, og selv om de var religiøst independentiske, var de på ingen måte sosiale radikale. Noen reell sympati for prinsippene i *The Large Petition* hadde de ikke, og dette kom til å bli avgjørende da den endelige striden mellom Lilburne og Cromwell satte inn.

- *The Agreement of the People* -

I november møtte John Wildman og soldatenes Leveller-agitatorer grandene i St. Mary’s Church i Putney, for å forhandle frem et krigsoppgjør. Der ble soldatenes og levellers synspunkter fremsatt i manifestet *An Agreement of the People for a firme and present Peace, upon grounds of common-right and fredome*.²³⁷ *The Agreement* var strengt tatt de politiske prinsippene fra *The Case of the Army Truly Stated* i konsis form. Innen Leveller-forskningen er dette dokumentet blitt regnet som det viktigste, og er blitt viet mye plass. Wolfe påpeker at den foregriper de fundamentale prinsippene i den amerikanske konstitusjonen, og kaller det ”a landmark in the history of constitutional theory”;²³⁸ Zagorin beskriver det som det første forsøk på en skrevet grunnlov i Europas historie.²³⁹ Som regel er dette første av the Levellers konstitusjonsforslag blitt behandlet sammen med ”the Putney Debates”, nemlig debattene mellom høyere offiserer og Leveller-soldater. Der var målet var å skape en politisk ordening for England etter at Parlamentet var rensket for presbytere, og for forskerne fungerer Putney-debattene som korrektiv til manifestet. For Lilburne og the Levellers del var *The Agreement* et

---

²³⁶ Coward (2003) op.cit, s 230 - muligens med unntak av romerarméene i soldatkeiserens tid, hvis man da kan regne dette på nivå med politisering.

²³⁷ I sin helhet trykt i Wolfe (1944) op.cit, samt i utdrag i Aylmer (1975) op.cit

²³⁸ Wolfe (1944) op. cit, s 223

²³⁹ Zagorin (1998), op.cit

avgjørende steg i deres agitasjon - det var manifestet som de trodde skulle bli deres store triumf.

The Agreement ble utgitt den 3. november 1647, og ble som sagt sammensatt for å diskuteres på Armeekonsilet i Putney. Språket i *The Agreement* er derfor moderat og rolig, og uvanlig fritt for beskyldninger og hets. Da the Levellers var opptatt av å vinne både offiserer, befolkning og tvilende soldater for sin sak, var de ikke tjent med de retoriske utbrudd som ellers hadde preget Lilburnes og Overtons forfatterskap. Dette ses også tydelig i at de noe mer ekstreme av Leveller-kravene er fremsatt på en ambivalent måte. Shaw skriver at det ikke vites hvem som er forfatter, men at den antagelig er en felles innsats fra Wildman, Lilburne, Walwyn og Overton.²⁴⁰ Jeg skal derimot våge en personlig tolkning, og prøve å sette det i diskursiv kontekst. Teksten i *the Agreement* slik den er bevart, foreligger i fire deler.

Konsitusjonsforslaget; en appell til folket; en appell til soldatene; og en appell til grandene. I den første delen fremsettes de politiske prinsippene i skriftet. Da denne delen er konsis og oversiktlig og er en klargjøring av de viktigste punktene i *The Case*, har den åpenbart som formål å gi ideene den legitimitet som bare klarhet og forståelighet tilfører et skrift. Denne er derfor relativt uproblematisk, og kan lett være en samproduksjon av alle fire. Den andre delen er en appell til folket i England. Den tredje delen er adressert til soldatene, og den siste delen er en appell til grandenes fornuft og anstendighet. Soldatappellen er en formaning om tålmodighet og solidaritet, og vitner om en forståelse av vanskene med å holde en stor gruppe mennesker samlet om ett mål. Appellen til grandene har derimot visse apologetiske trekk ved seg, og derfor anser jeg denne for å være bevisst taktisk skrevet. Begge delene er konsistente og oversiktlige, og vitner om Overton og/eller Walwyns penn. Den er bare andre delen, som er en appell til folket i England, som har karakter av å være rent lilburniana. Den er en ustoppelig taleflom uten tegnsetting eller konsistens, og står ikke tilbake for svulstig retorikk og romantisk språkføring. Det er riktignok strategisk signert av en gruppe offiserer, men gitt stilen kunne man likeså godt satt "John Lilburne, Troublemaker General" under. Det gir også konsistens med hensyn til Lilburnes bidrag: han ble gitt den plassen han taklet best, nemlig som folkets fører og tribun. Samlet må skrifte derimot sees som ren diskursiv strategi: det er et forsøk på å forlike flest mulig interesser ved å fornærme færrest mulig parter.

Det er hovedsakelig innholdet i den første delen som angår oss, og prinsippene i *The Agreement* er i korte trekk følgende: Politisk reform av valgdistriktene slik at de stemte overens med befolkningsmønstrene. Det Lange Parlamentet skulle oppløses, og i stede måtte

---

²⁴⁰ Shaw (1968) op.cit, s 59

det innføres to-årige valgte Parlater med fast embetstid. Det er her det mest interessante postulatet kommer: nemlig at Parlatet er suverent. Underhusets makt var bare underlegent de som valgte dem, og alle fullmakter, det være seg lovgivning, riksrett, krig og fred, og kontakt med andre stater, skulle overføres til dem. Det ble ikke noe sted skrevet direkte i the Agreement, men dette var i praksis det samme som å avskaffe Lords og Konge og deres prerogativer. The Levellers hadde i mars fått korreks av Parlatet for å hevde dette;²⁴¹ men det var allerede i en annen tidsalder. På religionens område måtte man innføre samvittighetsfrihet, da det ikke er mulig å gå mot sin samvittighet uten å synde. Likefullt kan en offentlig og instruerende kristendom – forutsatt at den foregår uten tvang – tiltros parlatet. De neste artiklene tar for seg krigssituasjonen. Det måtte bli slutt på impressment,²⁴² og et generelt krigsamneste måtte utstedes. Juridisk sett måtte det innføres likhet for loven, og disse lover måtte ikke være ødeleggende for folkets ve og vel.

Innen rammen av denne oppgaven fremstår vel kanskje ikke *The Agreement* som noe spesielt. Det virker som et naturlig endepunkt på de idékonstruksjoner John Lilburne hadde befunnet seg med slik de er blitt fremstilt i mine kapitler. Det er også få idéer i skriftet som ikke var blitt nevnt før et eller annet sted i Lilburnes eller de tre med-Levellers skrifter. Derimot må man huske på hvilken epoke man befant seg i, og hva slags kulturell ramme man var innenfor. Ut fra dette perspektivet er *The Agreement* unikt. At noen i 1647 fremsatte et konstitusjonelt program basert på likhet for loven, lik rett til politisk deltagelse, samvittighetsfrihet og en sosial kontrakt, er idéhistorisk mer enn bemerkelsesverdig. At disse ideene endelig var skilt fra sitt puritansk-religiøse opphav og fremstilt i sekulær politisk drakt, er spektakulært. Videre, at et slikt program i det hele tatt kunne bli diskutert i nasjonens høyeste forum – som man jo må innrømme at the Army Council høsten 1647 var, Sulla-skyggen til tross – er et testamente over Levellers-bevegelsens spenstige machiavellisme og politiske teft. *The Agreement* er unikt, og det er også blitt oppfattet slik av forskerne som har behandlet det. Det er et forsøk på å gjenstarte samfunnet fra år null, fra naturtilstanden, med prinsipper som lett kunne legges til grunne for vårt eget samfunn. Dette skjedde på midten av 1600-tallet, men dermed er det ikke sagt at et fenomen er viktig bare fordi det er unikt. Skal ideer bli idehistorisk signifikante, må det en suksessfull virkningshistorie til. *The Agreement* skulle som sagt diskuteres; det var bare et forslag, og det fra den radikale delen av puritanerfløyen. Det trengte ratifisering for å ha livets rett, og denne ratifikasjonen kunne bare komme på Armékonsilet i Putney. Denne høyst prosaiske real-konteksten danner bakgrunnen

---

²⁴¹ The Large Petition

²⁴² Altså tvangsutskrivelse av sjømenn og soldater

for den andre halvdel av idehistorien rundt *The Agreement of the People*, og er nødvendig å se på før jeg kan vurdere forskningen rundt det.

- Putney -

Den 28. oktober møttes partene i the Army Council i St. Mary's Church i Putney.²⁴³ For offiserene stilte general-løytnant Cromwell og undergeneral Ireton, og for soldatene - eller mer korrekt, Leveller-siden, for det var faktisk noen offiserer blant dem – Lockyear, Sexby, Rainsborough, Petty og Wildman. Putney-debattene, slik de er bevart i *The Clarke Papers*, er merkelig lesning. De er et meget langt kildeskrift, og da det er skrevet stenografisk, i taleform og uten noen sensur, utgjør det et direkte innblikk i periodens engelsk-puritanske tenkesett. Skriftet er preget av appeller til Gud, bønnemøter, millenniarisme, naturlov, kontraksttenkning, Common Law og et hierarkisk verdenssyn. Nominelt var agendaen å bli enige om en etterkrigsordning i riket, men reelt sett ble debatten en konfrontasjon mellom de idealistiske Leveller-soldatene, som prøvde å argumentere for sitt program, og de mer realistiske - eller reaksjonære²⁴⁴ - grandene, som tydde til treneringsstrategi. I lys av dette kan Putney-debattene leses som en sakte tragi-komedie – for å låne et av Lilburnes egne uttrykk, var dette det punkt hvor soldatene ble ”cozened and deceived.”²⁴⁵

Det var Oliver Cromwell selv som satte tonen for debatten, og om Leveller-soldatene trodde de var kommet til dekket bord, ble de fort av med denne villfarelsen. Den umiddelbare grunnen til dette var at agitatorene – soldatenes talsmenn – noen dager før hadde forfattet et åpent brev til regimentene.²⁴⁶ Det inneholdt en gjentakelse av de konstitusjonelle kravene i Wildmans *Case of the Army*, som igjen ble summert opp i *An Agreement of the People*. I de innledende talene, før debatten om the Agreement i det hele tatt hadde begynt, åpnet Cromwell taktisk med å angripe brevet, og derfor indirekte *The Case* og *the Agreement*. Slik fikk han en sjanse til å diskreditere *The Agreement of the People* allerede før debattene hadde startet. Den britiske statstradisjonen kan i det store og hele anses som en mynt med to sider: den brudd-orienterte liberale²⁴⁷ og den kontinuitetspregede konservative. Hvis levellernes ideelle program høres ut som en foregripelse av Lockes liberalisme, fulgte Cromwells og Iretons argumentasjon tett på den konservatisme Edmund Burke skulle perfektionere hundreogfemti år senere. Deres argumenter er derfor et godt utgangspunkt for å forstå resten

²⁴³ Debattene er i sin helhet trykt i Woodhouse (1950) op.cit.

²⁴⁴ Jeg er fullt klar over faren i å benytte et begre som ”reaksjonær” i denne historiske sammenhengen, men gitt generalstabens nye og hardere orientering høsten 1647, synes jeg termen er rettferdiggjort.

²⁴⁵ *Lilburne's narrative*, Woodhouse (1944) op.cit

²⁴⁶ *A Letter from the Agents to the Whole Soldiery*, trykt i Woodhouse (1950) op.cit, ss 437-38

²⁴⁷ Selv om det beskrivende ordet her riktignok er ”evolusjon”, ikke ”revolusjon”

av debattene, så jeg skal gå litt inn på Cromwell først. Taktikken han brukte mot levemente hadde to spydspisser: den første siktert mot å ødelegge agitatorenes integritet, og den andre appellerte til tidshelliget tradisjon.

Det første angrepet ble satt inn da han påpekte at offiserene ikke hadde hørt noe om agitatorenes brev før samme dag, og Cromwell levner liten tvil om ærbarheten av den slags praksis. Deretter kommer appellen til tradisjon. Agitatorenes brev inneholder “*very great alterations...of the kingdom...alterations from that government it hath been under...almost say, since it was a nation*”,²⁴⁸ sier han. Her hentes hele Ancient Constitution-myten og det særengelske juridisk-historiske paradigmat inn som hjelpearargument, og dette måtte ha gitt et smertelig ekko også i agitatorenes ører. Ingenting var mer effektivt for å diskreditere noen politisk enn å brennemerke dem som politiske oppfinnere. Det er piken han retter mot Lilburne-klikken, og det henger nøye sammen med neste argument. For, sier han, det er en grei sak om prinsippene i brevet – og dermed altså *the Agreement* – er gode i teorien, og på papiret; men hva med de faktiske forhold? Hvis man bare kunne “*leap out of one condition into another...I suppose there would not be much dispute*”²⁴⁹ Dessverre kunne man ikke det. Det er her, hvor den senatoriale ettertanke viser seg, at likheten til Burke er mest slående. Det Cromwell i klartekst påpeker, er at mennesket alltid er avhengig av sin kontekst, og et hvert teoretisk byggverk, uansett hvor snedig, alltid vil ende som et kompromiss med den faktiske verden.²⁵⁰ Man må alltid forholde seg til den eksisterende sosiale veven, med andre ord kan man bare spille med de kort man har fått utdelt. Og gitt kortene, hvordan skulle en slik voldsom forandring gjennomføres i praksis? Gode forsetter ville ikke holde lenge mot tradisjonens enorme inertia, for det er “*not enough to for us to insist upon good things. That any man can do.*” Noe må kunne gjennomføres. Det var rett og slett mulig at nasjonen ikke var mentalt forberedt på en slik forandring; det var ikke “*the spirit and temper of the people of this nation are prepared...to go on along with it*”,²⁵¹ sier han. Igjen møter vi vardøger av Burke og Montesquieu; det kunne være “*great mountains in the way of this.*”²⁵²

Med alle de vanlige argumentene fremført, kommer det tredje og mest ødeleggende angrepet: general-løytnanten påpeker det potensielt absurde grunnlaget for den universelle opprørsretten, hvilket var blitt the Levellers sterkeste, men også svakeste punkt etter at de i mai begynte å appellere til soldatene. All den tid de menige slenger ut manifeste og

---

²⁴⁸ *The Putney Debates*, Woodhouse (1950) op.cit, s 7

²⁴⁹ *Putney*, ibid, s 7

²⁵⁰ Hvilket forsåvidt alltid har vært den brudd-orienterte modernitetens dilemma, og det ble best uttrykt i Sovjet-prosjektet i vår egen tid.

²⁵¹ *The Putney Debates*, op.cit, s 8

²⁵² *Putney*, ibid s 8

grunnlovsforslag sier han, “*How do we know if, whilst we are disputing these things, another company of men shall [not] gather together, and put out a paper as plausible perhaps as this?*”²⁵³ Selv en sosial kontrakt er altså ikke uavhengig av omstendigheter: for hvis jeg bestemmer meg for å erklære min egen stat, hvorfor ikke du, og du, og nestemann og nestemann? ”*Would it not be confusion? Would it not be utter confusion?*”²⁵⁴ spør Cromwell retorisk. Dette var et sårt punkt, og problemet ble også behandlet i Lilburnes motsvar, *Englands Freedome, Souldiers Rights*. Selv da kunne han bare redde den abstrakte opprørsretten ved å binde den til en spesifikk historisk tradisjon og kontekst. Til og med Burke måtte foreta en lignende teoretisk *volte facé* da han skulle forsvare at 1689 nettopp ikke var et brudd med tradisjonen.²⁵⁵

Da det illegitime i levellernes og agitatorenes posisjon er påpekt, drar Cromwell opp en stridslinje: i denne saken var det uenighet, ”*and God will be judge between you and us.*”²⁵⁶ Etter denne lange talen presterte selv den respektløse Wildman bare et svakelig tilsvar i form av en appell til Cromwells samvittighet, men han ble beskt avspist av Ireton.²⁵⁷ Med Cromwells ”dere og oss” var hansken kastet. Grandene kunne ikke ha sagt klarere at de anså dem for å være rebeller, og hvis the Levellers hadde sett for seg et samarbeid med offiserene, ble de fort kalt tilbake til virkeligheten. Cromwell slo ikke bare kaldt vann i årene på dem allerede i åpningstalen; han diskreditert også deres politiske kredibilitet for resten av debattene, som deretter begynte å degenerere. Etterpå åpnet Cromwell bare munnen for å foreslå et bønnemøte, en utsettelse eller en eller annen komité; det var den langt mer aggressive og kompetente Ireton som deretter snakket for offiserene.

Selvsagt hadde grandene en spesifikk taktisk agenda bak dette, men det var også en erfaringsbasert realisme i det som politisk sett langt overgikk soldatenes, levellernes - og spesielt Lilburnes - naive entusiasme. Cromwell og Ireton hadde vært parlamentsmenn; de var vel trent i den kunstarten det er å nå politiske kompromisser. De kjente også til nødvendigheten av å balansere interessegrupper mot hverandre, og innse at man ikke alltid kunne få det beste. Hva vi ser her, er to verdener som møtes: konservatismen grunnet i erfaring og en begynnende liberalisme basert på abstraksjon. Dette blir svært tydelig fra side 24, hvor Wildman klarer å parere Cromwells forsøk på å trenere debattene med et

---

²⁵³ Putney, *ibid* s 7

²⁵⁴ Putney, *ibid* s 7,

²⁵⁵ Jamfør Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France*, første del. Det var *James II* som var opprøreren, og 1689-mennene som ved en unik, men nødvendig handling reddet ”the Ancient Consitution”.

²⁵⁶ Putney, *op.cit*, s 9

²⁵⁷ Putney, *ibid* ss 10-11

bønnemøte.²⁵⁸ Wildman provoserer Ireton til utbrudd, og over flere sider er vi vitne til en mektig verbal kamp mellom de to. Der Wildman henviser til universelle prinsipper om riktigheten av å bryte enhver urettferdig sosial kontrakt,²⁵⁹ slår Ireton tilbake med en commonsensisk erfaringstenkning basert på en faktisk innsikt i sosiale situasjoner.

Landeendom og lov er to sider av samme sak, sier han, og de er begge avhengige av at menn er ansvarsfulle nok til å opprettholde forpliktelser. Legger man tilside alle overenskomster og bare baserer seg på elegante abstraksjoner, havner man straks i krangel om hva som faktisk er rettferdighetens vesen; og deretter kaos og drap. Den ulovlige kontrakt oppheves enten av den forutgående lovlige kontrakt, eller der den skader en annen persons interesser, raser Ireton. Der Wildman altså viser til "reason" og tør å eksperimentere intellektuelt, preker Ireton et budskap om eiendom, forståelse av sosiale mekanismer og frihet under ansvar.²⁶⁰ Det var to verdener som møttes i Putney, og dette ble enda tydeligere der man kom til kjernepunktet i debattene: nemlig hvem som skulle få delta politisk, og hvem som skulle holdes utenfor.

Den andre dagen startet med nok et treneringsforsøk fra Cromwells side, men dette ble overvunnet, og man kom ubehagelig nok inn på the Agreement. Ireton kastet seg derfor umiddelbart over første paragraf i manifestet, refordeling av valgkretser i forhold til befolkning. Betydde dette at *alle*, selv kriminelle og omstreifere, skulle kunne stemme på parlamentsmenn, spurte han? Maximilian Petty forsøkte seg forsiktig med den ulne frasen at alle som ikke hadde mistet sin "birthright" skulle kunne stemme,²⁶¹ men den like naive som radikale oberst Rainsborough, hvis hjerte antagelig var større enn hjerne, gikk rett i undergeneralens felle og erklærte naturrettsdoktrinen i sin reneste form:

"For really I think that the poorest he that is in England hath a life to live, as the greatest he; and therefore truly, sir, I think it's clear, that every man that has to live under a government ought first by his own consent to put himself under that government; and I do think that the poorest man in England is not at all bound in a strict sense to that government that he hath not had a voice to put himself under;"²⁶²

Dette skandaløse utsagnet har for all ettertid blitt stående som monumentet over partiet John Lilburne skapte rundt seg. Det markerer også det punkt hvor Armekonsilets Putney-debatter gikk fra å være et nogenlunde fungerende forum til å degenerere til en ren polsk

---

²⁵⁸ Wildman: "I desire to return a little to the business in hand...*The Case of the Army*". Putney, *ibid*, s 24

²⁵⁹ "If it tend to my destruction" er Wildmans klassisk proto-liberalistiske frase. Putney, *op.cit* s 29

²⁶⁰ Av de to er det faktisk Ireton – skurken blant de fleste historikerne – som kommer best ut. Denne konservative squieren har ikke bare klare argumentasjon, men er paradoksalt nok den av dem som mest ville appellert til oss, all den tid vi som lever i post-modernismen har fungerende sosiologiske innsikter.

²⁶¹ Putney, *op.cit*, s 53. Dette er Lilburnes gamle og meget uklare kjernekonsept, som vi husker at først ble aktivt brukt av ham i *A Copie of a Letter to Mr. William Prinne, Esq* fra 1645.

²⁶² Putney, *ibid*, s 53

riksdag med filibuster-taktikk fra grandenes side. Det var også slutten på the Levellers som et reelt politisk alternativ, for Rainsboroughs hastige utsagn gjorde mer skade enn noen kunne forutse. Det var antagelig ikke representativt for alle grupper i partiet, og langt mindre uttrykk for noe definitivt program. Jeg har påpekt hvordan ordlyden i *The Agreement* var bevisst ullen på dette punktet. Den ubetenksomme obersten servert i stedet den machiavelliske Ireton nøyaktig hva han ønsket, og han tok villig i mot. Diskusjonen sluttet å handle om Englands fremtid, og gled ut i en idéhistorisk avslørende krangel om frihetens natur og grunnlaget for politisk deltagelse. Ireton demonstrerte sitt intellekt såvel som det logiske dilemmaet i Rainsboroughs utsagn allerede i brillante tilsvaret han gav ham:

“Give me leave to tell you, that if you make this rule I think you must fly for refuge to an absolute natural right, and you must deny all civil right...it is an engagement paramount [to] all others: and you must for it lay aside all others: if you have engaged any otherwise, you must break it.”²⁶³

I korthet påpeker Ireton svakheten i denne formen for konsensisk og kontraktbasert naturrettstenkning: den er en abstraksjon. Den er et absolutt bud, et definitivt år null, et komplett og kunstig brudd helt i tråd med Platons ”Staten”. Konstitueringen av dette politiske fundamentet ville derfor oppheve alle andre overenskomster, også engelsk Common Law. Det var noe enhver etablerte interesse i denne barokke og hierarkiske tidsalderens England kom til å slåss mot til siste pust. Ireton formulerte grandenes konservativisme i et svepende utsagn:

“For my part, I think it is no right at all. I think that no person hath a right to an interest or a share in the disposing of the affairs of the kingdom... that hath not a permanent fixed interest in this kingdom... who taken together do comprehend whatsoever is of real or permanent interest in the kingdom.”²⁶⁴

Dette var hva Putney kom til å dreie seg om, og dette var hengemyren grandene ikke ville tillate Lilburnes menn å komme seg ut av. Uansett hva de fulgte opp med å si, var skaden allerede gjort. The Levellers var heretter å regne for tilhengere av ”*Anarchy, and community*.”²⁶⁵

- Forskerne og Putney-debattene - ’

Spørsmålene i Putney handlet om hvor mange som skulle ha stemmerett; eller, grandene hang seg fast i dette ene spørsmålet, og brukte det som treneringsblokk for å for å

---

²⁶³ Putney, ibid, s 53

²⁶⁴ Putney, ibid, s 54

²⁶⁵ *An Agreement of the People for a Firm and Present Peace....* op.cit, s 231

hindre debatten i å nå de andre punktene. Hvor mange som fikk stemme, ville bli avgjørende for hvor demokratisk eller hvor konservativt Englands fremtid kom til å bli. Dette har siden vært det viktigste temaet for dem som har behandlet Lilburnes og Levellernes politiske idéhistorie. Keith Thomas påpeker at en diskusjon om Levellerne som kun konsentreres om stemmerettsforslagene deres riktignok er noe smal, da *”these proposals formed only one part of the Leveller programme”*,²⁶⁶ og det er selvsagt sant. Likefullt er denne diskusjonene så sentral i fagmiljøet at det ikke er mulig å unngå det i oppgaven. Grunnen er at det er avgjørende for hvilken demokratisk tradisjon og virkningshistorie Lilburne skal plasseres innenfor, den liberale eller den sosialdemokratiske. Av de som har tatt for seg *”the franchise”* innen Lilburne-gruppens politiske ideer, og det på et mer teoretisk plan enn å skrive en narrativ oversiktshistorie, er C.B. MacPhearson av avgjørende betydning. I hans øyne var Lilburne og the Levellers *ikke* for universell stemmerett for menn. Han tar derfor tak i hva han beskriver som en feilaktig tradisjon han mener begynte da Firth utga Putneydebattene i 1891; her sier han at det ble tatt det for gitt at levellerne i det første Agreement og gjennom Putneydebattene var for universell stemmerett.²⁶⁷ Denne feilen mener han fortsatte med Woodhouse og Wolfe, som er kildeverker for mye av denne oppgaven.²⁶⁸ Brailsford mener også at universell stemmerett er en del av Leveller-programmet;²⁶⁹ på den annen side har Brailsford, Christopher Hills mentor, en klar marxistisk politisk agenda, og Shaw ser boken hans som *”a little too sympatethic to its subject.”*²⁷⁰ Det er muligens et poeng å merke seg at MacPhersons verk kom ut i 1962, ett år etter Brailsfords *The Levellers and the English Revolution*. Keith Thomas har er en av de som har gitt motsvar.²⁷¹ Han mener MacPherson er ute etter å påføre konsistens til et sett holdninger som kanskje ikke var konsistente. Han beskylder ham også for å ha en systematisk agenda: i følge Thomas leser MacPherson inn logisk konsistens for å anpasse Lilburne til sin egen *grand unifying theory*, nemlig *”possessive individualism”* som den avgjørende forutsetningen for liberaldemokratiet. Denne

---

²⁶⁶ Keith Thomas: *“The Levellers and the Franchise”*, i G.E. Aylmer, red. *The Interregnum: The Quest for Settlement 1646-1660*, The MacMillan Press, London, 1972, s 57. Det kan forøvrig påpekes at Thomas’ verd som idéhistoriker ble bevist med hans imponerende verk *Religion and the Decline of Magic*.

²⁶⁷ MacPherson (1962) op.cit, kapittel III: The Levellers: Franchise and Freedom, s 107

²⁶⁸ Angående *The Agreement* henviser MacPhearson til sider i Woodhouse og Wolfe som inneholder følgende utsagn: Levellernes samfunnskontrakt ville tilrettelegge *through universal suffrage, for the renewal of the consent*, Woodhouse (1950) op.cit. s. 71, og at *the Agreement(’s)...most striking innovation [var] manhood suffrage*, Wolfe (1944) op.cit, s 235. Angående Putneydebattene, henviser han til sider i Woodhouse og Wolfe som inneholder følgende utsagn: nemlig at i Putneydebattene hadde levellerne *defeated the Independent leaders, and carried a resolution in favour of manhood suffrage*, Woodhouse (1950) op.cit, s 29, og at agitatorene hadde *vunnet a vote in the affirmative...on the crucial issue of manhood suffrage*. Wolfe (1944) op.cit, s 61

²⁶⁹ Brailsford (1961) op.cit, s 12

²⁷⁰ Shaw (1968) op.cit, s 122

²⁷¹ Aylmer (1972) op.cit, *“The Levellers and the Franchise”*

debatten har vært avgjørende for forskningen rundt Leveller-skriftene,²⁷² og hatt stor virkning. Et symptom på dette er at alle de som hevder som en selvfølge at det er snakk om ”manhood suffrage”, skriver før MacPhearson. Etter hans bok har forskerne uttalt seg i mindre bastante termer. Eksempler på disse er Aylmer,²⁷³ Shaw²⁷⁴ og Coward.²⁷⁵ De tar i hvertfall høyde for at det har vært en debatt, og Shaw referer direkte til MacPherson. Selv Pocock nevner for MacPherson, selv om han lar spørsmålet stå åpent.²⁷⁶ Det er interessant å se at Haller, som ikke bare er den tyngste, men også den tidligste moderne forfatteren når det gjelder puritanismen, er ambivalent i dette spørsmålet, og dette må stå som et testament over dybden i hans forskning.²⁷⁷

Personlig mener jeg at at *både* MacPherson og Thomas har rett. Det må riktignok regnes som en faglig feil for enhver pris å påføre tenkere konsistens hvis den kanskje ikke finnes; men hvis man vil spore en politisk genealogi fra John Lilburne, må han primært tas til inntekt for den liberaldemokratiske tradisjon. Det vil ikke uten videre si at han hadde klare, konsistente holdninger. Leveller- partiet var løst organisert og fungerte uten et fast program. Det representerte veldig mange håp, aspirasjoner og ambisjoner på radikal puritansk side. De handlet derfor innenfor en bred idéramme, og i dette tilfelle snakker vi også om demagoger, ikke systematiske politiske filosofer.

- Oikos-debatten i Putney -

Mottagelsen av *The Agreement* i Putney såvel som denne fagdebatten bringer frem et metodisk spørsmål: om begreper som ”klasse” og ”økonomi” er gyldige forklaringskategorier innen idéhistorien. I dette tilfellet besvarer dokumentene spørsmålet bekreftende. I dag er det forhåpentligvis ingen som er naive nok til å underslå de fysiske forutsetningers kraft til å påvirke en kulturs tankemønstre. Men i idehistorien kommer dette an på om dette kan knyttes til noe åndelig eller ideasjonelt. Innen vår disiplin kan man ikke slå seg til tåls med at økonomiske forhold automatisk og determinert skulle styre historien. Dette var feilen som ble gjort det i gjennom hele det 20. århundre, men klarer man å belyse en oppfatning om eiendom i forhold til muligheten for intellektuelle strategier innen en historisk kultur, kommer man i havn. Og dette synes godt i Putney-debattene, både hos grandene og Lilburne-partiet

---

²⁷² Men har dessverre også monopolisert og brukt opp alle krefter i forhold til temaet.

²⁷³ Aylmer (1975) op.cit ss 88-89

²⁷⁴ Shaw (1968) op.cit, ss 62-63

²⁷⁵ Coward (2003) op.cit, s 232

²⁷⁶ Pocock, (1975) op.cit, s 376

²⁷⁷ Haller (1955) op.cit, ss 308 og 325

generelt.²⁷⁸ Idiomet de snakker innenfor, er nemlig *oikos*: Aristoteles klassiske ideal om autarkisk rasjonalitet. Dette var fremdeles dagens orden i 1600-tallets England, og resonnerer kraftig og umiskjennelig i Iretons berømte uttalelse fra Putney-debattene: Nemlig det at en manns politiske ansvarlighet er avhengig av at han har ”*a fixed interest in this kingdom.*”²⁷⁹ Uavhengighet, dvs. at man ikke ved tjenerskap og annet slaveri tar del i en annen manns rasjonalitet, er avgjørende. Så langt er det lett å se den tradisjonelle tenkningen fra antikken, nemlig kastesamfunnet som har sin basis i privilegier: Blod, harmoni og sanksjon fra høyere makter ut fra tings synlige og dermed naturlige orden. Det kunne være en behagelig løsning å avslutte argumentet her, og holde seg innenfor fagets vektlegging av kontinuitet; men det er et annet idegrunnlag i Putney-dokumentene som bryter med de tradisjonelle tankemønstrene, og derfor peker fremover mot moderniteten: nemlig at denne formen for utestengelse av lønnstagere som er en bekreftelse av autarkisk rasjonalitet, nettopp er basert på labilitet, og forutsetter en verden i flyt; ikke stillstand, men bevegelse, ikke harmoni, men det som ettertiden mer eller mindre mytisk har akseptert som idealbildet av moderne anglo-saksisk kultur: nemlig det konstruktive kaos, hvis fremste inkarnasjon er det engelske Parlamentet. Grunnen til jeg kan hevde dette, er rett og slett fordi argumentet handler om ”property, og ”property” var i England allerede et dynamisk konsept. Det hadde vært en voldsom forandring i den sosiale sammensetningen etter Henrik VIIIs tid, og 1600-tallets England var preget av uvanlig stor mobilitet sammenlignet med de foregående århundrene. Erkeeksemplet er nok Lionel Cranfield, som startet som butikklærling og endte som jarl av Middlesex, men mange andre fant ut at det var mulig å forbedre sin posisjon innenfor det engelske samfunnet. En simpel brygger kunne med riktig kapitalmengde og de rette kunstgrep få seg et våpenskjold, og en baron kunne fort falle utenfor sin standstilhørighet ved økonomisk uforsiktighet.²⁸⁰ Et samfunn som i så høy grad tillater dette kan ikke lenger kalles et standssamfunn; England bar i seg en mer elastisk struktur under sin offisielle føydalisme.²⁸¹ Det var ikke lenger snakk om å permanent skille en del av befolkningen fra den politiske prosessen med teologisk sanksjonerte juridiske midler - som i romerrepublikken eller i middelalderen. Dette er ikke en simpel gradforskjell, men en avgjort *karakterforskjell* fra generell før-moderne europeisk tradisjonalisme. Et enkelt eksempel fra *The Agreements* og Putney kan bidra til å illustrere. Tjenere og lønnsarbeidere nektes stemmerett; men hvem var disse gruppene? Igjen må

---

²⁷⁸ Om ikke hos Rainsborough.

²⁷⁹ Putney, op.cit, s 54

²⁸⁰ Engberg, Jens (1971) *Årsagerne til den engelske borgerkrig 1642-49*, Gjellerup, København, s 16

²⁸¹ Jamfør Macpherson (1962) op.cit, som argumenterer for at Hobbes teorier om alles kamp mot alle var predisponert av at England allerede fungerte som et kapitalistisk samfunn.

sosialhistorien inn. Det var vanlig for unge engelske menn, uansett herkomst, å ta en form for tjenestetid som en del av sin utdanning.²⁸² Kavaleren ble gjerne pasje i et annet hushold, og the "middle sort of people" og gentry'et søkte til håndverk, slik Lilburne gjorde. *Deretter* ble det forventet av individet at det skulle praktisere håndverk, skape en husstand - og *dermed bli sin egen herre med krav på å bli hørt*. Fordi tjenestetiden kan avsluttes med fritt valg av yrke, snakker man derfor om et samfunn som opererer med det vi med en idealtipe kaller en *klassestruktur*, mer enn en *standsstruktur*. For en klassestruktur er ganske enkelt en atomistisk samfunnsordning²⁸³ med flytende mobilitet, som oppstår når de guddommelige sanksjonerte skiller mellom stendene bortfaller. Hvilke forhold 1600-tallets offisielt aristokratiske England fungerte etter, og hvilke idealer de eventuelt hyklet på tross av dette, er spørsmål jeg ikke vil ta opp her. Poenget er at det engelske hierarkiet godtok, mer eller mindre velvillig, mer eller mindre motvillig, en flytende sosial ordning, slik vi kjenner det fra kontinentet i samme periode. Dette stemmer overens med Goldstone, når han beskriver de europeiske landene i tidsalderen som agrar-kommersielle stater,²⁸⁴ en tilstand av sosial og idémessig transformasjon og oppløsning som etter hvert ledet til en nydannelse. Til tross for all faktisk elendighet og intellektuelle trauma dette bragte menneskene i perioden, kunne England på godt og vondt smykke seg med benevnelsen progressiv – selv om denne forandringen kom ekstremt tregt og motvillig.

Utkommet av Putney-debattene ble ikke slik Lilburne og Wildman hadde forventet. Ikke bare ble de overkjørt av Ireton, men grandene fant raskt en grunn til å gjenopprette disiplinen blant soldatene. Den 11. november flyktet nemlig kong Charles fra Hampton Court til Wight, den lille øya utenfor Dover. Charles hevdet at Levellerne planla å drepe ham,²⁸⁵ men hadde sannsynligvis et langt mer kynisk motiv: han ville skaffe seg større spillerom, da han lå i forhandlinger med skottene. De hadde ikke mye til overs for sine nye "landsmenn" i England, og kunne godt tenke seg å gjenoppta krigen på kongens vegne. Faren for en ny rojalistkrig var et nydelig påskudd for å utradere Levellers militære innflytelse, og han beordret tre mobiliseringsplasser i stede for en. Lilburne skjønnte at programmet hans var i ferd med å bli offer for *divide et impera*-taktikk. Han satte derfor ut til Corkbush Field ved Ware på prøveløslatelse og hesterygg, men det var for sent. Kun to regimenter hadde møtt opp mot

---

²⁸² Coward (2003), op.cit, ss 36-66

²⁸³ Individual- eller husholdningsdefinert.

²⁸⁴ Jamfør Goldstone, Jack A. (1991) *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, University of California Press

²⁸⁵ Shaw (1968) op.cit s 64

ordre, deriblant soldatene til broren, oberst Robert Lilburne. De kom med trykk av *The Agreement* i hattene, men offiserene handlet raskt; tre soldater ble dødsdømt etter standrett, og soldaten Arnold ble skutt foran de andres øyne.²⁸⁶ Det stilnet opposisjonen, og disiplinen var gjenopprettet. De få hadde overvunnet de mange, og levementer hadde mistet politisk ansikt.

Lilburnes løytnanter tok et dramatisk skritt ved Corkbush Field. De våget seg inn på militært opprør, men ble fullstendig avkledd av Cromwells autoritet. Følgelig mistet de mye innflytelse, og mer enn noe annet illustrerte Ware hvor svakt fundert stillingen deres egentlig var. Mest av alt minnet de om en veps som erter bjørnen; det går bra så lenge bjørnen smiler og bærer over med det, men fra det øyeblikket den blir sint, blir leken alvor. Det var også slik grandene hadde oppfattet dem i Putney; de hadde såvisst ingen tanke om å la bredt inkluderende demokratiske ideer bli en del av Englands fremtid. De trenerte, og da vepsen prøvde seg, slo de hardt. Til tross for tilbakeslaget innså ikke Lilburne og Overton i hvor stor grad de faktisk hadde tapt initiativet. Den 14. desember kom Lilburnes svar på nederlaget, og som så ofte før var det skrevet fra innsiden av Tower. Skriftet het *Englands Freedome, Souldiers Rights*, og tok karakteristisk nok form av juridisk-historisk argumentasjon. Selv om the Levellers ikke var utspilt, var *Englands Freedome* fullstendig malplassert i lys av Ware. For oss som kan se ting i retrospekt, er det helt tydelig at utviklingen hadde gått forbi det punkt hvor ting kunne løses med argumenter. Lilburne kunne skrike så mye han ville om engelske friheter og ulovlige overgrep, men veien fremover gikk deretter gjennom Oliver Cromwell. Tidens store spørsmål kom derfor ikke til å avgjøres med flertallsbeslutninger, men med blod og jern.

- *Englands Freedome, Souldiers Rights* -

Argumentasjonen i *Englands Freedome* er både generelt indikativ på Lilburnes agitasjonsmessige nyorientering, og hans særpregede legalistiske form for kontraktstenkning spesielt. I korthet går det ut på at krigsretten ved Ware var ulovlig, da arméen på dette tidspunktet legalt sett ikke kunne vært underkastet statens myndighet. Utgangspunktet er den problematikken som oppsto med Parlamentets oppløsningsordre fra mai, og armeens mot-manifest, *A Solemn Engagment of the Army* den 5.juni. Lilburne hevder at krigsretten var ulovlig da disse to dokumentene kombinert gjorde at The New Model på ikke lenger kunne sies å være underkastet Statens kommando. Men krigsrettssaken er bare et prisme, en nøkkel inn til å hevde noe langt mer vidtrekkende. Pamfletten inneholder idémessige konsekvenser

---

²⁸⁶ De tre trakk lodd, og denne Arnold tapte. Cromwell trengte bare ett eksempel.

som gir den mer dybde og derfor langt større politisk anvendelighet: den frigjør den militære makten fra sivil kontroll. Denne doktrinen hadde meget farlige implikasjoner for arméens legale status, og dermed dens politiske applikabilitet.²⁸⁷

Nøkkelen var krigsrettssaken. Lilburne hevder at den per definisjon var ulovlig da landet ikke lenger var i krig. På dette siterer han i kjent stil engelsk lov,²⁸⁸ og så langt er det ingen avvik fra vanlig Lilburne-retorikk. Interessant blir det først når han anfører grunnene til at armeen ikke kunne regnes for å stå under statens kommando. I likhet med krigsretten hevder han at Parlamentets kommando var nullifisert av *The Solemn Engagement of the Army*. Hæren hadde ikke samlet seg som en parlamentær militærstyrke, men kun som ”*a company of free Commons of England*.”²⁸⁹ De ønsket via *the just principles, the law of nature and nations, to recover their own and all the peoples just rights and liberties*.²⁹⁰ Med andre ord slåss de ikke bare for sine egne rettigheter; de kjempet for hele det engelske folk. The New Model var ingen simpel leiehær som slåss for bytte, den var folket i våpen.

Denne eksotiske oppfatningen rettferdiggjør Lilburne med at i den grad offiserene og soldatene var en armé, var det kun av egen vilje og konsens, ”*by their own mutuall Agreement*.”²⁹¹ Da Parlamentet beordret oppløsning, sverget soldatene i kontrakten *A Solemn Engagement* på å holde sammen, og derfor var de sin egen hær, frigjort fra parlamentskommando, mente Lilburne. Følgelig kunne de ikke være under noen annen autoritet enn den de skapte for seg selv, og beleilig nok hadde de en slik autoritet: nemlig the Army Council. Generalkonsilet gav Lilburne et argument for å hevde at the New Model var unik i verdenshistorien. Noe slikt hadde aldri før hadde skjedd i militærhistorien, for ”*this Counsell was wholly new, and in a way diverse or different from all Martiall Courts or Counsels of Warre, that ever the Sun beheld in a mercenary Army*”.²⁹² Konsilets unike karakter ble demonstrert ved at to menige soldater fra hvert regiment skulle velges inn, og at ”folket” derfor fikk noe å si. Hvis vi noe sted skal lete etter en oppfatning av historiske brudd i John Lilburnes forfatterskap, er det her. Antagelig uten å vite det selv slutter Lilburne ringen tilbake til alle de tre typene argumentasjonsstrategier som blir nevnt i min innledning; naturrettstenkning, klassisme og Common Law-dogmet. Soldatene som skal inn i Konsilet kvalifiseres nemlig ved at de blir *valgt*. Konsilets sammensetning ble altså ikke bestemt ”by

---

²⁸⁷ Forutsatt at den ble godtatt av soldatene og offiserene, vel å merke. En idéns kraft er ingen garanti for dens viktighet, da det er slik at idéer er avhengig av mennesker for å eksistere, ikke omvendt.

²⁸⁸ John Lilburne: *Englands Freedome, Soldiers Rights*, 1647. Trykket i Wolfe (1944) op.cit s 243

²⁸⁹ Lilburne *ibid*, s 243

²⁹⁰ Lilburne *ibid*, s 243

²⁹¹ Lilburne, *ibid*, s 244

²⁹² Lilburne *ibid*, s 245

the Gens. [General's] wil...but in a Parliamentary way by the Soldiers free election".

Konstitueringen av the Army Counsell skjer altså ikke ved kommando, imperium, Lex Romana, men ved election, custom, Common Law. Dette er den historisk-juridiske Common Law-delen av hans argumentasjon; men dette argumentet henger igjen på en annen type argumentasjon. Da Lilburne sommeren 1647 begynte å agitere overfor soldatene, hevdet han at borgerkrigen hadde redusert England til *naturtilstanden*. Der de vanlige autoriteter hadde vist seg korrupte eller inkompetente, var det behov for en ny samfunnskontrakt – et *Agreement of the People*. Denne delen av pamfletten kan derfor karakteriseres som naturrettsargumentasjon, og av denne tesen og antitesen fremstår syntesen. For de eneste som kunne hevde å representere nasjonen i denne stunden, var den seierrike armeen – den var som nevnt ingen simpel *mercenary Army, hired to serve the arbitrary power of a State*²⁹³, men et tverrsnitt av befolkningen i våpen, hvilket skyldtes the New Models spesielle nasjonale karakter. Her blir altså den gamle ideen om *borgersoldaten* vakt til live igjen. Som vi husker fra del 2, var dette klassisisten James Harringtons drøm. Det antikke idégrunnlaget i dette skal strengt tatt være unødvendig å nevne, men for klarhets skyld kan det påpekes at borgerne – *hoi politai* - per definisjon er politiske. Det betyr at de er frie, har medbestemmelse, og har derfor rett til å bære våpen. Ergo er de også lovgivere – *citizen legislators*.²⁹⁴ Slik benytter *Englands Freedome* seg av alle de tre hovedtypene av argumentasjon som var tilgjengelig i samtiden. Det er langt fra konsistent, men John Lilburne var ikke politisk filosof; han var en idealistisk demagog. Personlig tror jeg at det for så vidt var ideologisk ubevisst, men politisk sett fullstendig taktisk. Det hadde sammenheng med de maktforhold som oppsto da armeen politiserte seg våren 1647. Demagogen produserer aldri idéer, men han henter fritt av det arsenalet han finner.

Selv om *Englands Freedome* logisk sett helt er i tråd med hans tidligere tenkning, kan det sees som nok et steg i radikaliseringen av Lilburnes politiske engasjement; The New Model Army var levellernes Rubicon. Lilburnes geni var å gjøre en enkeltsak til et prinsipielt argument og en fjær til fem høns, og krigsretten er bare en unnskyldning for å påtale en rekke forhold han krever rettet. Det svake leddet i Lilburnes kontraktsargumentasjon er det Ireton påpekte i Putney: nemlig at det åpner for en generell opprørsrett hvor hvem som helst kan lage en stat. Begrunnelsen for at the New Model hadde opprørsrett var i følge Lilburne fordi at de sto for "common right and freedom", men dette var bare et svakt ad hoc-argument.

---

²⁹³ Lilburne, *ibid*, s 244

²⁹⁴ Pocock (1975), *op.cit*, s 385. Pocock har en imponerende gjennomgang av Harringtons ideal om borgersoldaten som lovgiver i kap. XI, "The Anglicization of the Republic".

Riktignok er dette det festet som tilfører argumentasjonen et skinn av legitimitet for samtiden, men det er ren og småskåren legalisme. Noen av argumentene er logisk tvilsomme, og Lilburne var Common Law-lærd nok til å skjønne at det ikke holdt vann; mange para-militære opprørere kunne nok tenkt seg å få en lignende rettfærdiggjøring i dag. Det fjernet heller ikke det grunnleggende forholdet: hæren hadde trosset Parlamentet, og Lilburne var villig til å legitimere det.

Som konklusjon på pamfletten kan man gjøre seg den generelle observasjon at Lilburne trodde for godt om folk. Han forvekslet stadig det å *ha* rett med det å *få* rett. Som inspirert politisk idealist, var han en elendig taktiker og realist. Dette gjør at *Englands Freedome, Souldiers Right* fremstår som nokså ubehjelpelig. Han trodde grandene ville gjøre som han sa bare fordi han tilfeldigvis hadde moralsk, om ikke legalt rett, og slik bedro han seg selv igjen. På den annen side skal han få ros for ambisjonsnivå, for den generelle agendaen bak pamfletten er klar: nemlig å løsrive arméen fra Parlamentets kontroll. Fikk han bare de menige soldatene med seg, måtte selv Cromwell godta denne tilstand. Arméen skulle altså bli et nytt Parlament å bygge videre på, et nytt "folk"; men, i denne epoken, som Wolfe påpeker, kunne ikke en gang det bemerkelsesverdige historiske fenomenet som utgjorde The New Model Army kombinere borger og soldat.²⁹⁵ Ved Ware hadde de igjen lært seg å adlyde.

Englands Freedome, Souldiers Rights er både kronologisk og tematisk en god avslutning på kapitlet om 1647. Året bevitnet Lilburne og the Levellers transformasjon fra politiske aktivister til militante revolusjonære, i og med at de prøvde å ta kontroll over hæren. Selv om det i november ble åpenbart at de hadde overspilt hånden, betyr det ikke at de var politisk bankerott. Den London-baserte partiorganisasjonen som kun var rudimentær i 1647 begynte å fungere for fullt i 1648, og de hadde heller ikke tapt all innflytelse i the New Model. Etter å ha hentet seg fra sjokket etter Ware, forberedte Lilburne, Walwyn, Overton - og nå også taktikeren Wildman - hva som skulle skje i 1648. Spørsmålet var bare hva Fairfax Cromwell og Ireton ville foreta seg, for etter Putney var de for erklærte motstandere å regne.

V.4 1648 - REVOLUSJON

- *The Mournfull Cries og The Earnest Petition* -

Det historiske hendelsesforløpet i 1648 var i det store og hele en eksakt repetisjon av 1647, bortsett fra at det da fikk blodig utgang. Bakgrunnen for dette var den fortsatt uløste

---

²⁹⁵ Wolfe (1944) op.cit s 242

konflikten mellom det presbyterianske Underhuset og det independentiske offiserskorpset. Riktignok var the Commons blitt iredtesatt da Prynne, Holles og Stapleton var blitt kastet ut, men de var ikke overvunnet; og derfor gjentok mønsteret fra 1647 seg. Parlamentet startet igjen en politisk kampanje mot armeen mens de selv forhandlet med Kongen. Som mottrekk allierte de militære seg nok en gang med Lilburne og hans Levellers, og utga egne manifeste. Da disse ikke ble hørt, endte det som året før med okkupasjon av London, og deretter et nytt Armekonsil. Denne gangen sto kampen mellom Lilburne og Cromwell, men også dette Generalkonsilet endte i forbitrelse; forskjellen fra 1647 var at de da desillusjonerte grandene endelig var villige til å trekke konsekvensene av sine opprørske handlinger. Vinteren 1648-49 markerte derfor undergangen for både presbyterianerne og gruppen rundt Lilburne, og blodofferet som beseglet deres politiske skjebne var Kong Charles. Hendelsene som utspilte seg mellom januar og november 1648 ledet direkte frem til både den kortlivede engelske republikken av 1649 og det cromwellianske Protektoratet av 1653, og John Lilburne spilte en interessant rolle i det.

Etter å ha blitt ostrakisert fra arméen, måtte gruppen rundt ham foreta nok en politisk *volte facé*. De gikk tilbake til parlamentsstrategien, og forsøkte igjen å påvirke Underhuset via populistiske parlamentsappeller med underskrifter. Måten å oppnå dette på var å perfeksjonere London-organisasjonen. Hver eneste bydel i London fikk sin egen Leveller-celle, hvor tilhengere og organisatorer opprettet hovedkvarter på en lokal kneipe. Disse rapporterte igjen til partiledelsen på The Whalebone Tavern, hvor Lilburne ledet en komite av tolv menn som koordinerte agitasjonen. Hele gildet ble betalt av kassererne Thomas Prince og Samuel Chidley, som organiserte abonnemeter på manifeste og partiavisen *The Moderate*. Lilburnes tilhengerskare var først og fremst et urbant fenomen, men organisasjonen hadde celler så langt unna som Buckinghamshire og Hertfordshire.²⁹⁶ I tillegg kunne *The Moderate* smykke seg med å ha politiske korrespondenter på plass i Bristol og Chester. Selv i det fjerne Newcastle fantes en rapporterende Leveller-journalist, og dette tilførte partiet "*a national flavour*", som Shaw skriver.²⁹⁷ Tanken bak London-partiet var å oppnå politisk legitimitet ved å samle enorme antall underskrifter til appellene, og med denne organisasjonen i ryggen begynte Lilburne og hans løytanter å arbeide på et nytt *Agreement of the People*.

Derimot er dette å foregripe begivenhetene litt, for året var nesten ikke i gang før Lilburne var involvert i sin første kontrovers. I tråd med den nye populistiske orienteringen begynte Lilburne å inkludere sosiale krav i sine pamfletter. Dette var uvanlig, da Lilburne

---

²⁹⁶ Brailsford (1962) op.cit s 314

²⁹⁷ Shaw (1968) op.cit s 68

primært agiterte for håndverkerne og småborgerskapet. I og med at kravene sjelden var meget vidtgående, og at "servants and wage-earners" fremdeles ble utestengt fra å stemme i *The Second Agreement* senere samme år, må dette mer ses som taktikk enn endring av ideologisk orientering. Det var heller betinget av massesupport-strategien slik den er skissert ovenfor. Skulle det fungere, måtte man spille på saker som berørte befolkningen, og dette ble tydelig allerede i januar. Da utga Lilburne pamfletten *The Mournfull Cries of Many Thousand Poore Tradesmen*, og samme dag²⁹⁸ utga han manifestet *The Earnest Petition*.²⁹⁹

Innholdet i *The Mournfull Cries* er ikke viktig annet enn som et symptom på Lilburnes *volte facé*. Det er en ren populistisk appell i et enkelt og sentimentalt språk som forsøker å slå politisk mynt blant underklassen. Agitasjonsgrunnlaget var den elendighet som fulgte av borgerkrigen - hard skattlegging, handelresesjon og uår. Derimot fungerer pamfletten på flere nivåer, og er interessant å vurdere som et tidlig-moderne forsøk på politisk propaganda. Primært er pamflettens oppgave å fremstå som et spontant utrop fra de fattige, som ønsker at "the cravings of our Stomacks could be heard by the Parliament and City", at "our pined Carkasses were open to every pitifull Eye".³⁰⁰ Videre er den en fordømmelse av de høye parlamentsmenn og rikfolket i City, som fjernt fra de fattiges elendighet drikker "Wine in Bowls, and stretch... upon Beds of Down...[and] grind our faces, and flay off our skins".³⁰¹ Ytterligere er den – avslørende nok - et forsvar for de heroiske soldatene, "who refused to disband, because you would have Iustice and Freedom".³⁰²

Riktignok spør Lilburne om borgerkrigen ikke bare har utartet til en kamp om hvilke herrer fattigfolket skal slave for, men *The Mournfull Cries* er ikke noe proto-sosialistisk arbeidermanifest. Lilburne hadde et særegent talent for å fremstille seg selv som selve symbolet på den vanlige manns kamp mot makten, og nøkkelen til å forstå pamfletten er å innse at den er bygd opp på nøyaktig samme måte. Med andre ord, den bruker bare arbeidernes nød som en nyttig prisme for å fremheve Leveller-politikkens fortrefelighet. *The*

---

²⁹⁸ Antagelig 18. januar (Wolfe (1944) op.cit s 259). Boksamleren Thomasson fikk tak i den 22. januar.

²⁹⁹ Begge er å finne trykt i Wolfe. *The Earnest Petition's* fulle navn - all den tid den ikke hadde noen skikkelig forside - må strengt tatt bli *To the Supream Authority of England, The Commons Assembled In Parliament. The Earnest Petition of many Free-born People of this Nation*, trykket i Wolfe (1944), op.cit. Jeg har derimot valgt å bruke den enklere tittelen, da denne er mest vanlig blant forfatterne som skriver om the Levellers. Grunnet ordlyden tilskriver Wolfe manifestet til Lilburne eller Overton (Wolfe op.cit, s 260). Selv om de har forskjellige syntaktiske trekk, kan det noen ganger være vanskelig å skille dem. Språkføringen passer uansett ikke på William Walwyn, som ville vært den neste i rekken til å betros et slikt ansvar. Brailsford tilskriver den i sin helhet til Lilburne og sier at han selv innrømte forfatterskapet, men fører dessverre ikke belegg for hvor dette skjedde (Brailsford (1961) op.cit, s 320). Derimot har en meget godt poeng angående bibelsk språk og den endeløse historisk-juridiske siteringen i marginen, så på bakgrunn av dette har jeg ment det riktig at den er Lilburnes verk.

³⁰⁰ *The Mournfull Cries of Many Thousand Poore Tradesmen*, trykket i Wolfe (1944) op.cit, s 275

³⁰¹ *The Mournfull Cries*, ibid, s 275

³⁰² *The Mournfull Cries*, ibid, s 277

Mournfull Cries er nemlig ikke et systematisk skrift som fremstiller en viss politisk teori. Stykken ligger heller i at den tilsynelatende er et spontant utrop fra de elendige, som nå krever en normalisering av samfunnet, men det egentlige geniet ligger i hvordan den er skrevet. Bare litt etter litt, nesten subliminalt, dukker Lilburnes prinsipper opp i skriftet, og da bare som ”tilfeldige” eufemismer, ”spontane” løsningsforslag. Kunne man bare få etablert ”*the just common Freedomes of the Nation*”;³⁰³ kunne bare det elendige tyranniet av parlamentær sentralstyring snart ende; kunne man bare få et offentlig betalt dommerkorps og ”*plain written Lawes, in our own Tongue*”;³⁰⁴ skulle nok alt bli bedre; og tilfeldigvis er alle disse prinsippene de vi kjenner som Lilburnes egne. Elendigheten er stor, men det finnes heldigvis en løsning skriver den ”ukjente” forfatteren - og avslører dermed seg selv for godt. For det finnes ”*a large Petition of some pitifull men, that is now abroad, which contains all our desires, and were that granted in all things, we should have Trading again, and should not need to beg our Bread*”.³⁰⁵ Petisjonen det henvises til er selvsagt ingen annen en *The Earnest Petition*, som ble utgitt samme dag. Wolfe oppgir at Parlamentet også antok at en av de berømte *Professors of Rhetorick in Newgate, or Ludgate* hadde skrevet det.³⁰⁶ Det var ikke dårlig gjettet, selv om Lilburnes siste fengselsopphold riktignok var i the Tower. *The Mournfull Cries* var altså en propagandamessig hjelpepamflett for *The Earnest Petition*, som var et lang mer sofistikert skrift. De som ikke forsto de abstrakte teoriene i parlamentsappellen, kunne i hvert fall forstå bildene som ble malt i *The Mournfull Cries*. Hovedangrepet ble selvsagt satt inn med *the Petition*, og tanken var å utnytte organisasjonen til å samle så mange underskrifter som mulig; hundre tusen var målet.³⁰⁷

Alt man kan forvente seg av epokalt atypiske oppfatninger fra ”Free-born Johns” side, er tilstede i *The Earnest Petition*. *The Petition* inneholder de fleste standard Lilburne-krav, men også et par overraskelser som bekrefter gruppens nye og folkelige baserte strategi. Kravene ble fremsatt i seksten paragrafer, og kan innordnes under følgende kategorier: ”vanlige Lilburne-krav, ”nye krav”, ”populisme”, ”trusler”, og i den rekkefølge. Av de krav i *The Earnest Petition* som etter Putney må regnes for å ha blitt ”vanlige” kan vi telle folkesuverenitet, lov på engelsk, ingen forbrytelse uten positiv lov, retten til å tie, raske rettsaker, fengsel kun som varetekt, opphevelse av monopoler,³⁰⁸ stemmerett for alle engelskmenn over tjueen år som ikke var tjenere, tiggere eller rojalistsoldater, reformasjon av

³⁰³ *The Mournfull Cries*, ibid, s 276

³⁰⁴ *The Mournfull Cries*, ibid, s 277

³⁰⁵ *The Mournfull Cries*, ibid, s 277

³⁰⁶ Ludgate var også en straffeanstalt

³⁰⁷ Brailsford (1961) op.cit, s 324

³⁰⁸ Og da selvsagt spesielt Handelseventyrerne. *The Earnest Petition*, op.cit, § 9, s 268

grevskapenes parlamentsrepresentasjon etter befolkning, religionsfrihet, progressiv skattlegning, avskaffelse av kjøpsskatt og umiddelbart nyvalg. Alle disse er idéer som er blitt presentert tidligere i oppgaven.

Innen sjangeren ”nye” krav finnes det derimot mer interessante ting. Det første som dukker opp er i §2, hvor han ber om en definisjon av den politiske suverenitet i riket.³⁰⁹ Hvis det skulle finnes en vilkårlig og urettferdig makt i konstitusjonen, dvs en makt som ikke utgikk fra folkerepresentasjon – som Konge eller Lorder – ville Lilburne gjerne vite hvem de var, og hvorfor man skulle underkaste seg dem. Dette ville betydd en rasjonalisering av tidshelliget *custom* som få av de tradisjonalistiske engelskmennene var klare for. Videre krever han i §3 en definisjon av embeters jurisdiksjon, hvilket også ville vært en rasjonalisering, da i tråd med kravet om positiv skrevet engelskspråklig lov. Videre skulle embetsmennene lønnes skikkelig, så man unngikk korrupsjon og nepotisme. Det mest vidtgående kravet kommer i §4: nemlig at *”No particular cause, whether Criminal or other, which comes under the Cognizance of the ordinary Courts of Iustice, may be determined by this House [Underhuset] or any Committee thereof”*;³¹⁰ Dette betyr simpelthen at den lovgivende makt ikke skal fungere som dømmende; det er *maktfordelingsprinsippet*, bare uttrykt i den jus-besatte Lilburnes meget rudimentære 1600-tallstermer.³¹¹ Men det stopper ikke der. I §6 krever han at advokatene skal få tilstrekkelige lønninger fra The Exchequer, så de ikke utpiner folket. Dommerne og advokatstanden skulle altså betales av det offentlige for å unngå korrupsjon. Her kaster Lilburne igjen Underhusets argumenter fra *The 150th Page*³¹² tilbake mot dem, hvor de rettferdiggjorde sitt opprør mot Kongen med konsens-teorier; Parlamentet må ha irritert seg bitterlig over at de noengang utga dette spenstige skriftet. Ytterligere tiltak mot korrupsjon kommer i §7, hvor Lilburne krever at det blir *”enacted, to be death for any person or persons whatsoever, directly or indirectly, to buy, or sell, or offer, or receive moneys, or rewards, to procure for themselves or others, any Office or power or trust whatsoever”*.³¹³ Min oppfatning er at av alle kulturelt uantagelige krav Lilburne stilte i *The Earnest Petition*, er dette det mest illusoriske. Englands politiske sammensetning, elitesamarbeidet mellom Konge, høyadel og squires, var nepotismen definert, og ble beskyttet

---

³⁰⁹ Som et idéhistorisk artighet kan det nevnes at han i tillegg introduserer den nye og ganske oppfinnsomme tanke om at *”no Authority being of God, but what is erected by the mutuall consent of a People”*. Det er ikke godt å si hva Herren selv syntes om denne beskjæringen av sin allmakt, men den plutselige innsikten må ha vært meget behendig for Lilburne. *The Earnest Petition*, op.cit, § 2, s 265

³¹⁰ *Earnest Petition*, ibid, §4 s 266

³¹¹ Brailsford regner dette som en av Lilburnes viktigste nye oppfatninger i dette skriftet, Brailsford (1961) op.cit s 322, men det er et poeng å få med seg at han enda forsto rekkevidden av å skille eksekutiv og legislativ.

³¹² Se behandlingen av *England's Birthright Justified* i kapittel V.1

³¹³ *Earnest Petition*, op.cit, §7 s 268

selv av monarkomaken Henry Ireton. Kravet angrep hele den aristokratiske patron-klientstrukturen som preget England frem til 1800-tallet, og var derfor en fordømmelse av både den politiske kulturen og de sosiale forhold i seg selv.³¹⁴ Det var ingen sjanse for at noe slikt ville bli godtatt, men dette angrepet på den engelske standsstrukturen krones med å slå mot selve grunnlaget for adelens politiske makt: JPs³¹⁵ såvel som sheriffene skal velges av folket i fylket. Dette ville ført til en desentralisering som gjorde grevskapene uavhengige av Westminster, da sheriffen var den eneste lokale embetsmann regjeringen hadde. I samme åre krever Lilburne at embeter ikke skal blandes, og at embeter skal være ett-årige.³¹⁶ Statens regnskaper skal være offentlige og åpne³¹⁷ og underlagt folkelig kontroll. Dette er de ”nye” krav i *The Earnest Petition*, men de lå selvsagt alltid latent i Lilburnes politiske tenkning. Hva vi ser, er altså en sakte men sikker raffinering av de politiske teoretiseringer han befattet seg med, modnet og påtvunget av de skiftende situasjonenes forskjellige krav og særegenheter. Det er et meget stort steg fra det banale utgangspunktet han hadde som martyriumsinspirert puritaner i *A Worke of the Beast*, til det punkt hvor han krever en fungerende sekulær definisjon av nasjonal suverenitet og parlamentsjurisdiksjon.

Det nye ved *The Earnest Petition* og *The Mournfull Cries* var selvsagt de sosiale kravene, hva jeg har kategorisert som ”populisme”. De er ikke mange, men de er viktige. I §§13 og 14 kommer et krav om å gjøre ende på fattigdommen. Ikke bare skal Parlamentet tilrettelegge for at fattige kan arbeide, men i den grad de faktisk er avhengige av understøttelse, skal de selv ”be enabled to choose their Trustees, to discover all Stocks, Houses, Lands, &c which of right belong to them”.³¹⁸ Konsensisk representasjon var altså ikke bare for de som eide. Videre skulle de fattige ha ”better wages for their labour”,³¹⁹ og

---

³¹⁴ For de som vil undersøke dette nærmere, kan det være interessant f.eks å se på hvilke stilling Percy-familien, hertugene av Northumberland, hadde i the Council of the North før personalunionen under James I i 1603.

³¹⁵ Justices of the Peace, provinsdommerne ved the Assizes

³¹⁶ Det er idéhistorisk meget spennende at Lilburne her skriver følgende ”It has been a maxime amongst the wisest Legislators, that whosoever means to settle good Laws, must proceed in them with a sinister, or evil opinion of all mankind; and suppose that whosoever is not wicked, it is for want of oportunity...” (*Earnest Petition*, op.cit. fotnote til §11, s 270). Dette er en særdeles uvanlig holdning for den ellers godlynte Lilburne, og Brailsford lurer på følgende: ”Did the cynicism of this passage spring from experience or the doctrine of original sin?” (Brailsford, op.cit, s 322). Jeg stiller derimot følgende spørsmål: Kjente Lilburne til Machiavelli? Kjente han til *Fyrsten*, eller hvertfall grunnprinsippene i den? Helt siden kardinal Reginald Poles tid hadde det vært en Machiavelli-resepsjon i England, om enn noe negativ. Lilburne visste hvertfall nok til å kalle Ireton ”the cunningest of Machiavellians” (Shaw, op.cit, s 74), men det er ikke noen garanti for at han kjente til annet enn uttrykket. Derimot fremstår Lilburnes fotnote nærmest som ordrett sitering fra *Fyrsten*, og jeg kan ikke helt forstå at Brailsford har klart å overse denne sammenhengen. Uansett er det et svært symptomatisk tegn på Lilburnes politiske modning, all den tid han hadde vært så optimistisk i forhold til menneskene.

³¹⁷ *Earnest Petition*, ibid. § 10, ss 268-69

³¹⁸ *Earnest Petition*, ibid. § 13, s 270

³¹⁹ *Earnest Petition*, ibid. § 13, s 270. For godt mål slenger Lilburne også med en oppfordring om å få fart på sildefisken.

ubrukt utmark måtte utnyttes til deres fordel. Indirekte skatter som lå tyngre på fattige enn på rike måtte avskaffes, og skatten beregnes etter størelse på formue.³²⁰ Dette må ha vært krav som lød godt i ørene til fattigfolk fra Londons rønner til leirdalene i Cumbria, men primært tjente det nok Lilburnes umiddelbare politiske agenda. Etter min mening er dette kun representativt for Leveller-partiets reorientering mot folket, og ikke indikativt på noen form for proto-sosialistisk tenkning. Grunnen er at Lilburne i §9, monopolparagrafen, klart fastslår at monopoler “*be against the Fundamentall Laws of the Land, and all such restrictions of Trade, do in the consequence destrey not only Liberty but property*”.³²¹ Eiendom og frihet henger altså sammen. Da ”Leveller”-navnet festet seg i 1647 og Ireton kastet kommunistbeskyldningene mot dem i Putney,³²² var Lilburne alltid meget klar angående eiendomsprinsippet.³²³ Slik sett ser jeg dette som ytterligere bevis på at Lilburne må plasseres innen den liberal-demokratiske, og ikke den sosialistiske demokratiske tradisjonen; dette må nødvendigvis være gyldig hvis vi godtar prinsippet om å se diakrone linjer i idéhistorien, og anser det som legitimt å spore intellektuelle tradisjoner gjennom flere epoker. Det kan riktignok være farlig å bruke våre egne kategorier på historiske tenkere som ikke fullt ut kan defineres av dem, eller innlese en ideologisk konsistens der ingen finnes. Likefullt har vi ofte ikke noe annet valg enn å gjøre dette, og man må også innse at visse ideologiske grunnprinsipper på sikt utelukker visse intellektuelle muligheter.

Den siste kategorien i *The Earnest Petition* er hva jeg ovenfor har kalt ”trusler”. Det var selvsagt dette punktet som fikk ham i trøbbel med loven, og er også knyttet til Lilburnes nyorientering mot London-mobben. Truslene består ganske enkelt av to små punkter som fungerer som en advarsel til Parlamentet, og peker på hva som vil skje om de ikke tar *Petition*-programmet alvorlig. Begge er formuleringer av naturrettsdoktrinen. I §1 skriver han at “*in case this Honourable House, wil not, or cannot...relieve and help us...we may...before we perish...be inforced to flie to the prime Laws of nature [g]or refuge*”.³²⁴ I avslutningssetningene gjentas advarselen: Parlamentet må ikke ved sin stahet “*dissolve all Government into the Prime Lawes of nature, and compel us to take the naturall remedy to preserve our selves, which you have declared no people can be deprived of (b.)*”. Og hva er “the Prime Lawes of nature”? Jo, i epokens sjargong er det intet annet enn retten til å drepe for ikke selv å bli drept, å slåss for å ikke selv gå under. Lilburne sier det selvsagt ikke rett ut,

---

³²⁰ *Earnest Petition*, ibid. § 14, s 270

³²¹ *Earnest Petition*, ibid. §9, s 268

³²² Selv om ”kommunisme” var langt mer tannløst på 1600-tallet enn i dag

³²³ Se f.eks Wolfe (1944) op.cit s 58 og s 385

³²⁴ *Earnest Petition*, op.cit, § 1, s 265

men hva han hentyder til er folket i våpen, væpnet oppløp i Londons gater. Vil ikke Parlamentet etterkomme folkeviljen – riktignok folkeviljen slik den ble vilkårlig tolket av Lilburne, Wildman og Overton, men det har alltid vært demagogenes privilegium – må folket ta saken i egne hender. For presedensen er allerede blitt satt. Den lille fotnoten på enden av sitatet - (b.) - henviser nok en gang til et skrift Underhuset da må ha forbannet seg selv for noengang å ha utgitt: parlamentsapologien Lilburne trykket opp til *On the 150th Page*.

Viktigheten av *The Earnest Petition* innenfor Lilburnes forfatterskap er primært at argumentasjonen utvides. Brailsford, antagelig grunnet sin politiske orientering, anser maktfordelingstanken, lokaldemokratiseringen og de sosiale kravene som viktigst.³²⁵ Wolfe legger vekt på de økonomiske aspektene i tenkningen på bakgrunn av uårene rundt 1647, som han beskriver som "*a new awareness of the insistent pressure of economic power*".³²⁶ Shaw ser viktigheten av *The Earnest Petition* i at Lilburne endelig ble klar over de realpolitiske "*needs of expediency*"³²⁷, og dette stemmer godt med den nye - og antagelig taktiske - økonomiske appellen til folket. MacPherson, opptatt av å lete opp mulig konsistens i Lilburnes forfatterskap for å finne eventuelle syntetiserende politiske grunnprinsipper, legger selvsagt vekt på stemmerettsparagrafene,³²⁸ men bruker også petisjonen til å analysere grensene for Levellers-individualismen.³²⁹ Han får tilsvaret fra Keith Thomas, som i utgangspunktet er kritisk til MacPhearsons bruk av både the Levellers generelt og dette skriftet spesielt.³³⁰ Personlig mener jeg at petisjonen er viktig både på grunn av de bredere demokratiske punktene, såvel som dens taktisk populistiske karakter; men for å konkludere med et par betraktninger, vil jeg påpeke noen ting som disse forfatterne ikke har vektlagt. *The Earnest Petition* representerer både en intellektuell såvel som en språklig modning innenfor Lilburne forfatterskap. Disse to tingene henger selvsagt sammen, all den tid idéer ikke er uavhengig av det medium de blir presentert i, men heller blir preget av det. Teksten er mer strukturert, og idéene blir derfor klarere enn tidligere. Det er lite av det uleselige kaos som preger *England's Birthright Justified* fra 1645, og min tanke er at Lilburne antagelig hadde lært litt av partifellene Overton og Walwyn. Den nye innsikten i politisk nødvendighet

---

³²⁵ Brailsford (1961) op.cit, ss 321-323

³²⁶ Wolfe (1944) op.cit s 260

³²⁷ Shaw (1968) op.cit, s 68

³²⁸ MacPherson (1962) op.cit ss 108-9, 124

³²⁹ MacPhearson mener at Lilburne og the Levellers riktignok er individualister, men at de ikke har fridd seg totalt fra den før-moderne fordelingstanken, dvs at de enda plasserte visse "gracchiske" grenser på rikdom for å ikke forstyrre sitt ideelle borgerdemokrati. Ordene han bruker, for å få dette til å stemme med sin store teori om "possesive individualism", er at *the Levellers right to acquire property...was not, as Locke's was, a right to unlimited acquisition...* Macphearson, ibid, s 154-56

³³⁰ Keith Thomas i Aylmer (1975) op.cit, ss 68-70, 75.

reflekteres også i Lilburnes ”Machiavelli”-fotnote, hvor ett-årige embeter skulle være en garanti mot korrupsjon. Han tar det ikke lenger for gitt at den som vet det rette, gjør det rette, og dette er en viktig utvikling, da de optimistiske puritanerne ofte var alt for villige til å følge denne sokratiske læresetningen, selv på det politiske feltet.

The Earnest Petition var den mest radikale pamflett Lilburne til da hadde forfattet, men ved en skjebnens ironi skulle han ikke rekke å benytte seg av den. Han fikk aldri samlet sine hundre tusen underskrifter, for allerede samme dag som *The Petition* og *The Mournfull Cries* kom fra trykkeriet, ble han angitt til Parlamentet. Lilburnes plan var å bruke Levellernes effektive bydelsorganisasjon til å organisere politiske massemøter. Slik skulle de samle underskriftene, men det var et av disse eventementene som ble bakgrunn for hans neste *imbroglio* med Englands nye herskerklassen. På et møte som ble holdt den 17. januar hos en gartner i fattigbyen Wapping var en stor mengde sympatisører til stede, og Lilburne og Wildman stilte opp. I vanlig puritansk stil ble både spørsmål og diskusjon tillatt, og ”Free-born John” talte til folket for å rettferdiggjøre reorienteringen mot Parlamentet. Man måtte for øyeblikket tolerere en viss grad av synlig autoritet, sa han, men “*when we have raised up the spirits of the people through the whole kingdom*”³³¹ ...*We shall force them to grant us those things we desire*”³³² Talen gjentok altså den skjulte trusselen i petisjonen: folket i våpen. Til tross for at Wildman frenetisk prøvde å stoppe ham³³³ hevdet han deretter at Overhuset hadde prøvd å bestikke ham for å droppe *The Earnest Petition*.³³⁴ Han svartmalte Cromwell, som for den saks skyld ble kritisert av alle mente at general-løytnantens motiver var mindre enn aktverdige. Blant publikum satt derimot pastoren George Masterson, som ble kraftig sjokkert over Lilburnes ”incitement to riot” og hva han ellers hørte. Han løp umiddelbart til Underhuset og slapp hele historien i fanget på de presbyterianske MPs han kunne få tak på. Riktignok var den prøveløslatte Lilburne Overhusets fange, men de toet hender og sendte saken over til the Commons. Heller enn å vente på den uunngåelige arrestordren, troppet Wildman og Lilburne derfor opp i Whitehall dagen etter. Den nye rettsaken startet før Parlamentet hadde rukket å utstede siktelse, men det betydde også at enda en av den selvutnevnte folktribunens store opptredener var på vei.

---

³³¹ Via utsendte agitatorer

³³² Sitert fra Haller (1955) op.cit s 315

³³³ Brailsford (1961) op. cit s 326

³³⁴ Man må huske på at det var straffbart å snakke uærbødig om Parlamentet, og at Lilburne tidligere hadde blitt siktet for dette i 1645.

Lilburne sto igjen foran benken i Underhuset og forsvarte seg i vante ordelag. Han svarte dommerne med å anklage Oliver Cromwell for høyforræderi, og rettsaken utartet fra å være påtale fra myndighetenes side til å bli en debatt mellom to parter. Etter mye slit kom endelig kvelden, og dommen ble opplest. Lilburne og Wildman var skyldig i forræderi og opprørske aktiviteter; Lilburne skulle ”hjem” til Tower, og Wildman sendes til the Fleet. Derimot klarte å Lilburne å overbevise rettsbetjentene om at Speakerens anklageskrift juridisk sett ikke holdt vann, og forsvant sammen med en stor gruppe av tilhengere på æresord om å komme tilbake neste dag. Speakeren fremla et nytt og forbedret anklagedokument, men Lilburne stilte med Common Law-mentoren Edward Cokes *Institutes* i hånden. Han plukket igjen anklagen fra hverandre, med henvisning til Cokes ord om at der det ikke var skreven lov, kunne det heller ikke være noen forbrytelse.³³⁵ Enden på visa var at soldatene som hadde ansvaret for å få ham til Tower nektet å røre ham, og Huset måtte innkalle soldater som ikke hadde bevitnet rettssaken for å få ham unna. Lilburne motsatte seg arrest, og bare ved å stille seg mellom sverdene til soldatene fikk konen Elizabeth reddet livet hans.³³⁶

Rettsaken er et vitnesbyrd om Levellernes betydning. Etter seks års borgerkrig, oppløsning av normer og fri presse var folket blitt både urolige såvel som kritiske, og i dette klimaet fungerte Lilburne og hans parti som knusk i halmen. Det var grunnen til at Parlamentet slo så hardt ned på ham som de gjorde, men de gav ham også et uventet kompliment. Til tross for den skam de høye herrer i måtte ha følt ved selv å appellere til ”the common rabble”, mente de at det for første gang var påkrevet å utgi en egen pamflett. I februar kom derfor *A Declaration of some Proceedings of Lt.Col. Iohn Lilburn, And his Associates*, som ikke bare inneholdt en forklaring på hvorfor the Levellers var fordervelige menn, men også den fullstendige teksten til *The Mournfull Cries* og *The Earnest Petition*. I dette ligger det en innsikt i at det gjør mer skade enn gagn å holde meningsytringer hemmelig, uansett hvor skandaløse de er. Det er med andre ord kritikk, og ikke undertrykkelse. Historisk forandring er vitterlig født i smerte. Parlamentet hadde selv lært et og annet av Lilburne, og Haller skriver at ikke noe annet kunne ha “*testified more eloquently to the nature and extent of his accomplishment or the importance of the position he had created for himself as a popular leader*”.³³⁷ Lilburne svarte selvsagt straks med å utgi sitt svar, *The peoples Prerogative and Privileges*, og gjenoppfrisket den gamle krangelen med Lordene i *A Whip for the Present House of Lords*; men igjen kom pamflettene fra innsiden av Tower. Om han ikke

---

³³⁵ Et Lilburne-krav. Se f.eks. *The Earnest Petition*

³³⁶ Hele denne historien er gjengitt i Brailsford (1961) op.cit, ss 326-27. Det var ikke første gang Elizabeth Lilburne reddet livet til sin lettantennelige ektemann. Hun fikk ham også ut av rojalistenes klør i Oxford i 1642.

³³⁷ Haller (1955) op.cit s 315

var kneblet, så var han hvertfall innesperret.

Slik endte historien rundt The Levellers' populistisk rettede strategi for 1648. Lilburne hadde så vidt kunnet nyte to måneders frihet – på prøve – før aktivitetene hans sendte ham tilbake til Tower. Der skulle han også komme til å sitte mens hendelsene rundt The Second Civil War bredde seg over landet. Han kom ikke ut igjen før i august, da han igjen plutselig ble politisk nyttig for både independenter og presbyterianere.

- The Second Civil War -

På våren og sommeren 1648 eksploderte England i opprør. Folket var lei av sentralstyring gjennom grevskapskomiteer, høy skattlegging og den nød som fulgte nedgangen i handelen. Folk tok riktignok til våpen i Kongens navn, men det var selvsagt de høyest beskattede fylkene – Kent, Essex og South Wales – som først heiste opprørsfanen.³³⁸ Flåten gjorde opprør mot Leveller-admiralen Thomas Rainsborough,³³⁹ og innsatte en kompromiss-villig presbyterianer-kommandør. I nord erklærte de største garnisonene seg for rojalismens sak, og i regi av den arresterte Kongen truet en ny skotsk invasjon. The Second Civil War var Karls siste og største hasardspill; beklageligvis var den ikke store utfordringen for Cromwells New Model Army. Selv om Pontefract i Yorkshire holdt ut til mars 1649, hadde krigen mer karakter av et opprør. Det ble derfor raskt slått ned, og likeens den skotske invasjonen. 17.-19. august utslettet Cromwell skottene i et blodbad ved Preston i Lancashire,³⁴⁰ og invaderte deretter hjemlandet deres. Selv om seieren kom lett, ga opprøret grandene tid til ettertanke. Haller skriver at de ikke kunne få seg til å tilgi de mennene som så åpenbart hånet Gud ved å ikke godta "the dispensations of providence", altså seieren i den første borgerkrigen.³⁴¹ Avstraffelsen av opprørerne ble deretter. Det var heller ingen seier for "Parlamentssiden", for Underhuset hadde egen vilje. I mai, under dekke av krigens kaos, hadde de endelig vedtatt sin etterlengtede Blasfemi-ordonnans, som ville dømt flesteparten av både soldatene og offiserene i parlamentsarméene til et liv i fengsel. I juni tilbakekalt de de

---

³³⁸ Coward (2003) op.cit, s 234

³³⁹ Etter Putney-debattene hadde Cromwell skyssert oberst Rainsborough vekk til en flåtekommando, så han ikke skulle lage mer bråk i the New Model. Han var nemlig både parlamentsmedlem og den eneste av de høyere offiserene som støttet Lilburne, og dessverre populær blant troppene. Det var derfor et forferdelig politisk tap for Lilburne og Levellerne da Rainsborough ble drept i beleiringen av Pontefract i oktober samme år. Da to rojalistsoldater prøvde å fange ham for å bruke ham som utvekslingsgissel, motsatte selvsagt den mer galante enn intelligente obersten seg det selv om han var ubevæpnet. Rainsborough ble drept, og begravelsen hans var bakgrunn for en stor Leveller-demonstrasjon i London. Levellerne fikk altså sin martyr, men kostnaden var for høy. Etter dette ble sjøgrønt, Rainsboroughs heraldiske farge, Leveller-bevegelsens partifarge. Den ble sist sett under Monmouths svakelige opprør i 1685 (Brailsford, op.cit, s 15)

³⁴⁰ Coward (2003) op.cit, s 234

³⁴¹ Haller (1955) op.cit, ss 329-330

elleve parlamentsmedlemmene Cromwell kastet ut året før,³⁴² deriblant Holles og Stapleton. Det var derfor et par bitre lærdommer som sank inn hos de independentiske generalene: Kong Karl var i ferd med å bli et meget farlig symbol for de lykkelige tider før krigen: man kunne heller ikke stole på ham, og også han hadde fornektet Guds dom på slagfeltet. De innså også at de heller ikke kunne stole på det presbyterianske Underhuset. Derfor ledet The Second Civil War til at grandene endelig turte å trekke konsekvensene av den politiske situasjon de hadde ledet arméen inn i året før: Kongemord og revolusjon.

Det var på bakgrunn av disse hendelsene at Lilburne ble sluppet ut av Tower. Første august, omtrent to uker før Cromwells seier ved Preston, ble han plutselig løslatt av Parlamentet. Underhuset mottok en appell med ti tusen underskrifter på Lilburnes vegne, og dette spilte rett inn i hendene på Prynne og Bastwick. Presbyterianerne hadde alltid vært oppsatt på å få til et kompromiss med Kongen, koste hva det koste ville.³⁴³ De var redde for Cromwell og Ireton, hvis nytviklede konsepter om bajonettjustis og realpolitikk var litt mer enn de kunne håndtere. Nettopp her kunne John Lilburne spille en meget nyttig rolle, og petisjonen gav Underhuset anledning til å løslate ham uten å tape ansikt. Lordene annullerte sin dom over Lilburne, og tilkjente ham til og med erstatningene fra Stjernerammersaken, som Prynne selv hadde nektet ham tre år før.³⁴⁴ Deretter ble han satt på frifot, og planen var at Lilburne skulle bli deres Lenin i jernbanevognen. Mens de planla forhandlinger med Kongen i Newport,³⁴⁵ regnet de med at han ville skape så store problemer blant soldatene i the New Model at Cromwell og Ireton ville levnes politisk impotente. Hvis et kompromiss som var signert Kongen og Underhuset først var på plass, ville det være sjakk matt for independentene. De kunne da ikke forsvare enda en gang å nekte demobilisering, med mindre de ønsket å virke som plyndrende leiesoldater. Det manglet bare at Lilburne gjorde sin del, men der foregnet presbyterne seg. Lilburne sendte straks et brev til Cromwell der han forsikret ham om at han ikke ville lage bråk i arméen, for *"if ever my hand be upon you, that shall be when you are in full glory"*.³⁴⁶ Selv om de hadde hatt sine sammenstøt, var Lilburne intelligent nok til å se hvor faren lå. Signerte Kongen the Treaty of Newport, ville det bety slutten for all den samvittighetsfrihet, talefrihet og sivile rettigheter som var blitt vunnet i løpet av krigen. Lilburne forholdt seg lojal til arméen, og dette var bakgrunnen for den nye alliansen mellom Levelerne og Cromwell.

---

³⁴² Dvs, bare ti av dem levde enda, men da de er kjent som "The eleven members", bruker jeg dette navnet.

³⁴³ Bortsett fra presbyterianismen, selvsagt

³⁴⁴ Brailsford (1961) op.cit s 347

³⁴⁵ Charles hadde på dette punktet flyktet til the Isle of Wight, men ble igjen satt under overvåkning og arrest.

³⁴⁶ Sitert fra Shaw (1968), op.cit, s 70

Høsten 1648 gjentok mønsteret fra 1647. Mens offiserene i the New Model observerte med stadig mer irriterte øyne, begynte Parlamentet å drøfte overenskomsten med kongemakten. Presbyterne forsøkte igjen å presentere independentene med et *fait accompli*, slik planen hadde vært med The Propositions of Newcastle året før. I denne situasjonen handlet Lilburne. ”*To sit still in such a universal perishing case as this,*” sa han ”*was so far below a Christian, that it was beneath...the very light of nature and self-preservation.*”³⁴⁷ Den 11. september kom derfor det neste manifestet fra Levellerne. Nok en gang tok det form av en parlamentspetisjon, men *The Petition of September 11 1648*³⁴⁸ var kun i navnet en appell til Parlamentet.³⁴⁹ Reelt sett var den en håndutstrekning til grandene, et tegn på at Lilburnes parti var villige til å skape en allianse med dem. Den inneholdt mange innrømmelser til independentene, ingen til presbyterianerne, og var preget av viktige utelatelser som fjernet mye av grunnlaget for uenighet med grandene. Det skulle holdes rettsak mot Kongen,³⁵⁰ men man trengte ikke fjerne monarkiet eller Overhuset.³⁵¹ Enten for å berolige Ireton - eller fri seg fra kommunist-insinuasjonene fra Putney – satte Lilburne også inn en meget sentral paragraf om at eiendomsretten ikke måtte røres.³⁵² I det store og hele skulle *The Petition of September* demonstrere at the Levellers sto last og brast med the New Model Army, men den hadde også et ekstra formål: den skulle være en styrkeoppvisning overfor offiserene. Dette ble oppnådd via partiorganisasjonen, som klarte å samle inn førti tusen underskrifter til den.³⁵³ Selv om appellen forutsigbart nok ble avfeid av Parlamentet, virket den imponerende nok på Ireton og Cromwell. De så, i hvertfall for øyeblikket, verdien av en allianse med Lilburne; men det var lite tillit mellom Levellers og offiserer.

Gjennom hele september og oktober økte faren mens forhandlingene i Newport fortsatte. Rundt 10. november møttes derfor arméens offiserskonsil i St. Albans, og krevde at Parlamentet skulle kutte all kontakt med Kongen. I praksis betydde dette at Charles var ferdig hvis Underhuset ikke umiddelbart underordnet seg soldatene. Da Parlamentet ikke hadde noen

³⁴⁷ Sitert fra Wolfe (1944) op.cit s 279

³⁴⁸ *The Petition of September 11 1648*, trykket i Wolfe (1944) ibid, s 283

³⁴⁹ Shaw (1968) op.cit s 71, Wolfe (1944) op.cit, s 280, Brailsford (1961) op.cit, s 370, Haller (1955) op.cit, s 321. Aylmer er den eneste forfatteren som ser *The Petition* annerledes, og mener at Levellerne ville holde mulighetene sine åpne. Han skriver at ”*On the face of it, they do not seem to be finally convinced that the Long Parliament was beyond hope of redemption* (Aylmer, (1975) op.cit, s 131). Dette kan stemme godt med deres puritanske optimisme, men på den annen side må man også spørre seg om de i fullt alvor trodde Parlamentet ville høre på dem etter så mange avslag. Og hvis de trodde Parlamentet ville høre, og det ikke var et frierbrev til Ireton og Cromwell, hvorfor insisterte de da på religionsfriheten, samme år som Underhuset hadde vedtatt Blasfemi-ordonnansen?

³⁵⁰ *Petition of September*, op.cit, §25, i Wolfe, op.cit s 289

³⁵¹ *Petition of September*, ibid, §§19 og 24

³⁵² *Petition of September*, ibid, §18

³⁵³ Shaw (1968) op.cit, s 71

intensjoner om det, begynte Ireton straks å arbeide på et nytt politisk manifest. På bakgrunn av Lilburnes nye holdning til arméen sendte Cromwell ut fredsfølere til the Levellers, og den 15. november fant en liten konferanse sted på The Nag's Head i London. På den ene siden av bordet satt Lilburne, Walwyn og Wildman, og på den andre siden en gruppe offiserer med fullmakter fra St. Albans. Målet var å skape en allianse mellom generalstaben og Londontribunens parti. Soldatene ønsket å foreta kupp så snart som mulig. Det første som skulle gjøres, sa de, var *“To cut off the Kings Head...and force and thoroughly purge, if not dissolve the Parliament”*.³⁵⁴ Lilburne motsatte seg dette. I tråd med *The Petition of September* krevde han at de først skulle møte representanter for alle grevskapene for å hamre ut en sosial kontrakt som grunnlag for Englands politiske fremtid. Med Parlamentet utrensket og Kongen henrettet før den nye grunnloven var på plass, ville det ikke være en rest av legitim autoritet igjen i riket, og all makt ville da hvile på arméens hellebarder. For, skriver han *“I plainly told them...the Army had couzened us the last year, and fallen from all their Promises and Declarations...yet there being no other ballancing power in the Kingdom against the Army, but the King and Parliament, it was our interest to keep up one tyrant to balance another...At which the Gentlemen Independents were some of them most desperately choleric.”*³⁵⁵ Ironisk nok ble derfor Lilburne, den første som hadde krevd Kongens liv, den siste som forsvarte ham. Først måtte samfunnskontrakten på plass, og deretter kunne man ta oppgjøret med rojalister og presbyterianere. Dette var prisen for hans samarbeid. Det ble under tvil godtatt,³⁵⁶ og i følge med partifellene dro Lilburne til armékwarterene i Windsor for å skape ”den sosiale kontrakt”. De var derimot blitt lurt før, og samarbeidet holdt på å falle i fisk etter en konfrontasjon med Ireton. Tvilende til generalens ærbarhet grunnet *“divers lashes that tacitely...hinted at us”*,³⁵⁷ dukket Wildman og Lilburne opp på the Garter Inn i Windsor for å forsikre seg om hans hensikter. En arrogant Ireton og en sta Lilburne forårsaket at en krangel brøt ut angående omfanget av samvittighetsfrihet. Levellerne dro i sinne med trussel om å *“come away in haste to London...and so improve our Interests forcibly...to oppose their intended designs”*.³⁵⁸ Væpnet motstand fra London-befolkningen ville vært moralsk katastrofalt ved terskelen til statskupp, og Shaw beskriver dette som *“a crisis for the*

³⁵⁴ John Lilburne: *Legal Fundamental Liberties*, 8. juni 1649, trykt i Wolfe (1944) op.cit, s 411

³⁵⁵ Lilburne, ibid. s 412

³⁵⁶ Det brøt nesten ut en krangel da offiseren John Price ikke ville skåle med fritenkeren Walwyn. Diplomaten Lilburne tok heldigvis brodden ut av situasjonen med å påpeke det faktum at *“Mr. Walwyn had more honesty and integrity in his little finger, then John Price had in all his body.”* Lilburne, ibid. s 413

³⁵⁷ Åpenbart var Iretons *Remonstrance* (se under) alt kjent av Lilburne. Lilburne, ibid, s 414

³⁵⁸ Lilburne, ibid. s 414

Independents and one that took the Levellers to a glimpse of real power".³⁵⁹ I siste øyeblikk fikk Ireton sendt en offiser etter dem og gjort et kompromiss. Tiden var i ferd med å renne ut, sa han, for forhandlingene i Newport dro seg mot slutten. Det var ikke tid til å vente på grevskapsrepresentantene, og Levellerne foreslo derfor at man skulle opprette en konstitusjonell komite som besto av fire menn fra arméen, fire "ærlige" parlamentære,³⁶⁰ fire independenter og fire Levellers.³⁶¹ Denne blandingen av militære og sivile skulle skape en konstitusjon som var tuftet på Iretons *Remonstrance* og de viktigste prinsippene i *The Petition of September*. Forslaget ble godtatt, og konsitusjonsmakeriet ga Lilburne nok å bry hodet med til å holde seg i ro. Grandene hadde altså fått pasifisert trusselen fra venstre slik at de fritt kunne slå mot høyre. Med Leveller-alliansen endelig på plass, vedtok Offiserskonsilet dagen etter Iretons nye manifest. Arméen satte seg igjen i politisk bevegelse

Den 20. november ble *A Remonstrance of Fairfax and the Council of Officers*³⁶² sendt til Parlamentet. Iretons *Remonstrance* avslører hvilke tidspress grandene jobbet under, for kravene er nærmest identiske med Lilburnes *Agreement of the People*, som de selv forkastet i 1647. Manifestet krevde årlige eller to-årlige parlamenter, fjerning av "negative voices" og forankring av suvereniteten i Underhuset; hurtig parlamentsoppløsning, definert embetstid, reformasjon av valgkretser og en grunnlov – "Law Paramount" - ved sosial kontrakt.³⁶³ Til slutt ble det fremsatt krav om "*exemplary justice...in capital punishment upon the principal author...of our late wars*".³⁶⁴ Hansken var altså kastet. De puritanske generalene krevde endelig hodet til den anglikanske monarken som hadde ført krig mot De Hellige og hånet "the dispensations of providence". I valget mellom en levende og en død martyr var den døde martyren definitivt mindre politisk farlig..

Iretons *Remonstrance* hadde ingen effekt på Underhuset. Den 30. november sendte grandene derfor en *Declaration* til Parlamentet hvor de advarte dem mot å forhandle videre med Kongen. Den 1. desember grep parlamentssoldatene Kongen på Wight og overførte ham til Hurst Castle. 2. desember marsjerte armeen for annen gang inn i London. Huset, ledet av Lilburnes gamle nemesis William Prynne, var fast bestemt på å fortsette å forholde seg til

---

³⁵⁹ Shaw (1968) op.cit, s 73

³⁶⁰ Altså ikke-presbyterianere

³⁶¹ *Legal Fundamental Liberties*, op.cit, s 416. Det er vitne om Lilburnes karakter at han også syntes det burde være med fire presbyterianere i komitéen.

³⁶² Iretons *Remonstrance* er trykt i Woodhouse (1944) op.cit, ss 456-465. Det skal sies at Fairfax i beste fall var politisk uinteressert, men all den tid han var øverstkommanderende, måtte remonstransen skrives i hans navn.

³⁶³ *A Remonstrance of Fairfax*, i Woodhouse (1944) op.cit. I nevnte rekkefølge: §III, s 462, §III,4 s 463, §I s 462, §III,1 s 462, §III,2 s 462, §III,4,ii,s 463

³⁶⁴ Kravet om avstraffelse av Kongen er å finne på side 462, men dessverre bare i kondensert og sitert versjon. Woodhouse har utelatt det, da det ser ut til at hans primære intensjon ved å trykke skriftet er å vise hvor nær grandene kom Lilburne under krisen.

monarken. Derfor sto oberst Prides tropper ved døren til Underhuset da MPene møtte opp 6. desember. Denne hendelsen er blitt kjent som "Pride's Purge", og av cirka fem hundre MPs ble 110 kastet ut av Underhuset, og 260 trakk seg tilbake mer eller mindre "frivillig".³⁶⁵ Lilburnes største frykt hadde slått til: med Karl fanget og Parlamentet i lommen, var The New Model Army konge i landet. Derfra måtte han bare stole på offiserenes bedre selv. Dette hendelsesforløpet danner bakteppet for Whitehall-debattene, den endelige revolusjonære omveltningen, og Lilburnes siste store manifest: *Foundations of Freedom: Or An Agreement of the People*.

- Foundations of Freedom: Or An Agreement of the People -

Fruktene av den konstitusjonelle komiteens arbeid var, og var ikke, manifestet *Foundations of Freedom: Or An Agreement of the People*.³⁶⁶ Det var fruktene av arbeidet, i betydningen av at det var dét *Agreement* som kom ut av debattene; og det var det *ikke*, i den betydning at det var dødfødt. Det var egentlig aldri ment å settes i kraft av de som da bestemte reglene i spillet, og Lilburne burde ha fattet mistanke allerede fra starten av. Bare en av de fire parlamentære independentene dukket opp, og dette var et særs lite lovende tegn. Dokumentet som er blitt kjent som *The Second Agreement of the People* slik det er overlevert til vår tid er heller ikke komitéens offisielle manifest, da det senere ble utgitt av Lilburne og kameratene på egen hånd. *The Second Agreement* er ikke et langt dokument, men det er i særklasse for sin tidsalder. Forordet starter med en velkomsthilsen til alle menn med gode hensikter, og inviterer i kjent puritansk stil til fri debatt rundt manifestet, i tilfelle noen skulle ha gode punkter å tilføye. Forfatterne viser til at dette er i tråd med prinsippet bak skriftet, som er "to do unto you, as we would all men should do unto us".³⁶⁷ Da *The Agreement* både er det siste store dokument jeg vil behandle i oppgaven, såvel som å være det endelige monument over Lilburnes politiske virke, er det verdt å gå inn på i detalj. Dokumentet kan leses i fire hovedbolker. Dette er 1) valgregler, 2) statsregler, 3) hva jeg skal tematisere som "Law Paramount", og til slutt 4) auksiliære Leveller-krav.

1) Valgreglene som settes opp ligger under §II. Her utviser Lilburne og konstitusjonsmakerne en betydelig oppfinnsomhet når det gjelder det før-moderne menneskets evige og primære dilemma: nemlig hvordan å skape skott mot korrupsjon og degenerasjon. §II,1 gjelder elektoratet. Der fastslås det at bare engelskmenn over 21 år som har gått god for

---

³⁶⁵ Coward (2003) op.cit, s 237

³⁶⁶ Trykket i Wolfe(1944) op.cit, s 293-303. Jeg vil heretter referere til det som *The Second Agreement*.

³⁶⁷ John Lilburne, *The Second Agreement of the People*, Wolfe, op.cit s 294

The Agreement skal kunne stemme. Disse må ha eget hushold, ikke være lønnstagere, trengende eller tjenere. På den ene siden kan vi altså ennå være inne i den aristoteliske *oikos*-tenkningen; på den annen side kan dette kontekstuellet tolkes som en konsesjon til de eiendomsbesatte grandene; dette med mindre det bare er en klarifikasjon av et standpunkt the Levellers alltid hadde hatt - slik vi så MacPherson hevde i behandlingen av Putney-debattene. En viktig gruppe som utestenges er de som hadde ”*adhered to, or assisted the King against the Parliament in any of these Wars or Insurrections*”³⁶⁸ - altså de som hadde vært militært eller finansielt aktive rojalister. Under §II,2 settes det som et krav at bare de som ved *inngåelsen* av samfunnskontrakten (1648) var kvalifisert til å stemme, skulle kunne utøve denne retten de neste fjorten år – altså til 1662. Intensjonen her er klar: Lilburne akter å la den nye grunnloven synke inn i samfunnslegemet før han slipper rojalister og presbyterianere til. Dette er nok en del av hans før påpekte modningsprosess -og/eller økende kynisme – som politisk teoretiker. Deretter følger tiltakene mot degenerasjon i statslegemet tett på hverandre. Under §II,3 bestemmes det at forsøk på å stemme i valg uten å ha rett til det, eller korrumping av stemmeprosessen, skal rammes av harde straffer. Det skal ilegges bøter på £50, eller tre måneder i fengsel; men Lilburne gikk ikke på akkord med sine prinsipper. En gammel Leveller-tanke dukker opp der det påpekes at delinkventen må ”*be convicted within three months*”.³⁶⁹ Raske og humane rettsaker var alltid et Leveller-krav. Videre skal intet distrikt i ett valg kunne velge mer enn tre representanter, og her ser vi ighjen Lilburnes skepsis til maktkonsentrasjon. Det skal alltid være en ”returning officer” ved valg, og disse skal rapportere *skriftlig* til folket eller bøtelegges.³⁷⁰ Det mest spesifikke, og derfor merkeligste kravet under dette temaet, er det som dukker opp videre i §II,4; nemlig at valgene ikke bare skal foregå på bestemt sted, men faktisk også til angitt dato og klokkeslett på dagen. Disse klokketimene fastsettes også i *The Agreement*. Det er først når Lilburne påpeker at også skrevne utgaver av valgresultater og gjerninger alltid skal foreligge på dette stedet, at man kan nøste det hele sammen og trekke noen idehistorisk poenger ut av det. Det er snakk om å forholde seg til verdens degenerasjon, men ikke ved å resignere epikureisk overfor byrden. Dette er faktisk intet annet enn det tidlig-moderne mennesket som prøver å kontrollere sine omgivelser via matematiske foranstaltninger. Lilburne levde i klokke-makerens tidsalder, begynnelsen på koblingen mellom rasjonelt rom og lineær tid.

2) Med valgreglene unnagjort følger hva jeg har kategorisert som ”statsregler”. §I

³⁶⁸ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §II,1 s 297. Det er umulig å avgjøre om det er intensjonalt eller ikke, men hvis det er tilsiktet, så er det ganske frekt av puritanerne å referere til borgerkrigene som ”Insurrections”.

³⁶⁹ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §II,3 s 298

³⁷⁰ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §II,5 s 299

starter selvsagt med et krav om parlamentsoppløsning og tidsbegrensninger på embete, hvilket for såvidt også er sentralt i moderne demokratisk praksis. Det skal påpekes at Lilburne bruker subtil ironi der han nevner “*the many inconveniences apparently arising from the long continuance of the same persons in authority*”³⁷¹ (min understreking). Hvis det før- og tidlig moderne mennesket hadde lett for å tenke i naturalistiske rammer om blomstring og undergang, skal det sies at Det Lange Parlament var et strålende eksempel på begge. Med dets utarting fra høye prinsipper til småskårne faksjonering og partisanpolitikk, tilveieskaffet det antagelig alt det belegg som trengtes for å forbli fast i troen. Uansett er dette nok et skott mot degenerasjon. Ytterligere tiltak mot nepotisme og favorittpolitikk følger i §V, hvor det kreves at ingen som har et annet offentlig embete skal kunne velges, og at advokater heller ikke skulle ha lov å praktisere hvis de ble valgt. Dette Parlamentet – omdøpt til “The Representative” og heretter referert til ”Representasjonen” - skulle bestå av 300 personer som skulle være *indifferently proportioned*³⁷² i forhold til landet. Lilburne var tidlig ute i så henseende, for reformasjonen av ”rotten boroughs” var ikke noe engelskmennene klarte å oppnå før med The Reform Bill i 1832. For at Representasjonen skulle ha gyldig mandat, måtte det alltid være 153 medlemmer i Huset. Den skulle etter tyve dager også utpeke en Council of State som holdt hjulene i gang mellom sesjonene; og her er vi inne på en større innrømmelse til independentene. Lilburne og hans Levellers var som nevnt alltid skeptiske til maktsentralisering. Deres ideal var et England av selvstyrte grevskaper som bare møttes i London for fellesavgjørelser. De hadde altså en føderal politisk tenkning, og for å jamføre et kjent eksempel, kan man si at de nettopp derfor, paradoksalt nok, lå tett opptil Jeffersons amerikanske ”Republicanism”.³⁷³ Council of State-paragrafen må derfor ses som en massiv konsesjon til Ireton og Cromwell. The Council kan i riktignok i absolutte krisetilfelle – som krig - tilkalle en ny Representasjon,³⁷⁴ men bare for førte dager. Dette var grensen for den diktatoriske makt ”folketribunen” ville tilkjenne sentralregjeringen. For å sikre sitt nye samfunn fra *stasis*, satte Lilburne inn en paragraf som romerne selv sårt kunne ha trengt. Lilburne var alltid nøye på at straffevesenet skulle humaniseres, men han gjør étt enkelt unntak: nemlig blant de militære. I §IX fastslås det at enhver militær offiser som unnlater å adlyde ordre fra Representasjonen - med mindre den går utover mandatet fra *The Agreement* - skal tape alle sivile rettigheter. Han skal erklæres fredløs, ”*and die without mercy*”.³⁷⁵

---

³⁷¹ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §I s 295

³⁷² Lilburne, *Second Agreement* ibid, §II s 295

³⁷³ Jamfør ”Federalism” i *American State Papers, Great Books of the Western World*, Britannica 1998

³⁷⁴ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §VII s 301

³⁷⁵ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §IX, s 301

Disiplineringen ved Ware skulle altså ikke gjentas.

3) *The Second Agreement* blir først interessant når man kommer inn på konseptet rundt ”Law Paramount”. Hva ”Law Paramount” egentlig består av er vanskelig å finne ut av, for det nevnes stadig i litteraturen rundt Lilburne, men ingen av fagforfatterne virker særlig interessert i å definere det. I *The Second Agreement* er derimot Law Paramount-tenkningen fullt utviklet til siste konsekvens; det er faktisk det konsept som hele manifestet henger på. Definerer Law Paramount simpelthen et ubrytelig bånd, en grunnleggende lov utgått fra folket som selv ikke Representasjonen kan oppheve. For Lilburne og hans Levellers var den selve innbegrepet av ”the agreement of the people” eller den sosiale kontrakt; amerikanerne ville kalt det ”Constitution”. Grunnlaget for utfoldelsen av Law Paramount-konseptet er å finne i *The Agreements* §VI, der det tillegges Representasjonen å innstifte, forandre og avskaffe lover og domstoler. Det tas bare visse forbehold, men disse forbeholdene utgjør til sammen The Law Paramount.

For det første skulle ikke Representasjonens makt strekke seg til religion eller overbevisning. Man måtte ha total religionsfrihet, for det sto ikke i noen manns makt – eller for den saks skyld rett - å handle mot sin samvittighet. Det sekulære sverdet “*pierceth but the flesh, it touchet but the outward man, it cannot touch the inward*”, påpekte Overton.³⁷⁶ Bare en løs statskirke kunne tillates regjeringen, så lenge det ikke var tvunget oppmøte eller ”*expresse Popery*”.³⁷⁷ Beslektet med dette punktet skulle man heller ikke lov til å tvangsrekruttere soldater - for hver manns samvittighet må bestemme hva han kunne slåss for.³⁷⁸ I neste punkt trekkes derimot tankene ufrivillig til den Franske Revolusjonen, og ”Privilegies Bartolomeumsnatt”. Her stiller Lilburne og konstitusjonsmakerne sitt mest radikale krav: nemlig at “*in all Laws hereafter to be made, noe person by vertue of Tenure, Grant Charter, Patent, Degree or Birth, shall be priviledged from subjection thereto; og videre, That all Priviledges or Exemptions of any persons from the Laws, or from the ordinary course of legall proceedings...shall be henceforth void and null*”.³⁷⁹ Alle spesialprivilegier eller unntak noen som helst hadde fra noen lov skulle altså ugyldiggjøres,

---

³⁷⁶ Richard Overton: *An Appeale From the degenerate Representative Body the Commons of England*, juli 1647, Trykt i Wolfe (1944) op.cit. s 181.

³⁷⁷ *Foundations of Freedom*, ibid, §VI,1 s 300

³⁷⁸ I Lilburne, *Second Agreement*, op.cit §VI,3 dukker det også opp et punkt som ikke ser ut til å ligge på helt samme abstraksjonsnivå som de andre: nemlig krav om offentlig amnesti etter borgerkrigen. Det er mulig rekrutteringsparagrafen over (§6,2) har fått Lilburne til å tenke på det, og derfor legge det inn her; han var jo som tidligere vist aldri noen stor systematiker. Det er også interessant å merke seg at amnestiet ikke skulle gjelde rojalister og finansielt korrupte. Det første er forståelig, men det siste er nærmest synonymt med ”brødrene Lenthall”, og det spørres om en av hans private feider fortsetter inn i *The Agreement*. Uansett ser det ut som om Levellers ville ha en ”Act of Oblivion” bare for sine egne handlinger.

³⁷⁹ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, henholdsvis §VI,4 og §VI,5, s 300

uavhengig av fødsel eller status. Alle var altså like under Republikken. Hadde *The Agreement* blitt vedtatt, ville det innført fullstendig borgerlig egalitet for engelskmennene så tidlig som i 1648. Bolken avsluttes med å fastslå at Representasjonen aldri kan bende lovverket, eller dømme uten eksplisitt lov.³⁸⁰ Den viktigste paragrafen slutter ringen rundt Law Paramount-konseptet og gjør lodningen komplett: §VI,8. Der erklæres det at “*no Representative shal in any wise render up, or give or take away any the foundations of Common Right, Liberty or Safety contained in this Agreement, nor shall leuell³⁸¹ mens Estates, destroy propriety, or make all things common*”.³⁸² Med andre ord kan ingen Representasjon noen gang gå utover eller forandre de grunnleggende bestemmelsene. Konstitusjonen er altså hellig – og det er også eiendomsretten. Den abstrakte delen av manifestet avsluttes med et sitat som er myntet på alle menn:

“These things we declare to be essentiall to our just Freedoms...And therefore we are agreed and resolved to maintain these certain Rules of Government, and all that joyn therein, with our utmost possibilities, against all opposition whatsoever.”³⁸³

Lilburne, Walwyn og Wildman kunne likegodt skrevet ”These truths we declare to be self-evident”. Med en samfunnskontrakt som dette i hånden – personlig frihet, juridisk likhet og retten til eiendom - ville de tre puritanerne passet bedre inn hvis de reiste over havet og grunnla ”a shining city on a hill” i New England. Det er lite i dette som ikke stemmer med Jeffersons prinsipper fra 1776, og man tar seg i å lure på om ikke den amerikanske revolusjonen bare var et internt anglo-saksisk oppgjør, en fortsettelse av konstitusjonskampene hundre år senere.³⁸⁴ Det er selvsagt en sammenheng. Visse ideologiske posisjoner tillater bare visse intellektuelle strategier; og alt har en virkningshistorie. Borgerkrigen - og dens uhemmede spredning av idéer - var ingen uviktig episode i de engelsk-talende folks historie; den var faktisk definerende historiske begivenheten så sent som John Locke.

Hva vi ser i *The Second Agreement* innen rammene av John Lilburnes forfatterskap, er et jordskjelv i argumentasjonsstrategi. Borte er snakket om den kristne frihet, som ga ham motet til å første gang heve hodet i 1638. Borte er alt pratet om særege – og derfor lokalisert og insulær – ”English Birthright”. I *The Second Agreement* har argumentasjonen komplett

---

³⁸⁰ Lilburne, *Second Agreement*, ibid, §VI,6 s 300 –og forresten at ingen noen gang kan forvalte offentlige midler samtidig som han er Representant.

³⁸¹ Igjen et forsøk på å fri seg fra ”Leveller”-navnet og kommunistbeskyldningene.

³⁸² Lilburne, *Second Agreement*, ibid s 301

³⁸³ Lilburne, *Second Agreement*, ibid §IX

³⁸⁴ Hvilket man selvsagt ikke vil gjøre, da man er klar over den franske Opplysnings-innflytelsen i Jefferson og Adams. Dessuten manglet the Levellers visse økonomiske konsepter som var sentrale i 1776, som påpekt over.

skiftet grunn, og det er en ti år eldre Lilburne vi møter. Både Common Law-dogmet og Bibelsitatene, som han tidligere i karrieren hentet så mye retorisk styrke fra, glimrer med sitt fravær. Hva vi ser er en kompett helomvending, en form for argumentasjon som ikke lenger henger på det religiøse eller det historiske. Alle argumenter er rasjonelle, universelle, og fremfor alt, sekulære. Det var prisen å betale for å omgås William Walwyn og Richard Overton; men det var også prisen å betale for å lage en samfunnskontrakt som kunne godtas av *alle menn*. Gud kunne ikke lenger tillates på markedsplassen eller i rådhuset; han kunne bare slippes til i menneskenes hjerter. De engelske frihetene kunne ikke lenger få lov å trå i forgrunnen, for det var andre, og kraftigere, konsepter som krevde aktørenes udelte oppmerksomhet. I perioden Lilburne levde, var det bare naturrettsenkningen som var bred nok til å kunne appellere til alle menn. Derfor er det den sekulære borgeren og hans friheter vi møter i *The Second Agreement*, ikke den puritanske martyren. Lilburnes forfatterskap gjennomlevde og overlevde den engelske borgerkrigen med alle dens skiftninger, og slik ble det foredlet og forbedret – det ble *Gold tried in the fire*.³⁸⁵

V.5 1649 - “CHEATED AND COZENED”

Offiserene og konsitusjonskomiteen møttes deretter i Whitehall for å diskutere det nye grunnlovsforslaget. Whitehall-debattene³⁸⁶ er det andre store Lilburne-relaterte dokumentet fra borgerkrigen som har karakter av å være et direkte innblikk i epokens tenkning. Debattene nedskrevet i ”shorthand” - stenografi- og man kan flere steder ta aktørene i å miste hodet og brase ut med akkurat hva de tenker.³⁸⁷ Whitehall-dokumentene er spesielle fordi Lilburne på dette punktet ikke satt i Tower. Han var for en gangs skyld til stede, men han var merkelig stille.³⁸⁸ Det var de drevne debattantene Wildman og Overton som snakket for levementene. I det store og hele var Whitehall-debattene intendert å fylle samme funksjon som Putney-debattene: de skulle brukes som et forum mellom levementene og arméledelsen for å enes om et nytt grunnlovsmanifest. I det store og det hele fulgte de også samme *mønster* som Putney-debattene; Ireton grep tak i ett enkelt punkt, og trenerte alt. Punktet var paradoksalt nok samvittighetsfriheten – eller kirkeordningen. Dette var problemet borgerkrigen hadde startet med, og det som hadde ført levementene og generalene sammen i utgangspunktet. Spørsmålet dreide seg om hvorvidt magistraten hadde rett til å begrense trospraksis, og om dette i så fall

---

³⁸⁵ Et Walwyn-skrift fra 1647 som forteller historien om *The Large Petition*.. Trykket i Sharpe (1998) op.cit.

³⁸⁶ Trykket i Woodhouse (1994) op.cit, ss 125-178

³⁸⁷ Ireton er f.eks direkte stygg mot en oberst Rich og en mr. Sprigge. *The Whitehall Debates* ibid ss 149 og 144.

³⁸⁸ Han uttaler seg bare to ganger, og da ukontroversielt. *Whitehall Debates*, ibid, s 129 og 134.

skulle godtas i det nye *Agreement of the People*.³⁸⁹ På dette stoppet det hele opp; for i Whitehall fikk Lilburne overvære det uventede spetakkel at Ireton, – av alle mennesker Ireton, som var ”independent”, altså ”uavhengig” eller frikirkelig – tok til orde for statens rett til å påtvinge kirkelig konformitet. Grandene hadde åpenbart fått et annet syn på samvittighetsfrihet mellom november og desember, da de beveget seg til terskelen av imperium. Debattene var ut fra tidens språk og tanke i utgangspunktet teologisk betinget, men implikasjonene var som vanlig sekulære. Problemet innen samvittighetsspørsmålet var hvorvidt myndighetene kunne straffe der ingen lov fantes, og et positivt svar på dette kunne bli et behendig verktøy for den staten de militære var i ferd med å sette opp. Wildman forsøkte seg med et logisk argument for samvittighetsfriheten som låter forbløffende moderne, såvel som ortodokst lilburniansk: nemlig at hvis statslederen hadde denne makten og ”*should act to his conscience [might mean that he would] destroy and kill all men that would not come to such a worship as he had. [Accordingly] God hath not given a command to all magistrates to destroy idolatry, for in consequence it would destroy the world*”.³⁹⁰ Straks er vi tilbake i Lilburnes tankeverden: Likhet for en må være likhet for alle, for undertrykkelse av få innebærer fare for undertrykkelse av mange. Ireton var derimot rask til å avspise Wildman: ”*[I argued] that in the state of the Jews the magistrate...had [the] power and [the] right [to restrain such things] - nay, it was a duty upon him...the rule then, is a rule to...a magistrate [now]...unless...the evil...was taken away [by the coming of Christ]*”.³⁹¹ Staten, som etter augustinsk formel skulle være en ersatz-institusjon mellom Syndefallet og Dommedag, hadde i Iretons tanke enda retten og plikten til å disiplinere borgerne til dygd. Mens Lilburne arbeidet for å hindre maktmisbruk i enhver form, var Ireton åpenbart villig til å ofre et og annet prinsipp i fredens interesse.

Man trenger ingen oversiktshistorie for å lese seg til disse siste begivenhetene rundt Leveller-bevegelsens undergang. Lilburne nedskrev selv hendelsesforløpet i *Legal Fundamental Liberties*, som ble utgitt som en siste apologi sommeren 1649.³⁹² Der skriver han etter mang en ”*long and tedious tug...with Commissary Ireton*”,³⁹³ trodde han og med-Levellerne at samfunnskontrakten var ferdigdebattert, og at man bare trengte å sende den ut for å underskrives av alle menn i nasjonen. Men, “*alas, poor fools, we were merely cheated*

³⁸⁹ ”*Whether the magistrate have, or ought to have, any power in matter of religion, by which we understand the things concerned under the First Table?*” (– altså Gammeltestetet). *Whitehall Debates*, ibid. s 149

³⁹⁰ *Whitehall Debates*, ibid. s 161

³⁹¹ *Whitehall Debates*, ibid. s 162

³⁹² Trykket i utdrag i Wolfe, op.cit som *Lilburne’s Narrative*, s 411. Wolfe påpeker at “*no contemporary writer challenged the details of Lilburne’s account*”, Wolfe, ibid, s. 411

³⁹³ *Lilburne’s Narrative* ibid, s 419

and cozened".³⁹⁴ For inn i lokalet marsjerte "*the General, Cromwel, and the whole gang of Creature-Colonels...and spent many dayes in taking it all in pieces, and there Ireton him-self shewed himself an absolute King, if not an Emperor, against whose will no man must dispute*".³⁹⁵ Derfra var *The Agreement* dødt. Lilburne mistet fullstendig hodet – som vanlig innrømmer han det selv – og utfordret motstanderne til duell. Denne avmektige trusselen avstedkom selvsagt selvsagt ingenting, så han dro i sinne mens han erklærte at independentene var "*a pack of dissembling, jugling, Knaves...there was neither faith, truth, nor common honesty amongst them*".³⁹⁶ Utfallet var uansett det samme: Lilburne og hans Levellers var endelig politisk falitt. Whitehall-debattene ledet ikke til annet enn den intenderte ødeleggelsen av *The Second Agreement of the People*, og dommen over dem er best formulert av William Haller. Han anfører en innsiktsfull og virkningshistorisk betinget analyse av kalvinismens indre dilemma, som bedre enn noe annet illustrerer farsen i Whitehall:

"The Puritan movement had begun with the preachers' endeavor to free themselves from the restraints imposed by prelacy. It had led step by step to the denial and disruption of one constituted authority after another – church, crown and parliament...Free discussion seemed merely to breed more discussion, liberty for some to produce still more liberty for others, until the only body left in the state with any real power to decide and to act was the army".³⁹⁷

KAPITTEL VI: SAMMENBRUDET

VI.1 England's New Chains Discovered

Følgen var revolusjon. Ikke den revolusjon Leveller-lederne forventet, men en konservativ revolusjon; en militær-revolusjon for å hindre radikalisme, som igjen utraderte det gamle styre, slik det alltid gjør. Den machiavelliske helt, han som med sin *virtú* griper *l'occasione* ble ikke den selvoppnevnte graccheren Lilburne, men den motvillige Oliver Cromwell. Selv om Lilburne hadde trent til rollen som folketribun hele sitt liv, ble han i møte med den kalde og resolute styrken i The New Model redusert til den paradiske birollen som Punchinello. Rollen som Sulla var reservert Cromwell: "Some men are born great, some achieve greatness, and some men have greatness thrust upon them".³⁹⁸

---

³⁹⁴ *Lilburne's Narrative* ibid, s 419

³⁹⁵ *Lilburne's Narrative* ibid, ss 419-20

³⁹⁶ *Lilburne's Narrative* ibid, s 420

³⁹⁷ Haller (1955), op.cit, s 327

³⁹⁸ William Shakespeare, *Twelfth Night*. Sitatet er blitt knyttet til Cromwell.

Den 4. januar erklærte Parlamentet seg suverent under Gud, med utgangspunktet for sin makt i folket, og til tross for Lilburnes protester begynte Cromwell å forberede en høyesterett for å dømme Kongen. Den engelske borgerkrigen nådde altså det punkt hvor opprør gled over i revolusjon; rettferdighen satt i lansespissene, men denne gangen var ikke lansespissene moderert av Levellers. Lilburne ble tilbudt plass som en av Kongens dommere, men nektet;³⁹⁹ den siste rest av legitim makt i riket skulle ikke fjernes med ham selv som medskyldig. Den 15. januar erklærte man de ufruktbare Whitehall-debattene bankerott, og kun et meget begrenset *Agreement of the People* ble forelagt Underhuset. Som en siste hån av den da avmektige ”tribunen”, og helt i tråd med sin taktiske natur, passet Ireton på å fremlegge skriftet for Parlamentet den 20. januar. Dette var dagen rettssaken mot Karl begynte, og all oppmerksomhet derfor var rettet mot domslokalene. På en så dramatisk bakgrunn var det få som gadd bry seg med et illusorisk konstitusjonsforslag, og til grandenes tilfredshet ble *The Agreement* snart glemt. Den 30. januar 1649 halshugde de regicide independentene Charles foran folkemassen i Whitehall; Parlamentet avskaffet Lords og kongehus, og England ble erklært for å være et ”Commonwealth”. I februar trådte Statskonsilet⁴⁰⁰ sammen, og med armeéoffiserene som ledere vitnet det om at Samveldet bare var en republikk i navnet: riket skulle styres av generalstaben. Lilburne ble enda en gang tilbudt embede på vegne av den nye ”republikken”, men han avsto igjen. For ham var ikke Samveldet noe annet enn et brutalt oligarki⁴⁰¹ opprettholdt av musketter, og han ville ikke kjøpes ut av grandene. Engelskmennene hadde gjort opprør for å straffe Charles elleve år med enestyre. De ble også belønnet med en ny elleveårs-periode av despoti, men denne gangen av en langt hardere og mer konsekvent støpning: nemlig Oliver Cromwells puritanske Protektorat. Lilburne hadde rett angående en ting: at antagelig var “*a new and just Parliament...more dreadful to them, then the gret day of Judgment*”.⁴⁰² Cromwell kunne aldri regne med å styre via den politiske nasjonens konsens,⁴⁰³ og England gled sakte inn i diktaturet.

Selv for Lilburne begynte det å bli åpenbart at partiet hans gikk mot sin død. Offiserene hadde brukt Levellerne der det hadde passet dem, og forkastet dem da de ikke lenger var nyttige. De oppnådde en liten renessanse i 1649, men dette hadde mest karakter av

---

³⁹⁹ Shaw (1968) op.cit, s 77. Man kan jo virkelig spørre seg hvilke motiver Cromwell hadde for å ta John Lilburne med som høyesterettsdommer ved kongemordet. Den nærmeste historiske parallellen er kanskje Bonapartes drap på hertugen av Enghien – ”partners in crime”.

⁴⁰⁰ ”Republikkens” utøvende organ

⁴⁰¹ Dvs, før det i 1653 ble et despoti, i betydningen at det ble monarkisk under Lord Protector Cromwell.

⁴⁰² Lilburnes Narrative, op.cit. s 423

⁴⁰³ Hvilket også skulle bli Protektoratets banesår

å være en desperasjon før undergangen. Da nøkkelen til engelsk makt var the New Model Army, begynte Lilburne igjen å agitere blant soldatene. Cromwell aktet ikke å ta sjansen på et nytt mytteri, og truet med krigsrett overfor sivile urostiftere. Lilburne reagerte med å brennemerke grandene i pamfletten *England's New Chains Discovered*, og arbeidet febrilsk for å oppflamme soldater og sivilbefolkning. Overton utga i mars den bitende pamfletten *The Hunting of the Foxes*,⁴⁰⁴ hvor han beskyldte grandene for fra begynnelsen av å ha planlagt ”the introduction of an absolute platform of Tyranie, long since hatched by Ireton”.⁴⁰⁵ Lilburne fulgte opp med *The Second Part of England's New Chains Discovered*, som hevdet at den eneste legitime vei var at rest-Parlamentet vedtok *The Agreement of the People*. Gjorde de ikke det, måtte folket selv ta tilflukt i den ”absolute natural right” Ireton hadde fryktet i Putney. Cromwell og offiserene, som da sto overfor reelle politiske problemer ved opprettelsen av Samveldet, begynte å anse Lilburne og hans kampfeller som umulige. Så sent som 27. mars tok innba Cromwell derfor Lilburne til et privat møte.⁴⁰⁶ Ville ikke Lilburne godta en godt betalt jobb i administrasjonen, slutte å lage bråk, og heller slå seg ned og ta seg av kone og barn? Nei, ”Free-born John” var ikke til salgs. Han kom aldri til å gi seg med å agitere. Samme dag fikk Cromwell Underhuset til å erklære *The Second Part* i rikets akt. Klokkeren fem om morgenen den 28. mars klapret derfor seks hundre soldater gjennom Londons gater for å arrestere Lilburne, Walwyn, Overton og Prince.⁴⁰⁷ Anklagen alvorlig nok, men høringen utartet nok en gang til spetakkel. Til slutt sprakk det for Cromwell, og Lilburne hevdet at han i naborommet hørte ”Lt. Gen. Cromwell (I am sure of it) very loud, thumping his fist upon the Council table... I tell you, sir, [sier Cromwell] you have no other way to deal with these men than to break them in pieces;...if you do not break them, they will break you”.⁴⁰⁸ Underhuset ble fort nedrent av petisjoner med tusevis av signaturer, og som under den Franske Revolusjonen møtte et kvinnetog opp. De krevde Lilburne fri, og en av dem gjorde det klart for general-løytnanten at hvis Lilburne ble drept, ville han lide samme skjebne; men Cromwell tok sjansen. Han syntes fremdeles det var tryggest å holde Lilburne i Tower.

---

⁴⁰⁴ Trykt i Wolfe (1944) op. cit, s 355.

⁴⁰⁵ Wolf, ibid, s 366.

⁴⁰⁶ På dette punktet er kanskje ”audiens” et bedre ord. Møtet er beskrevet i Brailsford (1961) op. cit, s 482.

⁴⁰⁷ ”Den fjerde” Leveller” var heretter Thomas Prince, kassereren og ostehandlereen. I tråd med sin opportunistiske natur forlot Wildman resolutt det synkende skipet etter Whitehall-debattene.

⁴⁰⁸ Sitert fra Brailsford (1961) op.cit, s 484. Man skal derimot være klar over at dette er Lilburnes egne ord. Han var knapt noen løgner, men han kunne vite å overdrive.

Utover sommeren begynte det å spre seg mytterier i the New Model. Cromwell var på trappene til å gjennomføre sin infame invasjon i Irland,⁴⁰⁹ men flere steder dukket regimenter opp med den sjøgrønne fargen i hatten og eksemplarer av *An Agreement of the People* under armen. William Walwyn utga sogar en pamflett som satte spørsmål ved retten engelskmennene hadde til å berøve irene deres hjem og katolske religion, og hevet ugjenkallelig Lilburne-klikkens argumentasjon opp fra det engelske og protestantiske til det universelt menneskelige og tolerante.⁴¹⁰ I flere regimenter begynte soldatene i kjent stil å velge seg agitatorer, og Cromwell svarte med å henrette Leveller-soldater etter rask standrett.⁴¹¹ Tilsynelatende var England igjen i støpeskjen for revolt, men da Lilburne i september utga *An Impeachment of High Treason against Oliver Cromwell and his son-in-law Henry Ireton*, hvor han antydte en mulig allianse mellom Leveller-soldater og rojalistene under prins Charles, og *The Remonstrance of many Thousand of the Free People of England* som oppfordret til åpent opprør, var det nok.⁴¹² Cromwell bestemte seg for å knuse den selvopnevnte folketribunen en gang for alle. Hele Samveldets statsapparat ble rettet mot Tower-pensjonisten. Han skulle tiltales for høyforræderi.

Rettsaken i Londons Laugshall ble Lilburnes siste store Landsberg-opptreden; men det var også den siste av hans Pyrrhos-seire, og endepunktet for hans politiske karriere. Til tross for alvoret i anklagen - eller på grunn av folkemassene utenfor Westminster - erklærte dommerne ham ikke skyldig. Howard Shaw beskrev utgangen på rettsaken på følgende vis:

“...shouts of triumph, lasting half an hour, filled the close-packed hall. Lilburne was returned to the Tower amidst the acclamations of the soldiers escorting him as well as the citizens of London. That night bonfires blazed in the streets, and church bells pealed their tribute; later, when he and the other leaders were eventually released, a day of thanksgiving was appointed and the party struck a medal in his honour”⁴¹³

Dette kunne ikke forandre det faktum at partiet hans var på randen av sammenbrudd. Med pannen mot med den cromwellianske statens jernkledning, disintegreerte endelig the Levellers rundt ham; de klarte ikke flere nederlag. Lilburne slo seg ned som privatmann; Walwyn trakk seg tilbake til sin hage og sitt bibliotek, og Overton forsvant inn i et fengsel og

---

⁴⁰⁹ Cromwells beleiringer av Wexford og Drogheda er enda hendelser som før irsk nasjonalisme.

⁴¹⁰ *The English Soldier's Standard*. Denne pamfletten ble nevnt i innledningen angående Irland.

⁴¹¹ Den mest berømte av disse var den unge Robert Lockyer, som ble eksekvert utenfor St.Paul's .Han ble martyr, og begravelsen hans avstekom en stor Leveller-demonstrasjon. Han ble også tema for en egen pamflett, nemlig *The Petition of Women, Affecters and Approvers of the Petition of Sept. 11, 1648* som kom ut i mai 1649. Trykt i Woodhouse, op.cit ss 367-69.

⁴¹² Lilburne hevdet at den samlet 98 064 underskrifter. Shaw (1968) op.cit, s 87.

⁴¹³ Shaw (1968) op.cit s 88

ut av historiebøkene etter å ha kritisert Charles II. Bare Wildman blomstret: han slo inn på den karrieren bestående av eiendomssvindler og politiske konspirasjoner som ledet ham til embete og adelighet. Independentene, derimot, hadde ikke glemt sin gamle motstander. Da Lilburne i 1652 var involvert i en fillesak mot en nabo hjemme i County Durham,⁴¹⁴ slo rest-Parlamentet hardt. Han ble idømt en gigantisk bot på £7000 og livstid i eksil under trussel om dødsstraff. Grandene fikk altså sin hevn, selv om det skjedde lenge etter at støvet fra revolusjonsåret hadde lagt seg. Etter et år i de Forente Nederland dro Lilburne forhåpningsfull hjem da Cromwell oppløste "the Rump"⁴¹⁵ og opprettet Protektoratet. Lilburne sverget på å leve et stille og uanseelig, liv hvis han bare fikk bo i England. Men dette holdt ikke for independentene, og han ble umiddelbart satt under ny forræderiltale. En siste gang reiste det gamle partiet seg rundt ham, og han møtte dommerne med bravur. De fant ham ikke skyldig – dvs, ikke skyldig i noen forbrytelse som fortjente dødsstraff. Men han fortjente visstnok fengsel. "Free-born John" Lilburne, folkets tribun, ble i 1653 for siste gang ført til Tower of London, og denne gangen var det for godt. Han døde av sviktende helse i 1657, uten å sett utsiden av fengselet igjen. Da var han 42 år gammel.

VI.2 KONKLUSJONER

Etter å ha arbeidet frem oppgaven, mener jeg å kunne konkludere med at min innledende magesfølelse var riktig. John Lilburnes politiske tenkning kan meget vel struktureres rundt begrepet "frihet". Da gjenstår det bare å svare på problemstillingen, nemlig hva som faktisk var Lilburnes idéer om politisk frihet. Jeg mener de kan oppsummeres som menneskets rett til samvittighet, medbestemmelse, person og eiendom. I tillegg fant jeg ut at hele frihetsbegrepet hans er avhengig av én vital kvalifikasjon.

-- Lilburnes visjon -

Samvittighetsfriheten var en form for politisk frihet i epoken, og kanskje den viktigste. Det var kampen for toleransen som i utgangspunktet skapte partiet rundt Lilburne, og han angrep tidlig praksisen med å utestenge noen fra embete eller tillitsverv grunnet religion. I religionsspørsmålet måtte alle få forbli salige i sin tro, og ingen skulle forfølges. Da Levellerne etterhvert begynte å trekke de konklusjoner som fulgte av prinsippene deres, var de også store

---

⁴¹⁴ Naboen var riktignok ingen hvem som helst. Det var Sir Arthur Hazelrige, en av lederne for den beryktede "krigsgruppen" i parlamentet under den første borgerkrigen. Coward (2003) op.cit s 210

⁴¹⁵ Restparlamentet

nok til å gå utover sine egne forutsetninger; selv de forhatte papistene ble inkludert i dette toleransebegrepet, om enn sakte. Det var merkedag i engelsk politisk tenkning da gruppen rundt Lilburne stilte spørsmål ved det moralsk forsvarlige i å erobre og tvangsomvende irene. Toleransen var en idé som var til stede hos Lilburne i påviselig form helt siden han som ung mann utga *A Worke of the Beast*, og troen på toleransen forklarer også det som for meg var den største overraskelsen angående de engelske puritanerne: deres spøkefulle godlynhet, optimisme og relativt positive menneskesyn.⁴¹⁶ For John Lilburne bar mennesket alltid i seg muligheten til å trekke seg ut av sin syndige elendighet, finne Gud og se lyset - og det ved egne krefter.⁴¹⁷ For Guds sannhet ble nådd ved argumentasjon og opplysning, og aldri med tvang.⁴¹⁸ I og med at mennesket hadde en evne av så stor viktighet, var det ingen grunn til å tvile på deres potensiale til å virke i denne verden. Slik sett var puritanerteologien et dynamisk og progressivt konsept; en evig, fremhalsende og utviklende reformasjon *i denne verden*, som ikke endte før Kristi andre komme. Arsenalet som ble tilveieskaffet av denne teologiske treforken – det ugudelige i tvang, den evige forbedring, og menneskets ubegrensede muligheter – spilte hos John Lilburne fra det religiøse felt over på politisk tenkning. De utgjorde det fruktbare jordsmonnet for de politiske prinsipper som ble bragt til torvs i *Foundations of Freedom: Or An Agreement of the People* i 1648.

Politisk sett var ”Free-born Johns” visjon av England en desentralisert føderasjon av grevskaper, hvor frie husherrer⁴¹⁹ med grunnlag i et ubrytelig fundament representerte og ble representert – et styre av folket, for folket og gjennom folket. Dette ubrytelige fundamentet – The Law Paramount⁴²⁰ - ville gitt engelskmenne visse grunnleggende legale rettigheter som ikke noen kongelig statutt eller parlamentsvedtak kunne ha tatt fra dem. Alle engelske menn som var mer enn tjueen år, hadde hushold, og ikke var tjenere eller tiggere, skulle få stemme til valg. Valgdistriktene skulle reformeres, og representasjon skulle spres proporsjonalt med befolkning. Borgerne skulle ha sikkerhet for liv, eiendom og legal status, og alle skulle være like for loven. Et tak skulle legges på advokatenes salær, så alle kunne nyte av rettssystemet. Næringsfrihet måtte innføres, alle former for monopoler oppheves, og engelskmennene skulle skattlegges likt ut fra en progressiv modell. Lilburne var ekstremt skeptisk til både maktkonsentrasjon og korrupsjon, og derfor måtte sterke foranstaltninger

---

⁴¹⁶ Dvs positivt i den grad arvesynden tillater det. Presbyterne, som i langt høyere grad la vekten på menneskets syndighet og behov for korreks, må selvsagt unntas fra dette.

⁴¹⁷ Man var riktignok predestinert, og det er en viktig kvalifikasjon at mennesket på ingen måte kunne frelse seg selv. Men man kunne innse Guds allmakt og underkaste seg. Uansett visste man jo ikke *hvem* som var frelst, så man måtte jo bare håpe og tro man var frelst, og de fleste gjorde nok det.

⁴¹⁸ Og en og annen åpenbaring, slik han hevdet å ha fått i Tower i 1638.

⁴¹⁹ Altså fremdeles *oikos*.

⁴²⁰ Se kap V.4: *Foundations of Freedom: Or An Agreement of the People*

settes opp for å hindre overgrep. Representasjonen skulle bare møtes et begrenset antall dager hvert år, og et sinnrikt system for å utradere embetsmisbruk ble skissert i *The Second Agreement*. Fremfor alt måtte man innføre maktfordeling mellom legislativ og judikativ; men Lilburne utviklet aldri tanken om skille mellom legislativ og eksekutiv. Også en viss sosial profil var å skimte i skriftene hans, men denne solidariteten var først og fremst inspirert av kristne verdier.

- Analyse -

Lilburne fant det nødvendig å sikre de eksplisitt politiske rettighetene med juridiske bestemmelser, og veien til å forstå hans oppfatning av politiske frihet er kun å finne i hans syn på loven. I tillegg til å være naturlig legalistisk disponert, forsto Lilburne i løpet av sin virketid at den frihet som ikke var lovfestet, ikke var noe verdt. Da han startet sin politiske aktivisme i 1645⁴²¹ argumenterte han gjennom Common Law-dogmet, og i de siste to årene av forfatterskapet hans ser jeg delvis en tilbakevending til denne legalismen.⁴²² Det er riktignok modnet av naturrettstenkningen, da den politiske frihet bare kunne garanteres av en ubrytelig Law Paramount; men for Lilburne var og ble politisk frihet primært et juridisk definert konsept, og dette er den avgjørende kvalifikasjonen jeg nevnte i innledningen til dette kapitlet. De juridiske rettigheter Lilburne ville tilkjenne sine landsmenn etter samfunnskontrakten, var på den ene side krav som var til stede allerede fra starten av forfatterskapet. Det første er retten til å tie, som han bandt opp til retten til selvoppholdelse, og dette kan helt fra *A Copie* i 1645 klassifiseres som "naturrett". Videre krevde han engelskspråklig lov. Denne loven skulle være skrevet og eksplisitt, så ingen kunne dømmes der ingen lov fantes –altså legalitetsprinsippet. Selv om dette riktignok kan ses som ren sekulær *phronesis* og angrep på befestede særinteresser, har det også sammenheng med Lilburnes religiøsitet og de lavkirkeliges positive oppfatning av mennesket. Som en skapning i Guds bilde hadde man *rett* til å vite, og den kristnes verdighet, som skapningenes herre, forutsatte at mennesket hadde krav på å kjenne sine rettigheter. Til dette kom også borgerens rett til egen eiendom. Dette setter ikke bare en individualistisk koloritt på Lilburnes politiske orientering, men det var også avgjørende for kravet om rask rettsak og humanisering av straffevesenet. Spesielt er det at straffen skulle stå i forhold til forbrytelsen - proporsjonalitetsprinsippet – interessant sett gjennom prismet av menneskelig verdighet. Lilburnes krav kan nemlig ses som et tidlig uttrykk for de opplysningstanker fra 1700-tallet

---

⁴²¹ *A Copie of a Letter to Mr. William Prinne, Esq.*

⁴²² 1648-49

som Michel Foucault analyserer i *Overvåkning og Straff*; altså at straffen skal stoppe ved det spesifikt menneskelige. Denne oppfatningen av individuell verdighet underbygget kravet om standslikhet foran loven. Ingen gentleman skulle være mer verdt enn en yeoman hvis han brøt engelsk lov. På den ene side kan man vurdere dette ut fra den sekulære modningen i forfatterskapet som kom med at idealisten Lilburne måtte anpasse seg borgerkrigens skiftende politiske scene, men man kan også tolke dette ut fra egalitarianismen i det protestantiske ”priesthood of all believers”. I brytningen mellom det sekulære og det sakrale var Lilburnes forfatterskap alltid en mynt med to sider, men selv så han ingen konflikt. Det er punktet om likheten mellom menneskene, koblet sammen med punktet om frihet som en juridisk definert størrelse, som leder til den store, oppsummerende syntesen av Lilburnes idéer om den politiske frihet. For dette er en ligning som viser seg å gå opp, og det er først når implikasjonene av dette trekkes ut at svaret på problemstillingen min kan skrives. De to vitale premisene er som følger:

At ingen engelskmann skal dømmes av overbevisningsgrunner;
og ingen engelskmann skal dømmes der det ikke er eksplisitt lov.

Kombinasjonen av disse utgjør mer enn noe annet belegget for å plassere John Lilburne og hans Leveller-program ved begynnelsen av den liberaldemokratiske, og ikke sosialdemokratiske politiske tradisjon i vestlig tenkning. For å anføre et slikt argument kunne man forsåvidt holdt seg til å nevne eiendomsparagrafen i *the Second Agreement*, eller Lilburnes krav om juridisk likhet mellom adelig og commoner, som minner mye om den *égalité* det franske borgerskapet prøvde å oppnå på 1700-tallet. Man kunne ha anført at Lilburne representerte småborgerne i London, eller det at han angrep handelsprivilegiene; men dette er alle billige løsninger, oppgatte stier som ikke kutter til kjernen i tenkningen. Disse punktene er ikke annet enn uviktig aksidens hvor det essensielle er påtrengt, sammenlappet realhistorie der en logisk og idémessig forklaring er nødvendig. Ingen av dem duger til noe hvis man vil spore en politisk genealogi. Det er forsåvidt ikke noe poeng i seg selv å definere John Lilburne politisk; derimot er det fullstendig avgjørende for å forstå idéene hans riktig.

Nøkkelen til å kunne analysere Lilburne, ligger i forstå at han primært oppfattet politisk frihet som et juridisk konsept. Dette er synlig også i hans mer religiøse traktater, som *A Letter to Mr. William Prinne, Esq*: friheten lovet av Gud er den kristnes patrimonium. Den er en overenskomst – riktignok bare ”mellom” én allmektig part, men den er like fullt en slags

kontrakt knesatt ved Inkarnasjonen. Friheten som prospektivt skulle institueres ved *The Agreements* er også kontrakter – sosiale, sådan. Og alle disse kontraktene opererer med avgrensede virkefelt, finskårne grenser for sin jurisdiksjon. Det vi trenger å spørre oss selv om da, er hvor kjenner vi dette igjen innen politisk idéhistorie? Jo: liberalistisk frihet er den eneste politiske retning hvor friheten kan defineres som fullstendig juridisk, dvs at den er utgått fra visse uforanderlige prinsipper. Liberal lov er blind som Dike, avgrenset og definert, kvantitativ og negativ, ikke kvalitativ og positiv. Den begrenser samfunnets handlefrihet overfor individets eiendom og ytringer, ikke omvendt.⁴²³ Den tar ikke hensyn til intensjon, og dømmer kun der det nettopp er ”*express law*”. Eventuell moralsk dimensjon ved handlingen er irrelevant så lenge det ikke overskrider loven, og her er vi endelig fremme; for alt dette finnes i John Lilburnes skrifter, som gjennomgått ovenfor. Den makt han levnet regjeringen, var ikke stor, for samfunnet og staten var ikke synonymt for John Lilburne; staten var bare *auxilia* for samfunnet, som i hans tenkning – i likhet med athenernes – var borgerne. For Lilburne kunne enhver mann, i kraft av egne evner, moralske dømmekraft og personlige verdighet, være sin egen herre og lov for seg selv. Lilburnes individ er altså autonomt, og loven eksisterer kun for å garantere denne tilstanden. Styresmakter var bare noe man bandt seg til ved frivillig konsens, og derfor var et ”*agreement of the people*” – en sosial kontrakt - nødvendig.

Hos Lilburne er det altså det handlende, tenkende og kalkulerende *individ* som står i sentrum. Individet er intelligent nok til å fatte sine egne valg. Så lenge det kjenner loven – igjen eksplisitt og ”*express law*” – er det i stand til å orientere seg, og trenger ikke noen annen autoritet enn det i tråd med Fornuften velger å avse gjennom samfunnskontrakten. Og overfor denne loven var alle like, adelsmann som bonde. Lilburnes oppfatning av politisk frihet var altså en forløper for det borgerlige liberal- og selveierdemokratiet; men når vi sier dette må vi passe oss for å ikke legge mesteparten av vekten på det minst viktige: nemlig eiendom. For Lilburne var eiendom først og fremst et middel for å sikre borgerne økonomisk, og derfor også politisk og moralsk uavhengighet; bare når man var autark, og ikke inngikk i en annen manns rasjonalitet, kunne man regnes som politisk ansvarlig. Fysisk eiendom var riktignok den belønning borgeren hadde å forvente for sitt arbeid, men den var ikke viktig som annet enn et prekursivt for å utøve eiendommen *man hadde i sin egen person*. Med andre ord anser jeg på bakgrunn av min analyse at MacPherson har rett i sin teori om ”*possessive individualism*”.⁴²⁴ Det var eiendommen i egne individuelle evner og eget

---

⁴²³ Til en viss grad. Liberalistisk frihet stopper selvsagt der den skader en annen.

⁴²⁴ Jmfør MacPherson (1962), op.cit.

tankegods, bekreftet av lov, som var den avgjørende verdi som Lilburne ville sikre juridisk med The Law Paramount. Det skinte gjennom i alle skriftene hans, fra argumentasjonen rundt kristen frihet og trykking i 1645 til det massive, ideasjonelle jordskjelvet som *The Second Agreement* representerte i 1648. Summert opp vil jeg derfor besvare problemstillingen min på følgende måte:

John Lilburnes idéer om den politiske frihet var retten til eiendom i egen person, evner og tanker. De var derfor retten til å styre seg selv, utfolde seg og uttrykke seg fritt innen rammene av uttrykt lov, som legitimt instituert ved borgernes konsens; og denne lovens maktområde var igjen begrenset av visse absolutte individuelle rettigheter som borgeren ikke kunne fratas.

Dette er de implikasjoner som ligger i idéene hans, og som er det nødvendige og uunngåelige endepunkt på hans tenkning - selv om han kanskje ikke innså bredden av det selv. Mye av denne tenkningen hadde sitt utspring i kristent, og spesielt puritansk, tankegods, men hos Lilburne ble det sekularisert via en type naturrettsargumentasjon da kontekst tvang ham til å appellere til, og skape en samfunnskontrakt som kunne inkludere, *alle menn*. Disse to argumentasjonstypene hadde begge sitt utgangspunkt i de epoketypiske begrepene om kontrakt og konsens, og i Lilburnes forfatterskap kan det spores en påviselig modning i forhold til i hvilke grad han velger å benytte seg av disse argumentasjonsstrategiene. Han startet på rent kristent grunnlag, ut fra de idéer om den kristne frihet som han anførte i *A Worke of the Beast* i 1638. Senere utvidet argumentasjonen hans seg, først via Common Law-dogmet, deretter opp på naturrettsenkningens nivå. Dette skyldtes kanskje kontakten med Walwyn og Overton, men også umiddelbare og taktiske politiske behov. For det finnes også en modning i forhold til de politiske realiteter i hans verker, og i løpet av forfatterskapet er åpenbart at idealisten Lilburne stadig blir mer desillusjonert og klar over dem. I det store og det hele er det en bevegelse fra kristen argumentasjon, via Common Law-dogmet og til naturretten. Slik sett var John Lilburnes forfatterskap og politiske agitasjon et bilde av idéstrømninger som beveget seg i samtiden. Summert var han var en forløper for Thomas Hobbes, John Locke og den senere liberale britiske tradisjon.

VI.3 Avslutning: Polybianske revolusjoner og kulturell tregghet

Den engelske statsomveltningen fulgte som de fleste andre revolusjoner Polybios' statshjul.⁴²⁵ Da Kongen i 1629 innførte det personlige styre, forsto man at han hadde satt den gamle "mixed constitution", den engelske "romerrepublikken", ut av drift. England og bilandene var virkelig blitt et *monarki*, et enestyre, noe som i seg selv var en *revolusjon*. Statshjulet hadde dreiet. Samtiden så Karls styre som et *tyranni*, og da Parlamentet i 1642 valgte å trosse ham militært, gjorde de det med de beste forsetter. Underhuset vant krigen, og derfor tok et *aristokrati* Kongens plass; men Parlamentets maktutøvelse ble tvunget av den indre logikken i en krigssituasjon, og viste seg å bli mer vilkårlige enn Karl noengang hadde vært. Etterhvert som situasjonen radikalisererte seg og de moderate mistet innflytelse, degenererte forsamlingen til et presbyteriansk oligarki besatt av religions-, finans- og klasseinteresser. Det var på dette punktet i revolusjonenshjulets rundgang, da både aristokratiske og monarkiske konstitusjoner hadde spilt falitt, at John Lilburne og hans våpenbrødre lanserte den tredje vei: folkestyret - *politeia*'en. Dette ville vært en politisk ordning fri fra den sosialt graderte *arcana imperii*-kulturen, som var avhengig av at noen på grunnlag av fødsel var mer politisk skikket enn andre, men selvsagt ble Levellers-alternativet ansett som en uhyrlighet av de opinionsdannende i samtiden. Det var derfor på da Cromwell og The New Model Army trådte inn på scenen. En republikk ble skapt, men den var i realiteten et diktatur under Cromwell og hans soldater. Da republikken brøt sammen i 1653, valgte man å ta navnet såvel som gavnet, og opprettet det autokratiske Protektoratet. Statshjulet hadde altså dreiet igjen, og man var tilbake til tilstanden som hersket ved krigsutbruddet i 1642, men heller ikke det var normalen. Cromwells diktatur kunne ikke styre England, og nasjonens forhold til seg selv ble først normalisert da Karl II i 1660 returnerte fra sitt eksil i Breda, og gjeninnførte "the mixed constitution" bestående av Konge, Lords og Commons. Først da hadde statshjulet dreiet full sirkel, og revolusjonen var komplett.

Det interessante her er at hjulet hoppet over et hakk. Lilburnes demokratiet, som er tema for denne oppgaven, ble aldri forsøkt anvendt. Det var ikke det at the Levellers ikke presenterte et politisk levedyktig alternativ. Vesten hadde en lang tradisjon for fungerende republikker og demokratier, med eksempler som Athen, Roma, Venezia og Nederland; men der Lilburne så muligheten for demokrati, så andre grupper bare faren for pøbelvelde. I de avgjørende øyeblikkene ved Putney og Whitehall ble alternativet hans derfor utmanøvrert. John Lilburne anførte ikke krav som var vidtgående nok til at han fikk hele folket bak seg, men han var tilstrekkelig radikal til å samle alle besittende og tradisjonelle interesser mot seg.

---

⁴²⁵ Dvs, omveltningen starter, de moderate blir sjokkert og trekker seg ut, styret degenererer derfor, en nydannelse inntreffer, etc

Lilburne kan gjerne ses som forut for sin tid;⁴²⁶ men sannheten var at han var mer i utakt med den. De ideologiske ressursene det engelske samfunnet hadde til rådighet strakk ikke til for å fordøye et så sterkt brudd som Lilburne skisserte i utkastet til sin politeia. De strakk heller ikke til for å skape en revolusjon ut fra begrepsbetydningen av 1789. Kosmos var fremdeles teologisk, og verden var fremdeles "The Great Chain of Being". Et samfunn uten orden og hierarki var utenkelig, og ble oppfattet som unaturlig. Ikke før Oranje-Revolusjonens omveltninger, Lockes *Treatises* og Newtons *Principia* tvang frem en redefinering av anskuelsesformene, var engelskmennene klare for en orden som var mer uttalt flytende, et samfunn med større aksept av mobilitet.⁴²⁷

Ideologisk krutt til å skape noen form for progressivistisk samfunnsteori kom paradoksalt nok først og fremst fra kristendommen, nemlig fra de lavkirkelige puritanere som hadde gjort personlig forbedring, religiøs nydannelse og eksistensiell utforskning til et livsprogram. De som ville omsette dette i praksis og gjennomføre det i samfunnet ved å føre det over fra det personlige til det politiske plan, var nettopp puritanere, samt politiske kannestøpere og sosiale risktagere som John Lilburne. Og de kunne igjen bare rettferdiggjøre det ved å gå bort fra det kristne fundamentet og heve seg til naturrettenkningens voldsomme abstraksjonsnivå. Det er lett å henfalle til den betraktningen at puritanernes revolusjon derfor var den moderne tidsalderens komme i England, og at Cromwells Protektorat var siste forsøk fra det styrende sjikt på å disiplinere borgerne til dygd. Dessverre holder ikke dette stikk.⁴²⁸ Det meste ble ved det samme også etter Restaurasjonen, og for den store massen i samtiden holdt fremdeles de gamle naturalistiske forklaringsmodeller. Prinsippene bak Polybios' statshjul gjorde sosialt og historisk traumatiske hendelser forståelige, fordi den baserte seg på en logikk menneskene kunne kjenne seg igjen i. Å starte fra år null var for horribelt, for radikalt for alle utenom et knippe visjonære tenkere. I siste instans var det derfor ikke Oliver Cromwell som beseiret John Lilburne og hans idéer om politisk frihet; det var den massive tregheten fra den før-moderne engelske tradisjonalismen.

I 1966 ble John Lilburnes tanker om frihet sitert som grunnleggende for The Fifth Amendment of The Constitution av The United States Supreme Court.⁴²⁹

---

⁴²⁶ Hvis man passer på å ta høyde for den implisitt progressivistiske historieforståelsen som ligger i å bruke dette uttrykket.

⁴²⁷ Jamfør Pocock, 2003, op.cit. kap. XIII: "The Augustan Debate over Land, Trade and Credit".

⁴²⁸ Coward (2003), op.cit, ss 281-284

⁴²⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/John_Lilburne

BIBLIOGRAFI

- Aristoteles (1992) *Politikken*, Penguin Classics, London
- Ashley, Maurice (1974): *The English Civil War. A Concise History*, Thames and Hudson, London
- Aylmer, G.E. (utgiver) (1972): *The Interregnum: The Quest for Settlement 1646-1660*, Macmillan, London
- Aylmer, G.E. (utgiver) (1975): *The Levellers in the English Revolution*, Thames and Hudson, London
- Berg Eriksen, Trond (2006): *Machiavelli: Reven i hønsegården*, Universitetsforlaget, Oslo
- Blumenberg, Hans (1983): *The Legitimacy of the Modern Age*, MIT Press, Cambridge Massachusetts. Oversettelse av *Die Legitimität der Neuzeit*[1966]
- Brailsford, H.N (1961): *The Levellers and the English Revolution*, The Cresset Press, London
- Bunyan, John (1946): *En pilegrims vandring*, Oslo. Oversettelse av *The Pilgrim`s Progress*[1678]
- Burke, Edmund (1986): *Reflections on the Revolution in France*, Penguin Classics, London[1790]
- Carrol, Peter N, and David W. Noble (1977): *The Free and the Unfree: A New History of the United States*, Penguin Books, New York
- Cohn, Norman (1993): *The Pursuit of the Millennium, revolutionary millenarians and mystical anarchists of the Middle Ages*, London
- Cohn, Norman (1997) *Europas Indre Demoner*, Humanist Forlag, Oslo. Oversettelse av *Europe`s Inner Demons*
- Coward, Barry (2003): *The Stuart Age: England 1603-1714*, Longman Pearson Education, London
- Eco, Umberto (1990): *Rosens navn*, Tiden, Oslo. Oversettelse av *Il nome della rosa*[1980]
- Engberg, Jens (1971): *Årsagerne til den engelske borgerkrig 1642-49*, Gjellerup, København
- Franklin, Benjamin (1985): *The Means and Manner of Obtaining Virtue*, Penguin Classics, London
- Fraser, Lady Anonia (1979): *King Charles II*, Phoenix Paperback, London
- Goldstone, Jack. A (1991): *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, University of California Press

- Gregg, Pauline (1981): *King Charles I*, Dent&Sons, London
- Haller, William (1938): *The Rise of Puritanism. Or, the Way to the New Jerusalem as Set Forth in Pulpit and Press from Thomas Cartwright to John Lilburne and John Milton, 1570-1643*, Columbia University Press, New York
- Haller, William (1955): *Liberty and Reformation in the Puritan Revolution*, Columbia University Press
- Haller, William(Utgiver) (1965): *Tracts on Liberty in the Puritan Revolution 1638-1647*, Bind I-III, Octagon Books, Inc., New York
- Hobbes, Thomas (1985): *Leviathan, or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall or Civill*, Penguin Classics, London
- Hunt, Tristram (2002): *The English Civil War. At First Hand*, London
- Kamen, Henry (2000): *Early Modern European Society*, Routledge, London & New York
- Keeble, N.H. (Utgiver) (2001): *The Cambridge Companion to Writing of the English Revolution*, Cambridge University Press
- Koselleck, Reinhardt (2001): *Futures Past*, Unipub, Oslo
- Lenihan, Pdraig (2001): *Confederate Catholics at War 1641-48*, Cork University Press
- Lovejoy, Arthur (1960): *The Great Chain of Being. The Study of an Idea*. Harper & Row, New York
- Machiavelli, Niccolo (1988): *Fyrsten*, Aventura, Oslo. Oversettelse av *Il Principe*.
- MacPherson, C.B. (1962): *The Political Theory of Possessive Individualism. Hobbes to Locke*, Clarendon Press, Oxford
- McGrath, Alister E. (2001): *Reformation Thought*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford[1988]
- More, Sir Thomas (1997), *Utopia*, Dover Publications, New York.
- Paine, Thomas (1986): *Common Sense*, Penguin Classics, London [1776]
- Pears, Iain (1998): *An Instance of the Fingerpost*, Berkley Books, New York
- Pennington, Donald, and Thomas, Keith, eds (1978): *Puritans and Revolutionaries: Essays in Seventeenth Century Presented to Christopher Hill*, The Clarendon Press, Oxford
- Pocock, J.G.A (1957): *The Ancient Constitution and Feudal Law*, Cambridge University Press
- Pocock, J.G.A (2003): *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press

- Pocock, J.G.A.(Utgiver) (1996): *The Varieties of British Political Thought 1500-1800*, Cambridge University Press.
- Pocock, J.G.A. (1985): *Virtue, Commerce and History*, Cambridge University Press
- Ivan Roots (2007): *The Great Rebellion 1642-1660*, Tempus Publishing
- Richardson, R.C. (1998): *The Debate on the English Revolution*, MacMillan Issues in Historiography, Manchester University Press
- Sharp, Andrew (utgiver) (1998): *The English Levellers*, Cambridge University Press.
- Shaw, Howard (1968): *The Levellers*, Longman, Green & Co, London
- Skinner, Quentin (2003): *Visions of Politics. Volume I Regarding Method* Cambridge University Press
- Thomas, Keith (1991): *Religion and the Decline of Magic*, Penguin Books
- Trevelyan, George MacAuley (1904): *England Under the Stuarts*, London
- Vannebo, Pål (1983): *Gerrard Winstanley. En gammel nytenker om menneskelig fellesskap*. Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo
- Weber, Max (1995): *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*, Pax, Oslo. Oversettelse av *Die Protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*[1904]
- Wolfe, Don M. (Utgiver) (1944): *Leveller Manifestoes of the Puritan Revolution*, New York
- Woodhouse, A.S.P.(Utgiver) (1938): *Puritanism and Liberty. Being the Army Debates (1647-9) from the CLARKE MANUSCRIPTS with Supplementary Documents*, London
- Wootton, David (Utgiver) (1986): *Divine Right and Democracy. An Anthology of Political Writing in Stuart England*, Penguin Books
- Zagorin, Perez (1998): *The English Revolution. Politics, events, ideas*, Aldershot:Ashgate